

ХОВАРИ АБУЛҲАЙ

**НОСИР
ҲАСАНОВ**

**ДУШАНБЕ
«АДИБ»
2005**

ББК 85,33 (2 тоҷик)

А-19

Мухаррир *Гурез Сафар*

А-19 *Абулхай Ховар. Носир Ҳасанов (очерк).*
— Душанбе: «Адиб», 2005. -176 сах.

Ин маҷмӯа ба рӯзгори пуршебу фароз, фаъолияти пайваста дар сахнаи театру сахнаи зиндагӣ ва ҳунари хосаи Ҳунарманди Ҳалқии Тоҷикистон Носир Ҳасанов баҳшида шудааст. Китоб барои доираи васеи хонандагон — мутахассисон, ҳунармандон, донишҷӯён ва ҳаводорони ҳунару фарҳанги миллий тақдир мегардад.

А $\frac{4702520206-27}{М 503}$ - 2005

© Ховари Абулхай, 2005

ХОНАИ СУНЪ

*Дар хонаи сунъ меназидам,
То хонаи сунъ офаридам.*

Мавлавӣ

Аз ташаккули Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун Давлати мустақил то кунун театри тоҷикро ба се насл тақсимбандӣ мекунам. Насли аввали хунармандони тоҷик бунёдгузори таҳкурсии устувори бинои санъати театри буданд. Он насл дар ташаккули театри тоҷик ҳамчун театри касбӣ хизматҳои бебаҳо кардааст. Ва имрӯз, агар мо аз хусуси театр, санъати актёри сухан ронем, пеш аз ҳама номҳои хунармандони забардасти тоҷик М. Қосимов, С. Тӯйбоева, А. Бурҳонов, Т. Фозилова, Г. Бақоева, Ш. Қиёмов, Х. Раҳматуллоев, Ш. Сиддиқова, Н. Ғиёсов, З. Дӯстматов, Т. Ғаффорова, А. Хӯчаев, Ш. Ҷӯраев ва дигарон ба забон меоянд, ки шоҳсутуни бинои азими санъати театри тоҷик мебошанд.

Аммо аз солҳои 60-уми асри гузашта як гурӯҳи хунармандони ҷавон чун бодӣ шӯҳу шаҳрошӯб вориди фазои хунарии театри тоҷик гардиданд, ки хатмкунандагони Донишкадаи Давлатии санъати театри ба номи А.В.Луначарскийи шаҳри Маскав (ГИТИС) буданд. Агар насли аввали хунармандони театри касбӣ дар бунёд ва ташаккули театри тоҷик саҳмгузор буданд, ин гурӯҳи хунарпешагони ҷавон, ки баъдтар онҳоро насли дуввум

хисобиданд, дар ривочу равнақ ва такомули театри касбӣ ҳиссаи арзанда гузоштанд.

Таҳкурсии қавӣ ва бисёр мустаҳкамаи театр, ки онро насли аввали ҳунармандон ташкил карданд, бо омадани гурӯҳи ҷавонони лаёқатманд монанди Н. Ҳасанов, Т. Аҳмадхонов, Ҳ. Гадов, Ҳ. Абдураззоқов, М. Воҳидов, Д. Абдушукурова, Қ. Мирзоев, М. Ғаниев, Ф. Ғуломова, А. Қуддусов, М. Камолова, Ҳ. Мамадзоҳиров, А. Қодиров, М. Исоева, А. Абдурахмонов, К. Назиров, Н. Дӯстматов ва С. Ғуломова ба бинои боҳашмат ва зебо мубаддал гардид. Театри тоҷик фазову соҳати густурда ва рӯҳи тоза гирифт.

Акнун театри тоҷик, хоса Театри давлатии академии драмаи тоҷик ба номи А. Лоҳутӣ дорои қувваи ҷавон ва мутаҳаррик гардид, ки ба ҷуз бунёду офариниши нақшу намоишҳои тоза ва ривочу равнақи театри касбии тоҷик дигар чора надошт. Ва воқеан, ин қувваи ҷавон дар пешрафти театри касбӣ як такони азиме дод. Бо тақия ба насли ҷавон коргардонони театри ба номи А. Лоҳутӣ Ш. Қиёмов, Ҳ. Раҳматуллоев, В.Я.Ланге, Е. И. Мителман, Ф.И. Александрин ва дигарон асарҳои безаволи "Ромео ва Чулетта", "Шоҳ Лир", "Отелло"-и У. Шекспир, "Камбағалӣ айб нест", "Гунаҳгори бегуноҳ"-и А. Островский, "Хизматгори ду хоча"-и К. Галдони, "Дил-дили Зайнаб"-и Ш. Қиём ва А. Мороз, "Завраки ишқ"-и Я. Райнис, "Шӯълаи офтоб"-и Ш. Қиём, "Ҳукми модар"-и Ф. Ансорӣ, "Гавҳари шабчароғ"-и С. Улуғзода, "Хуррият" ва "Сарбозон"-и Ғ. Абдулло ва дигар асарҳоро ба сахна гузоштанд. Зеро, офаридани нақшҳои ҷавонон дар ин асарҳо ба ҳунармандони калонсол душвориҳоро пешорӯ меовард. Коргардонҳо ба ҷавонон чун боша ба сайд дарафтоданд.

Хунармандони чавон бо қазбаву кашиши худ ба коргардонҳои тоҷик нерӯву илҳоми мадид бахшиданд. Онҳо аз нақш ба нақш, аз сахна ба сахна даст ба даст буданд. Ҳатто барои як хунарманд байни коргардонҳо талошу кашокашҳо рух меод.

Ҳамин гуна ҳаракати пурталотум ва пуртуғёни созандагиву офарандагӣ боис гардид, ки асарҳои нодири адибони классикиву муосир, ватаниву хориҷӣ бо пардозҳои замонавӣ дар сахна гузошта шуданд. Бойгонии намоишномаҳои театри тоҷик аз ҳисоби асарҳои ба сахнагузошташуда афзуд. Театри касбӣ барои муаррифӣ ва тарғиби адабиёту фарҳанги ҷаҳонӣ, барои пайванд кардани тамаддуни Шарқ бо Ғарб хизматҳои шоиста кард. Театри касбӣ дар тарбияи маънавӣ, сиёсӣ ва эстетикӣ насли наврас ва умуман халқи тоҷик сахми зиёд гузошт. Ин гуна фаъолияти пурбор ва пурмӯҳтавои театри касбии тоҷик маҳз бо шарофати гурӯҳи чавонон буд, ки бо нерӯи тоза ва созандаи хеш боиси ривочу раванги он гардиданд.

Аз байни хунармандони насли чавон шахсоне буданд, ки на танҳо чун хунарпеша, балки ҳамчун коргардон ва зиёда аз ин, ҳамчун драматург зухур карданд.

Театри ба номи А.Лохутӣ бо бархӯрди ду қувваи бузург насли аввали бо таҷрибаву бунёдгузор ва насли дуввум — чавону муқтадир ва ҷӯёву пӯё ба як озмоишгоҳи азиму мукаммали хунари табдил гардид. Хунармандони калонсол бо малака, маҳорату хунар ва таҷрибаи рӯзгор манбаи баҳрабардории чавонон буданд. Аммо чавонон бо шавқу шӯр, бо мақсаду маром, бо часорату ҷустуҷӯҳои эҷодӣ, бо орзуи фатҳи куллаҳои осмонбӯси хунари манбаи илҳоми хунармандони калонсол гардиданд. Аз ин омезиши нерӯҳо, ҷаҳонбинӣ, хунар ва маҳорат театри ба номи Лохутӣ ҳамчун

дастгоҳи истеҳсолӣ асархоеро ба сахна гузошт, ки дар микёси собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ аз ҷониби арбобони санъат, мунаққидон ва санъаткорони номӣ сазовори баҳои баланд гардид ва театри тоҷик, ҳунармандону коргардонони тоҷик соҳиби эътибор, мартаба ва мақоми ҳеш гардиданд.

Соли 1973, вақте ки Театри драмавии ба номи Лоҳутӣ бо сафари ҳунари ба шаҳри Маскав рафт ва дар «Малый театр» (Театри хурд) ҳунарнамоӣ кард, барномаи театри тоҷик ба ҳунармандон ва тамошобинони шаҳри Маскав ҷунун хуш омад, ки яке аз санъатшиносони бисёр машҳури он давра Мокульский дар ҳолати эҳсос ва ҳаяҷон ҷунун гуфт: «Бо ин ҳайати ҳунармандон на танҳо театри Лоҳутӣ, балки тамоми театрҳои Шӯравӣ бояд ифтихор кунанд».

Ин гуна тасхири аҳли фарҳанг ва тамошобин аз ҷониби ҳунармандони тоҷик соли 1978 дар сафари ҳунарии театри Лоҳутӣ ба шаҳри Ленинград (Санкт-Петербург) низ рух дод. Коргардони бомаҳорати он давраи Товстоногов, ки шӯҳрати ҷаҳонӣ дошт ва ба театрҳои кишварҳои гуногуни дунё даъват мешуд, баъди тамошои намоишномаҳои театри ба номи Лоҳутӣ ҷунун гуфт: «Театри Лоҳутӣ хушбахттарини театрҳост, ки ҷунун ҳайати нодири ҳунармандони асилро дорост. Агар ман ин ҳайатро дар ихтиёр медоштам, чи гуна асархоро рӯи сахна меовардам?! Офарин!».

Драматургони тоҷик С.Улуғзода, Ҷ.Икромӣ, Ғ.Абдулло, Ғ. Ансорӣ, А. Дехотӣ, М.Турсунзода, баъдтар М. Бахтӣ, С. Аюбӣ, Н. Табаров, М. Ҳақимова асарҳои сахнавии худро дар театри ба номи Лоҳутӣ тавлид мекарданд ва дар он ба сахна гузошта мешуданд. Адибон ҳангоми офаридани асари ҳеш, медонистанд, ки ҳар як қаҳрамони асарашонро дар сахна кадом ҳунарманд

меофарад, яъне ҳар як персонаж ба як ҳунарманди театр мушаххас мегардид. Ин гуна таъсири театр ба адабиёт, ба чома далели он буд, ки театри тоҷик дар роҳи равнаку ривоч аст.

Чун суҳан аз боби насли дуввуми ҳунармандони театри тоҷик меравад, эшон на танҳо дар саҳнаи театр, балки дар соҳаи синамо, телевизион ва радиои тоҷик хизматҳои шоён кардаанд.

Синамои тоҷик, ки ҳунармандони театри ба номи Лохутӣ ба он ҷалб шуда буданд, дар солҳои 60-70-уми асри гузашта, яке аз ҷойҳои намоёнро ишғол мекард. Синамои тоҷик дар он солҳо ҳодисаҳои воқеии ҳаёти ҷамъиятӣ, инкишофи тараққиёт ва норасоӣро мушкилоти замон, эҳёи анъанаҳои миллии ва робитаи пайванди тамаддунҳо ва фарҳангҳои инъикос мекард.

Коргардонҳои номии тоҷик ба адабиёту таърих, ба фарҳангу тамаддуни миллии рӯ оварданд. Ин рӯчӯ ба асолати ҳеш, ба сиришти миллии боиси тавлиди як силсила филмҳои таърихӣ гардид. Дар баробари ин, коргардонҳои мо бо ҷустуҷӯи омӯзиш ва ҳамкориҳои судбахш жанрҳои гуногуни санъати синаморо инкишоф дода, ба навоариву дастовардҳои назаррас ноил гардиданд. Дар ин солҳо аз ҷониби коргардонҳои тоҷик филмҳои «Нисо» (М. Орифов), «Қиссаи маҳбасии Павлик» (С. Ҳомидов), «Ҷӯра Саркор» (М. Қосимова), «Духтари сеюм» (А. Тӯраев), «Ситорае дар зулмот» (А. Раҳимов ва И. Усов), сегонаи «Достони Рустам», «Рустам ва Сӯҳроб», «Достони Сиёвуш», ки аз рӯи асари безаволи Фирдавси «Шохнома» коргардони забардасти тоҷик Б.Кимёгаров таҳия намудааст, «Бачагони Помир» (В. Мотыль), «Марги судхӯр» (Т. Собиров), «Зумрад» (А. Раҳимов), на танҳо шӯҳрати умумииттифоқӣ, балки шӯҳрати ҷаҳонӣ пайдо карданд ва аз ҷониби мунақ-

кидону арбобони санъати синамо баҳои баланд гирифтанд.

Ин гуна дастовардҳо дар соҳаи синамои тоҷик бе иштироки хунармандони болаёқати театри ба номи А.Лохутӣ рух надодааст. Ва мо дар ин филмҳо, дар нақшҳои асосӣ чеҳраҳои шинос ва хунарии Ҳ.Гадоев, Н.Ҳасанов, Ҳ. Абдураззоқов, М.Воҳидов, М. Исоева, Р. Абдушукурова, Т. Аҳмадхонов, И. Мирзоев, М. Фаниев, Ф. Фуломова, А. Қуддусов, М. Камолова, С. Фуломова, А. Қодиров, А. Абдурахмонов, К.Назиров, Н Дӯстматов, Ҳ. Мамадзоировро мебинем, ки барои тавлиди ин гуна филмҳои бузурги хунари санъат, маҳорат ва хунари зиёде сарф кардаанд.

Имрӯз телевизион ва радиои тоҷикро бе симо ва садои ин хунармандон тасаввур кардан ғайри имкон аст. Аз оғози ташаккули телевизион ва радиои тоҷик ин хунармандон пайваста дар чашму дар дил меоянд. Бо ташаббуси онон дар телевизион барномаҳои маърифатӣ, фарҳангӣ, истироҳатии «Беғараз панд», «Чойхонаи дилкушо», «Новеллаҳои телевизионӣ», дар радио барномаҳои «Субҳи пионерӣ», «Сӯҳбати дӯстон», «Театр дар назди микрофон» омода гардиданд, ки ҳамеша дар тарбияи маданӣ ва фарҳангии мардуми кишвар мебошанд.

Акнун мо мебинем ин хунармандони номӣ, ки насли дуввуми театри миллӣ маҳсуб мешаванд, бурду бохт, ранҷу осоиш, ғаму шодӣ, эътиқод, эътибор ва ифтихори санъати миллати тоҷикро дар як марҳалаи муайян, дар як фосилаи гузариш, дар як роҳи сафеду дурахшони санъати тоҷик, бар дӯши худ то ба имрӯз, то ба фардо овардаанд. Имрӯз ҳар як аз ин хунармандон: Носир Ҳасанов, Ҳ. Гадоев, Ҳ. Абдураззоқов, М. Исоева, Д. Абдушукурова, Т. Аҳмадхонов, М. Воҳидов, Қ.

Мирзоев, М. Ғаниев, Ф. Ғуломова, А. Қуддусов, М. Камолова, Ҳ. Мамадзоҳиров, А. Қодиров, А. Абдурахмонов, К.Назиров, Н. Дӯстматов, С. Ғуломова,.. як симои дурахшони ҳунар, як мактаби мукаммали ҳунари, як ситораи санъат, як театр ҳастанд. Тасмим аз ин чониб он аст, ки аз рӯи иродат, аз рӯи эътиқод ва аз рӯи ихлос дунёи ботинии яке аз ин чехраҳои ҳунари — Носир Ҳасановро ба рӯи хонандагон ва ихлосмандон боз кунем.

СИРИШТИ ҲУНАРӢ

*Пушти дутои фалак рост шуд аз хуррамӣ,
То чу ту фарзанд зод модари айёмро.*

Саъдӣ

Ҳунарманди Халқии Тоҷикистон Носир Ҳасанов сиришташ, обу гилаш аз ҳунар аст. Ва ӯ ин асолати худододро дарк кардааст, ки дар ҳама марҳалаҳои умри пурсамар зина ба зина, дараҷа ба дараҷа қобилият ва истеъдоди хешро ривочу равнақ дода, сайқал ва комил мегардонад.

Носир Ҳасанов 11 августи соли 1935 дар шаҳри Душанбе, дар оилаи зиёӣ ба дунё омадааст.

Падараш Абдулло Ҳасанов — писари Ҳоҷӣ Ҳасани Қассоб аҳли Бухорои Шариф буд. Ӯ пас аз таҳсили ибтидоӣ дар деҳааш — гузари Ҷӯйбор, ки яке аз дувоздаҳ дарвозаи Бухоро маҳсуб мешуд, дар Донишкадаи муаллимтайёркунии шаҳри Самарқанд таҳсилро идома медиҳад. Ва соли 1927 ҳамчун мутахассис барои фаъолияти оянда ба шаҳри Сталинобод меояд.

Дар он солҳо, ки дар Иттиҳоди Шӯравӣ корҳои навсозии мазмуни маълумоти миёна оғоз гардида буд, яке аз вазифаҳои асосӣ ба амал ҷорӣ кардани маълумоти умумии миёна барои ҳамаи бачаҳои синни мактабӣ ба ҳисоб мерафт. Аз ин рӯ, дар ҷумҳуриҳои Иттифок, аз ҷумла дар Тоҷикистон, бунёди мактабҳои ибтидоӣ, мактабҳои ҳафтсолаи фабрику завод, мактабҳои ҳашт-

солаи нопурра ва баъдтар мактабҳои миёнаи маълумоти умумӣ оғоз гардид.

Абдулло Ҳасанов соли 1928 ҳамсараш Фотима Ҳасановаро, ки низ хатмкунандаи Донишкадаи муаллим-тайёркунии шаҳри Самарқанд буд, ба Сталинобод меорад. Ин оилаи тозабунёд бо рӯҳи тоза, нерӯи ҷавон ва бо талоши зиндагиву бо орзуҳои ширин ба ояндаи неку шукуфони кишвар ва халқи тоҷик фаъолияти хешро дар соҳаи маориф бо бунёди мактабҳо, таълиму тарбияти насли наврасу ҷавон дар шаҳри Сталинобод ва навоҳии атрофи он шурӯъ мекунанд. Муҳаббат ба Ватан, садоқат ба Давлат ва меҳри беҳад ба касби дӯстдоштаи хеш домани фаъолияти Абдулло Ҳасановро густурдатар мекунад. Ӯ аз зинаи муаллими фанни забон ва адабиёти тоҷик ба вазифаи корманди масъули Вазорати маориф, мудирӣ шӯъбаи мактабҳои назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъйин мегардад ва ҳама умри бобаракати хешро сарфи ривочу равнақи маорифи халқ, таълиму тарбияти насли наврасу ҷавони Тоҷикистон мекунад.

Дар ҳамон гуна даврони навсозиҳову ибтикорҳо, дар муҳити солим ва маънавию фарҳангӣ, Носир Ҳасанов таваллуд шудааст.

Ӯ таҳсили ибтидоиро дар мактаби 8-солаи рақами №7 шаҳри Душанбе мегирад. Барои идомаи хониш ва омӯзиши касб ба Ҳунаристони аграрӣ ба риштаи агрономӣ дохил мегардад.

Дар солҳои 50-ум, ки давраи баъди азнавбарқароркунии маҳсуб мешуд, Ҳукумати кишвар як қатор тадбирҳоро андешид, ки барои мустаҳкам кардани ҷамъияти сотсиалистӣ, такмилу тараққиӣ саноат, нақлиёт ва хоҷагии халқ муфид буданд. Аз оғози солҳои 50-ум дар Тоҷикистон сохтани нерӯгоҳҳои калони барқӣ, мустаҳкам ва калон кардани колхозҳо шурӯъ шуд. Дар ин қор техникаи ҳозиразамони хоҷагии халқ

истифода мешуд, мутахассисони соҳибмаълумот тайёр ва пешбарӣ мегардиданд. Ҳамаи ин баландравии чиҳати моддӣ ва маънавии халқ шуд ва мардум бо як дилгармӣ, бо орзуҳои ояндаи шукуфон, бо нерӯи азими созанда ворида ибтикорҳои сотсиалистӣ гардиданд.

Шояд бо ҳамон набзи гарму хурӯшони замон Носири чавон низ ба Ҳунаристони аграрӣ дохил гардид, то дар оянда барои Ватан, барои халқи худ хизмат кунад. Таҳсил дар ҳунаристон имкониятҳои хеле фаровон ва нозуқиҳои ин касбро ба рӯи ӯ боз кард. Носир Ҳасанов орзуи идомаи таҳсилро дар Донишгоҳ дар дил парварид. Аммо барои ба донишгоҳ дохил шудан «номаи камолот»-и мактаби 10-сола зарур буд. Аз ин рӯ, ӯ баъди хатми ҳунаристон ба мактаби 10-солаи деҳаи Ҷӯйбодоми ноҳияи Ленин меояд ва соли 1955 онро тамом мекунад.

Дар мактаби ҳаштсолаи рақами №7 Носир Ҳасанов ба гурӯҳи хаваскорони санъати мактаб дохил мегардад, ки сарварӣ ва таълим дар онро ҳунарманди мардумӣ Ш.Соҳибов ба ӯҳда дошт. Ш.Соҳибов дар бедор кардани завқи ҳунари ва дарки мусиқии Носир Ҳасанов саҳми калон дорад.

Дар шабнишинии хатмкунии мактаб тамомкунандагон саҳнаеро бозӣ карданд. Носир низ дар он иштирок дошт. Баъди анҷоми намоиш ҷонишини раиси колхозии ба номи Сталин А. Мухин гуфт: «Носир, ту актёр мешавӣ!».

Аммо Носир, ки табиатан пурҷӯшу хурӯш буду дунёи ботинии хеш ва орзуҳои чавонии худро дошт, то кадом андоза ба хитоби А. Мухин эътибор дод?

Ӯ дар дастаҳои ҳунарии мактабу ҳунаристон фаъолона ширкат меварзид, таъби хуш, завқи баланд, зеҳни тез ва овози форам дошт. Маҳфилорои ҳар гуна нишастҳову базмҳои дӯстон буд, аммо ягон маротиба майл ба касби актёрӣ, саҳна, театр дар андешааш набуд,

гарчанде аз канора дӯстону ҳамсабақон ва устодон ба ӯ ишоратҳо мекарданд.

Ҳамин тариқ, айёми таҳсили мактаби миёна чун боди форами баҳорӣ хушу гуворо паси сар шуданд ва Носир бо андешаҳои мустақил, ҳампойи замон дар роҳи пуршебу фарози зиндагӣ хуччатҳояшро ба Донишкадаи кишоварзӣ ба факултаи механизаторӣ супорид ва худи ҳамон сол (1955) ба он дохил гардид.

То оғози ҳаёти ширини донишҷӯӣ тобистони vorастагӣ ва сайру гаштҳои дӯстону ҳамсолон Носирро аз канори худ раҳо намекарданд. Ӯ айёми таътилро бо ҷамъияти хотир, он тавр, ки дилаш мехост паси сар мекард. Рӯзе аз ин рӯзҳои хуш, дӯстон бо ҳавои ҳазлу шӯҳҳои латифи ҷавонӣ аз паси фойтуне, ки аз кӯчаи марказии шаҳри Душанбе мегузашт, мерафтанд. Носир, бо як ҷолокии ба худаш хос, қулоҳи фойтунчиро, ки дар пушти курсиаш гузошта буд, рабуд ва онро бар сари худ пӯшид ва рӯймолчаи чайбашро ба нӯги асое баста, дар як замон худро Раҷ Капур сохт ва бо ҳавои суруди дилнавози кинофилми ҳиндӣ «Оворагард», ки дар он даврон тозабунёд ва шӯҳратёр буд, аз дунболи фойтун табъи дӯстонашро хуш ва раҳгузаронро ҳайрон мекард. Дӯстон бо савти суруду тарона, бо ҳазлу шӯҳҳои латиф, бо дили саршор аз орзуҳои ҷавонӣ ба назди бинои онвақтаи Вазорати фарҳанг расиданд, ки даромадгоҳи онро анбӯҳи духтарону писарон баста буданд. Эълоне, ки дар пушти дари даромадгоҳи Вазорат буд ва ӯ онро аз дур хонда натавонист, тавачҷӯҳи Носирро беихтиёр ба худ ҷалб кард, ба худ кашид ва ин бе тардид ва яқинан кашии тақдир буд. Носир худро ба анбӯҳи одамони пушти дари Вазорат афғанд, эълонро хонд. Он эълони интиҳоб ва қабули довталабон ба ГИТИС – Институти Давлатии санъати театрии ба номи А.В. Луначарский

шаҳри Маскав буд. Аз бархӯрди тири нигоҳаш ба тахтаи эълон дилаш ларзид ва дар зеҳнаш чизе шӯр наметад.

— Шояд ин як лаҳза ҳолати қарахтӣ аз муҳити пурҳаячону пурушӯби анбӯҳи ҷавонон бошад? – ба худ андешид Носир. Вале дар он лаҳза, дар он ҳолат Носир он эҳсоси худро дарк кардан наметавонист.

Аммо баъдтар ӯ фаҳмид, ки он чунбиши дилаш чунбиши тақдири ӯ будааст.

Чун дигарон Носир низ дар он имтиҳони бахт қувваозмоӣ кард. Аъзои комиссияи қабул, ки иборат аз Астольский В.П. (раиси комиссия), Қосимҷон Ҳакимзода вазири фарҳанг, А.Раҳимов, Ш.Қиёмов, Л. Зоҳидова, А.Азимова, М.Назаров ва дигарон буданд, ўро мушавваш накарданд, гарчанде Вазири фарҳанг Қосимҷон Ҳакимзода, ки бо падараш ҳаққи дӯстиву бародарӣ дошт, Носирро шинохт. Қосимҷон Ҳакимзода медонист, ки Носир ҳуччатҳояшро ба Донишгоҳи кишоварзӣ супорида, зиёда аз ин, ба он ҷо дохил гардидааст.

— Носирҷон, ту охир донишҷӯ ҳастӣ, донишҷӯи Донишгоҳи кишоварзӣ, факултаи механизаторӣ! – гуфт вазир Ҳакимзода

Аммо Носир дасту по намехӯрад ва дар ҳамин лаҳза яке аз аъзои комиссия аз фурсати муносиб истифода бурда мегӯяд: — «Агар механизатор бошӣ, писарам, ба мо нақши тракторчиро биофар, то мо мӯътақид гардем, ки воқеан механизатор ҳастӣ».

Носир ба атрофи ҳучраи калони имтиҳонӣ ва нигоҳҳои зираки устодон чашм давонд ва ҷуз курсиву миз чизеро, ки шабоҳат ба трактор дошта бошад, наёфт. Аммо ӯ, ки дар вучудаш гавҳари офаринанда, зеҳни тез ва ақли тундрав дошт, худро гум накард. Рӯзномаеро, ки дар болои мизи устодон буд бо иҷозат гирифт, аз он кулоҳ сохту ба сараш пӯшид. Сипас, мизеро ба васати

утоқ оварду курсиашро болои миз гузошт. Ва бо чолокӣ худро ба болои трактори офаридааш гирифт. Бо лаҳни зебо суруди фораме сароида, заминҳои пахтазорро чуфтронӣ мекард ва ба аъзои комиссия рӯ оварда, бо овози як механизатори касбӣ, ки дар зери обу арақ ва авҷи қор ба бригадири дар сояи тут нишаста садо мекунад, гуфт: «Ҳозир ҳамаи заминро шудгор мекунам».

Баъд аз бадеҳатан бозидани он сахнача, устодон, чизе нагуфтанд, танҳо хоҳиш карданд, ки дар паси дари ҳучра, дур нарафта мунтазир бошад. Носир баромад ва он чунон, ки фармуда буданд, дар паси дар мунтазири раъйи устодон буд, ки беихтиёр байти Ҳоча Ҳофиз дар зеҳнаш шӯр меҳӯрд:

*Аз паси оина тӯтисифатам доштаанд,
Он чи устоди азал гуфт бигӯ, мегӯям...*

САҲНАИ СЕПАРДАГИИ ЗИНДАГОНИ

*Агар ба гӯшаи чаиме шикастасовор
бубинӣ,
Фалак шавам ба бузургиву Муштарӣ
ба саодат.
Саъдӣ*

ГИТИС, А.В. Луначарский, мактаби театрии Маскав — ин мафҳумҳо қуллаҳое буданд, ки ҳар як ҷавони хунармандро ҷазбаи фатҳаш ором намегузошт. Қуллаҳое буданд армонӣ. Аммо дар ҳақиқат ГИТИС — Донишкадаи Давлатии санъати театрии ба номи А.В. Луначарский шаҳри Маскав як мактаби бузургу олии таълими санъати театрӣ аст, ки соли 1878 ташкил шуда буд. Дар оғоз он мактаби мусиқӣ-драмавӣ, соли 1886 омӯзишгоҳ ва аз соли 1935 ба дараҷаи Донишкадаи ба номи А.В. Луначарский табдил ёфт.

Мувофиқи барномаи ҳукумати он даврон ГИТИС барои тамоми театрҳои ҷумҳуриҳои шӯравӣ мутахассисони варзида тайёр мекард. Зиёда аз 40 студияи Донишкада дар ихтиёри хунармандони ҷумҳуриҳои иттифоқ буданд. Яке аз он, ки бо номи «Студияи Тоҷикистон» фаъолият дошт, аз соли 1941 нахустин хатмкунандагонаш А. Раҳимов, Ш.Қиёмов, З.Дӯстматов, Б.Алифбекова, Ш.Сиддиқова, Ҳ.Насибулина, А.Ҷӯраев, А.Нурматов ва дигарон чун актёрони касбӣ дар театрҳои Тоҷикистон барои ривочу равнақи ин соҳаи хунар фаъолият мекарданд.

Носир Ҳасанов ба насли дуввуми хунармандони касбӣ тааллуқ дорад. Соли 1955 «Студияи Тоҷикистон» ГИТИС муштарак бо шогирдони нахустинаш дар шаҳри Душанбе гурӯҳи босалоҳияти устодон ва хунармандонро барои баргузидани истеъдодҳои ҷавон омода сохтанд. Аз тамоми манотиқи Тоҷикистон хоҳишмандон қувваозмоӣ карданд, аммо танҳо 21 нафар, ки дар вучудашон гавҳари хунари доштанд, аз озмун бо сарбаландӣ гузашта, ба шаҳри Маскав сафар карданд. Дар байни он 21 нафар истеъдодҳои ҷавон Носир Ҳасанов низ буд.

Бо нахустин қадамаш ба қатори Душанбе-Маскав Носир бо табиати хубу хуши инсонӣ, бо чеҳраи кушоду дидадаро бо ҳамсафаронаш, ҳамсолонаш, ҳамкасбонаш унс гирифт. Ва он тавр, ки Арбоби шоистаи санъати Тоҷикистон Тӯраҳон Аҳмадхонов баъдтар гуфтааст: «Ҳангоми сафар аз Ватан, дар қатора мо ҳамаи чизҳои нофаҳморо аз Носирҷон мепурсидем ва ҷавобҳои қаноатбахш мегирифтем. Хулоса, дар ин сафар ӯ моро роҳбалад буд ва мо ӯро писандидем, дӯст доштем...»

Маскав — пойтахти Иттиҳоди Шӯравӣ, шаҳри азим — номи баланд намегузошт, ки Носир Ҳасанов ором бошад, вораства аз таҳсилу машқу заҳматҳои донишҷӯӣ бошад.

Гарчанде рӯзҳои аввал хеле душвориро ва машаққатҳоро паси сар кард, таҳсил бо забони русӣ ба ҷуз омӯхтани ихтисос, пеш аз ҳама боз омӯхтани мукаммали ҳуди забонро тақозо мекард. Барои ин амал вақту қувваи зиёде сарф мешуд. Ба замми он, вазъияти иқтисодӣ хеле душвор буд ва ёди Ватан ҳамеша дилҳоро месӯзонд.

Носир аз рӯзҳои аввали таҳсил эҳсос кард, ки шӯҳрати актёрӣ, ки миллионҳоро тасхир мекунад, осон ба каф намеояд.

Устодони номи институт О.И. Пыжова, М.П. Чистяков, Н.В.Чефранова, Ю.А. Завадский, И.М. Раев-

ский, Б.В. Бибииков, Б.Н. Пажетнев, А.О. Попов, И.М. Туманов, Л.В. Баратов нисбат ба шогирдон хеле сахтгир ва серталаб буданд, агарчи ба «Студияи Тоҷикистонӣ» таваҷҷӯҳи хосаву нек доштанд. Актёрони ҷавони тоҷик низ бо шавқу ҳавас, бо нерӯи ҷавону мутаҳаррик, бо ишқи беандоза ба касби хеш ва бо талошу заҳматҳои шаборӯзи боварии профессорони ГИТИС-ро устувортар, мустаҳкамтар ва равшантар мекарданд.

Дар муддати панҷ соли таҳсил «Студияи Тоҷикистон» намоишномаҳои зиёд ва гуногунро ба сахна гузошт. Хусусан Ольга Ивановна Пыжова ва Михаил Петрович Чистяков, ки устодони бевоситаи Носир Ҳасанов буданд, тамоми қобилият ва малакаи хешро баҳри он равона карда буданд, ки шогирдон нозуқиҳои санъати театриро аз бар кунанд. Носир Ҳасанов дар ин муддат дар як қатор намоишномаҳо (дар театри таълимии ГИТИС) чун мазҳакаи Оноре Лесажа «Креспен рақиби хоҷаи худ» (нақши Креспен), ки 16 маротиба дар Маскав ба намоиш гузошта шуд ва ҳар дафъа хуш пазируфта мешуд ва сазовори таҳсин мегардид, ҳамчунин дар фочиаи Робиндранат Тагор «Шабӣ видоъ» (нақши Ҷотин), драмаи ҷангии К.Симонов «ҷавоне аз шаҳри мо» (нақши духтур Аркадий Бурмин), драмаи Проспер Мериме «Ишқи духтари араб» (нақши Зайд) нақшҳои асосиро бо маҳорати баланди актёри эҷодкорона бозидааст.

Таваҷҷӯҳи О.И. Пыжова ва М.И. Чистяков ба Носири ҷавон, вале болаёқат дар гузоштани ҳар як намоишнома эҳсос мешуд. Устодон ҳар кадом ба таври худ қобилиятҳои ҳунариву жанри ва ҷаҳони ботинии ӯро эҳсос ва дарк мекарданд. М.П. Чистяков мӯътақид буд, ки Носир Ҳасанов актёри жанри драма аст, яъне нақшҳои характери ба хислати ӯ бештар мувофиқат мекунанд.

Аммо О.И. Пыжова бар ин ақида буд, ки Носир ба сахнаҳои ошиқона бештар мувофиқат мекунад ва нақши ошиқ ба табиату ботини ӯ созгор аст. Ва аз ин лиҳоз, ҳар як устод мувофиқи ақидаи хеш ба ӯҳдаи Носир Ҳасанов нақшҳои асосии фавкуззикрро мегузоштанд. Дар ҳама ҳолат ва дар ҳар жанри санъати театри, ки ба Носир месупурданд, ӯ тамоми қудрату қувваи ҷисмонӣ ва ақлӣ, маҳорат ва малакаи таҳассусиву ҷаҳонбинии ҳешро баҳри офариниши образҳои ба зиммааш гузошта сафарбар мекард ва бешак аз ӯҳдаи онҳо бо сарбаландӣ мебаромад.

Зухури актёрони ҷавони тоҷик дар сахнаҳои театри Маскав ақидаи мутахассисонро нисбат ба театри тоҷик ба қулӣ тағйир дод ва таваҷҷӯҳи бештари арбобони санъатро ба худ ҷалб кард. Ва ин ҳодиса пас аз он, ки «Студияи Тоҷикистон» барои дифои қори дипломи намоишномаи «Шоҳгавазн»-ро ба сахна гузошт, рух дод. Б.В.Бибиқов асари Карло Гоцци «Шоҳгавазн»-ро мавзӯи қори дипломи «Студияи Тоҷикистон» интиҳоб кард. Аммо ақсарӣ аз ӯи шӯроӣ бадеии донишгоҳ ба андеша фуру рафтанд, ки оё ин қор аз дасти актёрони ҷавони тоҷик мебаромада бошад? «Аз ӯи шӯроӣ бадеӣ гумон карданд, ки «Студияи Тоҷикистон» аз ӯҳдаи ба сахна гузоштани чунин асари мураккаб баромада наметавонад ва муқобил баромаданд. Аммо ин тавр нашуд. «Студияи Тоҷикистон» қори ба намоиш тайёр намудани асари мазкурро бо муваффақият ба анҷом расонид. Ин асар, ки бо қувва ва иштироки ҳунарпешагони тоҷик ба сахна гузошта шуда буд, ҳам тамошобинони пойтахти Иттиҳоди Шӯравӣ – шаҳри Маскав ва ҳам ҳайати намоёндагони сершумори хоричиро ба ҳаяҷон овард, онҳо намоишномаро бо мароқи тоҷикӣ тамошо карданд. Соли 1960, дар вақти азназаргузаронии умумитифоқии қорҳои дипломи студияҳои ҷумҳурияҳои иттифоқӣ,

намоиши «Шоҳгавазн» ҷойи якумро ишғол карда, ба гирифтани дипломи дараҷаи якум мушарраф гашт»¹.

Ҳамин тарик, «Студияи Тоҷикистон»-и Институти санъати театрии ба номи Луначарский шаҳри Маскав бо дастовардҳои касбӣ, бо ифтихор ба Ватан баргашт. Бо бозгашти гурӯҳи хунарпешагони ҷавон ба шаҳри Душанбе оғози даврони тоза дар ҳаёти театри ва синамои тоҷик шурӯъ гардид.

Гурӯҳи 21-нафараи хунарпешагони ҷавон, ки дар шаҳри Маскав таҳсил карда, тамоми нозуқиҳои санъати театрии он вақтро омӯхта буданд, насли дуввуми хунармандони касбӣ ҳисоб меёфтанд. Ҳар як аз эшон бо гузаштани вақт, бо меҳнату тақову ҷустуҷӯву талошхояшон соҳиби шӯҳрату эътибори чи мардум ва чи Ҳукумати Тоҷикистон гардиданд. Ҳар як аз ин хунарпешагон соҳиби мактаби худ, соҳиби унвону мартабаи худ ва соҳиби тамошобини худ гардиданд. Ин насл, ки онро насли дуввуми санъати синамо ва театри тоҷик меноманд, бо вуруди пуршӯру пурталотуми хеш арсаи санъати тоҷикро рӯшан ва пур карданд. Дар алоҳидагӣ низ ин хунармандон ситораҳои тобони хунаранд дар осмони санъати тоҷик ва дар рушду равнак ва ташвиқу тарғиби санъати муосири тоҷик саҳми намоён ва бузург доранд.

Баъди муддати на чандон тӯлонӣ он гурӯҳи актёрони ҷавонро ба Театри драматик-музикалии ба номи А.С. Пушкин (ҳоло ба номи Камоли Хучандӣ)-и шаҳри Ленинобод (Хучанд) ба кори доимӣ фиристоданд.

Дар шаҳри Ленинобод (Хучанд) маъмурияти театри драматик-музикалии ба номи А.С. Пушкин, коллективи он ҳамкасбони ҷавони худро аз пойтахт хеле хуб пазируфтанд. Дар театри Хучанд барои равнақи

---

1. «Карло Гоцци дар сахнаи тоҷик». А.Вишневский («Маориф ва маданият» 27.07.1961с).

корҳои эҷодӣ, кушодани ҷанбаҳои нухуфтаи истеъдоду малакаву қобилияти онҳо ҳама гуна шароит муҳайё ва омода буд. Бо як хурӯшу гуруру талоши ҷавонӣ онҳо он имконият ва он фурсати мусоидро аз даст надоданд. Дар тӯли як сол гурӯҳи хунармандон 5-6 намоишномаи драматургони классико муосир, хоричиву ватаниро ба сахна гузоштан. Қисме аз ин намоишномаҳоро худди ҷавонон, ки дар Донишгоҳи Луначарский касби коргардониро низ омӯхта буданд, ба сахна гузоштан. Дар муддати як сол бо репертуари бой ва пурмӯхтаво онҳо ба шахру ноҳияҳои Конибодом, Исфара, Ашт, Ўротеппа ва дигар минтақаҳои вилояти Ленинобод (ҳозира Сугд) сафар карда, тамошобинони хешро мафтун ва тасхир карданд.

Худи ҳамон сол (1961) сафари хунарии гурӯҳи ҷавонони театри драмавӣ-мусиқии ба номи А.С. Пушкин ба пойтахти кишвар – шаҳри Сталинобод (Душанбе) сурат гирифт. Ва «ин даъво, ки артистони ҷавон дар офаридани ин ё он образ маҳорати хуби артистӣ доранд, ба хубӣ исбот гардид»¹.

Носир Ҳасанов дар Театри драмавӣ-мусиқии ба номи А.С.Пушкини Ленинобод (Хучанд) дар панҷ намоишнома: «Нурхон», «Ошиқ-ғариб», «Фарҳод ва Ширин», «Иҷоранишин» ва «Ишқи духтари араб» (корҳои дипломӣ низ дар репертуар дохил буданд), нақш офарид ва худро ҳамчун хунарманди боистъедод нишон дод. Ў дар ҳар намоиш ва дар ҳар нақши бозидааш, он вазифаҳое, ки коргардон дар пеши ӯ мегузошт ва аз ӯ тақозо мекард, ба хубӣ иҷро менамуд, зиёда аз он Носир Ҳасанов дар сахна хунарманди эҷодкор аст. Ў ҳамеша дар ҷустуҷӯи нозуктарин паҳлӯҳои нақши меофаридааш мебошад ва барои зебо, ҳақиқӣ ва дақиқ офаридани

---

1. «Гастроли театри Ленинобод». А.Вишневский («Маориф ва маданият» 25.07.1961с).

образ аз ҳама гуна пардозҳои хунарӣ хеле моҳирона ва устодона истифода мебарад.

Ҳангоми аз ҷониби коргардон Р. Эркабоев ба сахна гузоштани намоишномаи «Нурхон» нақши қаҳрамони асосӣ Муҳаммад ба Носир чунон писанд омад, ки ӯ орзуи бозидани онро дар дил парварид. Аммо он нақшро хунарпешаи бомаҳорат Мадаминов ба ӯҳда дошт ва онро ба хубӣ иҷро мекард. Носир Ҳасанов барои наранҷондани хотири Мадаминов аз коргардон хоҳиш мекунад, ки дар набудани Мадаминов Муҳаммадро бозӣ кунад. Коргардон Р. Эркабоев розӣ мешавад. Носир Ҳасанов чун ташнае, ки худро ба оғӯши дарё меафканад, ворида омӯзишу иҷрои нақши Муҳаммад мегардад. Албатта ин ҳодиса ба гӯшу ҳуши Мадаминов мерасад. Мадаминов ба ин кор диққати ҷиддӣ намедод. Ӯ дар андешае буд, ки Носир Ҳасанов аз ӯҳдаи иҷрои нақши Муҳаммад намебарояд. Ҳамин тариқ байни ду хунарманд барои як нақш рақотаби хунарӣ ба вучуд меояд.

Намоишномаи «Нурхон» асари бисёр муассир аст, ки набзи ҷомеа ва замони барқароркунии Ҳокимияти Шӯравиро дар Осиёи Марказӣ ифода мекард. Дар ин асар Нурхон тандиси зани мубориз ва озодихоҳи тоҷик аст, ки барои раҳойӣ аз сохти кӯҳнаву қолабҳои шахшуда, дар роҳи бунёди ҷамъияти нав, озодии ҳуқуқи инсон ва ҳоса озодии ҳуқуқи зани тоҷик ҷони худро дарег намедорад. Аммо образи Муҳаммад – бародари Нурхон тимсоли ҷаҳолат аст. Ӯ бо тарзи нав зистан, озод будан ва озодона андешиданро намехоҳад, балки наметавонад. Афкандани фаранҷӣ аз сар ва дар баробари мардон зиндагӣ ва фаъолият намудани зани тоҷик ба андешаи ӯ гуноҳ аст. Ӯ намехоҳад, ки халқи тоҷик ҳамқадами замон гардад ва дар баробари дигар кишвару халқҳо дар нумӯи фарҳангу тамадуни ҷаҳонӣ саҳмгузор бошад.

Нурхон бо дамидани нахустин нафасҳои озодбахши сохти нави ҷамъиятӣ рӯху тавони тоза мегирад, истиқболаш мекунад ва бо тамоми вучудааш баҳри барқарор кардани Ҳокимияти Шӯравӣ бармехезад. Ӯ низ, чун дигар занҳои Шарқи пеш аз инқилобӣ асири франҷӣ, беҳуқуқӣ ва нобаробарии ҷамъиятӣ аст. Ӯ ҳуқуқи озодона андешидан, озод гуфтан ва озод гаштанро надорад. Вақте ки аз насими Инқилоб ин гуна ҳуқуққову озодихо бар руху рӯҳи ӯ медамад, Нурхон чун аҳгаре аз ҳокистари шабона бо дами субҳи содиқ аланга мезанад ва ҳама гуна торикиҳо ва зулмотро, ки монетаи нуру офтоб буданд, дар оташи сӯзони муборизааш месӯзонад. Ӯ зани озодихо аст, ӯ зани пешқадам ва тараққипарвари тоҷик аст.

Аммо афсӯс, ки ҳар як оташро метавон пахш кард, ҳар алангаеро кушт ва ба ҳар шӯъла об пошид. Ва ҳамин гуна кушандаи нуру рӯшноӣ дар Нурхон, бародараш Муҳаммад аст, ки бо хислат, бо тафаккур ва бо ҷаҳонбинияш инъикосгари сохти ҷамъиятии даврони ҳеш аст.

Нақши Муҳаммад дар иҷрои ҳунарманд Мадаминов ба Носир Ҳасанов дарси маҳорат буд, ӯ аз Мадаминов меомӯхт, аммо дар вучудааш, дар дилу дар ҷонаш эҳсоси ангезаҳову тапишҳое оромаш намегузоштанд. Носир Ҳасанов он гуна, ки дилаш мехост Муҳаммадро дар иҷрои Мадаминов надид. Ва ҳамон муборизаи кӯҳнаву нав, зулмату нур, бадиву некӣ, ки ғояи марказии асар аст, Носир Ҳасановро бо шавқу ҳавас ва талошҳои гарми ҷавонӣ ором нагузоштанд. Ӯ орзу мекард ба мардуми Тоҷикистони Шӯравӣ, ки шаҳди замони тозаро чашиданд ва ҷашм ба ҷаҳон боз карданд, балки ҳампойи ҷаҳон ва ҳамнафаси даврон гаштанд, карахтӣ ва сукути матруки начандон дурро, ки ханӯз эҳсос мегардад, бо воқеият ва маҳорати актёрӣ нишон диҳад.

Носир Ҳасанов бо ин гуна ниятҳои нек ба офаридани симои Муҳаммад шурӯъ мекунад. Омӯзиш, ҷустуҷӯ, машқу заҳматҳои пайваста ва зиёда аз ҳама талош ва иродаи қавӣ ӯро ба қуллаи орзуи худ мебаранд. Ҳангоми намоиши фочиаи «Нурхон» дар театри ба номи А.С.Пушкини Ленинобод (Хучанд) воқеае рух дод, ки Носир Ҳасанов худ онро интизор набуд ва дар сӯхбате чунин ёд кард: «Нақши Муҳаммад, ки байни ману Мадаминов рақобати ҳунариро ба вучуд овард, аз як ҷиҳат талош ва хоҳиши беандозаи таҷассуми муборизаи беамони сохти кӯҳнаву нав ва инъикоси дастовардҳои моддӣ ва маънавии замони Шӯравӣ, аз ҷиҳати дигар барои хуб ва воқеӣ офаридани симои Муҳаммад маро дайн сохтанд. Ман ҳуқуқи маънавии онро надоштам, ки ба назари тамошобин бо тайёрии номукамал бароям».

Нурхон фаранҷиро аз сар ба дар меафканад, чун ҳамаи занҳои муборизи кишвари озод ба фаъолияти меҳнатӣ машғул мешавад. Дар тарғиби занони дигари ханӯз дар зери асорату тарси шавҳарҳо ва атрофи ханӯз бо зиндагии нав хӯ нагирифта, фаъолона ширкат меварзад. Ин гуна ҷасорат ва ин гуна фаъолияти бебокони Нурхон ба гӯшу ҳуши боқимондагони ҷаҳони мутаассиб, албатта ҳуш намеомад. Муҳаммади Носир Ҳасановро, ки худ аз зумраи чунин ашхос буд, кирдори хоҳараш аз ақл бегона мекард. Ӯ ҳамеша садди роҳи Нурхон мешуд, аммо тадбирҳои ӯ барабас буданд. Ҳар лаҳза ӯро андешае таъкиб мекард, ки хоҳараш Нурхон бадахлоқ аст ва дар ҷомеа оилашонро бадном мекунад. Ин гуна андешаҳо чун ашбоҳ дар тасаввураш меомаданд ва ба гӯшаш садо медоданд, ӯро пайғирӣ мекарданд. Муҳаммад дар байни мардум худро озод эҳсос намекард, аз бархӯрди нигоҳҳо меҳаросид. Муҳити носолими атроф, сӯхбату муҳокимаҳо аз ин хусус (баробарии марду зан, озодии занон) рӯҳи ӯро носолим гардонид.

Ў ба худ меандешид, ки чаро маҳз Нурхон, хоҳари ӯ, чаро маҳз дар оилаи ӯ ин воқеа руй дод? Ў чӣ гуна ба кӯча мебарояд, чӣ гуна ба чашми мардум менигарад, чӣ гуна зиндагонӣ мекунад? Ин саволҳо гӯшу хуши ӯро ором намегузоштанд, муҳити атроф ӯро ба фишор меовард. Таъсири атроф ва таассуби ҷомеаву шахсият Муҳаммадро нохудоғоҳ ба ҷиноят кашиданд. Дар лаҳзаи ҳассос ва дар ҳоли беҳудӣ Муҳаммад воридаи утоқи кори Нурхон мегардад ва дашнаро ба синаи хоҳараш – Нурхон мезанад. Нурхон аз зарбаи қаттоли бародараш ба гардани Муҳаммад меовезад. Муҳаммад ҷасади Нурхонро аз худ дур мекунад ва дашнаро аз дили хурӯшони Нурхон бозпас мекашад. Нурхон ба замин меафтад. Ҳамон лаҳза Муҳаммад ба дасту ханчари қаттолани назар меафканад ва чун раъду барқ бо хурӯшу гирев ба худ меояд. Акнун ӯ эҳсос мекард, ки таровиши хун аз нӯги дашна бар замин хуни ӯст ва ӯ қотили худ аст, зеро як лаҳза пештар ин хуни гарму ҷӯшонаш дар дили хурӯшону мӯйрағҳои пинҳони хоҳараш Нурхон шарён дошт. Муҳаммад доду фиғон мебардорад, аммо суде намекунад. Дар ин лаҳза аз зол шӯру ошӯб бармехезад ва ба сахна, ба самти Муҳаммад тамошобинон бо нафрату дашном ҳар гуна ашӯро мепартоянд. Ҳатто як шишаи шарбат ба шонаи Муҳаммад мезанад. Коргардони намоиш Р. Эркабоев фавран фармон медиҳад, ки пардаи сахнаро пӯшанд, вагарна Муҳаммад дар рӯи сахнаи театр, дар зери «сангборон» ба чароҳатҳои вазнин дучор мешавад.

Пардаро мепӯшанд ва Р. Эркабоев ба сахна баромада мардумро ором мекунад, ки ин намоиш аст, ҳеҷ кас талаф нашудааст ва ҳунармандон солиму бардаманд.

Ин воқеа далели он аст, ки Носир Ҳасанов тавонист, дар қисмати Муҳаммад, балки дар рӯху равони ӯ дарояд, ва ҷунон табиӣ, моҳирона ва ҳунармандона

ин нақшро биофарад, ки ҳатто золи ҳазорнафараи тамошобинро беихтиёр ба чараёни ҳақиқии воқеа ворид созад. Тамошобин дар воқеаи рӯи сахна ноҳудоғох ширкат меварзад. Ӯ аз хотир мебарорад, ки ин театр аст. Ӯ ҳар чи мебинад, воқеиятро мебинад. Ин гуна иртиботро байни сахнаву тамошобин пайвастан ба нудрат рух медиҳад. Ва он танҳо аз дасти ҳунарманди асил меояд.

Носир Ҳасанов баъди анҷоми намоиш ба сахна, ба назди тамошобине, ки ӯро бо таҳдиду дашном аз сахна ронда буд, мебарояд ва ба тӯфони кафкӯбиҳову аҳсану офаринҳо сипосгузори мекунад. Мадаминов бо як сабад гули тару муаттар ба сахна баромада, ӯро ба оғӯш мекашад ва аз муваффақияти беназираш муборакбод мегӯяд.

Вакте ки ҳунарманд дар пеши худ мақсад мегузорад, ӯ тамоми қобилият ва истеъдоди худро ба он куллаи мурод равона месозад. Ва офарини он кас, ки ин нияти ҳунармандро эҳсос мекунад, зиёда аз он дастгирӣ намуда, барои иҷрояш шароит муҳайё месозад. Ва чунин шахси шафеъу ғамхор ва меҳрубон барои Носир Ҳасанов ҳамсари азизаш Шоирахон ҳастанд, ки аз оғоз то кунун дар хона, дар оила ҳамаи шароитхоро баҳри равнақи фаъолияти Носир Ҳасанов омода сохтаанд. Шоирахон заҳмати офариниш ва ҳолати ҳунарманд – Носир Ҳасановро эҳсос мекунад, дарк мекунад ва барояш дар хона муҳити эъҷодӣ омода сохтааст, ки на ҳама кас ба ин қор қодир аст, ки бахту саодати Носир Ҳасанов дар ин аст. Ин хислати нақӯ ба фарзандон – Сурайё ва Бехрӯз низ гузаштааст, ки барои шахси ҳунарманд дар оила чунин муҳити созгор ва дастгир ҳатмист. Ба як маънӣ Шоирахон дар роҳи пурзаҳмати ҳунарии Носир Ҳасанов ҳамеша ҳамраъйу ҳамқадам ва ҳамдаму мададгоранд.

Носир Ҳасанов бо ҳамроҳии ҳамкасбонаш баъди хатми ГИТИС дар Хучанд ин гуна ҷаҳони орзуҳои ҳунариро сохтанд ва ҳазорон нафарро бо маҳорати хеш аз дунёи эҳсосҳои латифи инсонӣ, аз дунёи одаму одамгарӣ ва фарҳанги умумибашарӣ бархурдор карданд.

Аммо, раёсати Театри Давлатии Академии драмаи Тоҷикистон ба номи А. Лоҳутӣ ва ҳайати бонуфузи ҳунарии он аз фиристодани гурӯҳи хатмкунандагони ГИТИС ба Ленинобод норозӣ буданд ва дар муддати тӯлонӣ ҳамаи чорахоро барои баргардонидани «гурӯҳ» ба кор бурданд, ки нашуд. Вале ҳангоме ки як гурӯҳи ҳунармандони соҳибунвон ва шӯҳратёри Тоҷикистон бо сарварии Мителман ва Т.Фозилова ба назди Котиби якуми Ҳизби Коммунисти Тоҷикистон Ҷаббор Расулов медароянд, бо супориши ӯ моҳи августи соли 1961 гурӯҳи хатмкунандагони ГИТИС-ро ба Театри Лоҳутӣ бозмегардонанд.

Аз соли 1961 Носир Ҳасанов то кунун тамоми зиндагии хешро раҳни театр, синамо ва тамошобин кардааст:

*Ҳар шаб зи худат нурс, агар ту мардӣ,
К-имрӯз чи хидмате ба мардум кардӣ.*

Лоҳутӣ

ИСТЕЪДОД ДАР АСЛ МУҲАББАТ БА КАСБ АСТ

*(як гуфтугӯ бо коргардони шинохтаи тоҷик
М.К. Майбалиев перомуни ҳаёт ва фаъолияти
Ҳунарманди Мардумии Тоҷикистон Носир Ҳасанов)*

— Ба назари Шумо Носир Ҳасанов чӣ гуна хунар-
манд аст?

— Медонед, Носир Ҳасанов имрӯз яке аз беҳтарин хунармандони сахнаи театр, синамову телевизион ва умуман санъати миллии тоҷик аст. Ва ман ифтихор аз он дорам, ки бо ин шахси наҷиб ва хунарманди асил ҳамкориҳои эҷодӣ доштем ва ҳоло низ ин фаъолият идома дорад.

Дар илми санъати театрӣ истилоҳе ҳаст, ки онро «амплуа» мегӯянд ва ин истилоҳ хусусияти жанрии нақшхоро, ки хунарманд иҷро мекунад, ифода месозад. Ва лаёқати хунармандро ба яке аз жанрҳои драмавӣ (мазҳака, фочиа, драма) амплуаи хунарманд мегӯянд. Хушбахтии Носир Ҳасанов дар он аст, ки ӯ дар ҳамаи ин жанрҳо дастболост. Доираи хунар, тафаккур ва маҳорати сайқалёфтаи ӯ чунон густурда аст, ки Носир Ҳасанов ҳамаи нақшхоро бо завқи хос ва маҳорати баланд меофарад.

— Нахустин бор бо Носир Ҳасанов Шумо кай ва дар кадом намоиш вохӯред?

— Аввалин вохӯрӣ ё ҳамкориҳои мо дар намоиши «Корвони бахт»-и устод М.Миршакар буд. Ман чун

коргардони ин асар Носир Ҳасановро ба офаридани нақши Саша даъват кардам. Агар аз рост бигӯям, аз ин таклиф каме шубҳа низ дар дилам буд ва метарсидам, ки оё Носир Абдуллоевич аз ӯҳдаи он вазифае, ки ман бар дӯши ӯ мегузорам, мебарояд ё на? Ин ташвишу дудилагии ман аз он сабаб буд, ки Носир Ҳасановро дар се намоиши фочиавӣ, ки пай дар ҳам ба сахна гузошта шуда буданд ва ӯ дар онҳо нақшҳои муҳимро иҷро мекард, дидам. Воқеан, ман ба хунармандии ӯ иқрор гардидам, вале андешае дар сарам мечархид, ки Носир Абдуллоевич хунарманди фочиавист ва маҳз барои офаридани фочиа аз модар ба дунё омадааст. Ва андешидам, ки ӯ бо рӯҳу равони он асар, он жанри хунари, ки ман ба сахна мегузорам, ошно набошад.

Шояд чурми он буд, ки мо бори аввал ҳамкорӣ мекардем ва ё иллат дар он буд, ки ман баъди хатми донишгоҳ, бори аввал ба фаъолияти коргардонӣ шурӯъ кардам ва нокифоятии таҷрибаву малака эҳсос мегардид ва ё шояд мо якдигарро дуруст намефаҳмидем, ки дар оғоз ранҷо дидем. Вале, дар охир, дар ҳосили кор ба мо тавфиқ рафиқ гардид, айнаи он ҳикмате, ки мегӯянд: «чун ганҷ ба даст овардан хоҳӣ, бояд ранҷ дид». Ва ин ранҷи мо ганҷҳое ба бор овард, ки ганҷи ихлосу сипос, таҳсину офарин, эътиқоду эътибори аҳли санъат ва тамошобин буд.

Носир Ҳасанов дар нақши Саша рӯҳияи насли наврас ва ҷавони солҳои 20-уми асри гузаштаро таҷассум карда тавонист ва онро бо услуби хоси пайвастании жанри мазҳакавӣ-ичтимоӣ бо маҳорати баланд, завқи нозук ва истеъдоди фитрӣ ба рӯи сахна овард. Устод М.Миршакар баъди тамошои намоиш чунин гуфт:

«Ман ин гуна образҳоро бисёр офаридаам ва акси онҳоро дар синамову театр дидаам, вале он назокат, он

дақиқӣ ва табиӣ офаридани ин гуна образро дар симои Сашаи Носир Ҳасанов дидам».

— **Ва он шакку шубҳае, ки Шумо доштед ба яқин баргашт?**

— «Корвони бахт» кори аввалини мо буд ва он бар дӯшам масъулияти гаронро гузошт. Шак аз ин ҷо бармехест. Ва чун ба муваффақиятҳо ноил гаштем, мунаққидон, тамошобинон, умуман аҳли санъат ба кори мо баҳои сазовор доданд ва дар васоити ахбори умум он дарҷ гардид. Баъди «Корвони бахт» ман фаҳмидам, ки Носир Абдуллоевич меҳнатдӯст аст. Бар замми он, ки истеъдоди модарзод, хунари асил дорад, барои ман бештар меҳнатдӯстии ӯ хеле писанд омад.

Медонед, А.М.Горкий дар як ҷо чунин мегӯяд: «Истеъдод дар асли худ муҳаббат ба касбу кор аст». Ҳамин ҳисси масъулият, меҳнатдӯстӣ ва муҳаббат ба касби худ дар вучуди Носир Ҳасанов ҳаст ва фатҳи куллаҳои баланд низ аз он об меҳӯрад. Ва чунин хислати начибро дар ӯ дидам, он боис гардид, ки аз оғоз то кунун мо ҳамроҳ дар сахни театр нақшо мегузorem, ҳамкорӣ мекунем.

— **Баъди «Корвони бахт» Шумо гарқи драматургияи классикии рус гардидед. Дар ин дарёи пуртӯғён Носир Ҳасанов чӣ гуна шиноварӣ мекард?**

Бале, баъди «Корвони бахт» мо ба ду шоҳасари драматургияи классикии на танҳо рус, балки ҷаҳон рӯ овардем. Яке аз ин асарҳо «Муфаттиш»-и Гогол Н.В. ва дигарӣ «Дод аз дасти ақл»-и Грибоедов А.С. буданд. Ва муҳимтарин корҳои Носир Абдуллоевич буданд. Ман чун он рангу бори дурахшону назаррабои мазҳакавии «Муфаттиш»-ро ба ёд меорам, хоса нақши Бобчинскийро, ки Носир Ҳасанов онро офаридааст, чиддияти ин асар, масъулияти гарони ба сахна гузоштани онро дар дӯши худ акнун бештар эҳсос мекунам, агарчи

дар нашрияҳои марказии собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, чун маҷаллаи «Театр», рӯзномаи «Советская культура» сазовори баҳои баланди мунаққидон ва арбобони санъат гардидем. Нақши Бобчинский дар мақолаҳо махсус қайд гардидааст, ки бо як диди нав, тарзи нав аз ҷониби Носир Ҳасанов офарида шудааст.

— **Аслан, худи асар бо як назари тоза, тарзу услуби хос ба сахна гузошта шудааст. Назари тозаи Шуморо ба асар хунармандон чӣ гуна истиқбол карданд?**

— Қариб аксари театрҳои бонуфузи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ «Муфаттиш»-и Н.В.Гоголро ба сахна гузоштаанд. Ва Театри академӣ-драмавии ба номи А.Лохутӣ низ се маротиба ба ин шохқории драматургияи ҷаҳон мурочиат кард, ки карати охир кӯшиш аз ҷониби мо буд.

Албатта, чун хунармандро ба коре ҷалб мекунӣ ва маҳсули заҳматҳоятро ба сахна мебарорӣ ва ба тамошобин пешкаш мекунӣ, ҳатман бояд ақидаи худ, ҷаҳонбинии худ, мавқеи шахсии худ ва сухану диди тозаву нави худро дошта бошӣ. Ва бо чунин муносибати нав ва маҳсули мо ба «Муфаттиш»-и Гогол хунармандони театр ҳусни тавачҷӯҳ зоҳир карданд. Ва мо «Муфаттиш»-ро ҳамроҳи хунармандони театр бо ифодаи тоза, бо назари тоза ва бо мавқеи хосу имрӯзӣ ба тамошобин расонидем.

Н.В.Гогол чун нависанда беҳамтост ва ўро чун А.С.Пушкин шоир низ мегӯянд. Ҳамин гуна шахсияти бузург дар як ҷой мегӯяд: «Оқибат ман ба Хлестаков табдил гардидам». Ман аз ин як ҷумла дарёфтам, ки Гогол бо зиддиятҳои тезу тунди ҳаёти иҷтимоии он даврон рӯ ба рӯ гардида, ҳатто ҳолатҳои фоҷиавиро низ аз сар гузаронидааст ва пасту баландҳои рӯзгори Россияи крепостноиро дар худ санҷидааст. Аз ин рӯ мо танҳо ба ҷанбаи мазҳакавии асар қонё нагардида, ба

пахлӯҳои дигари иҷтимоии асар таваҷҷӯҳ зоҳир намудем. Ва он омезишу пайванди пахлӯҳои мазҳакавӣ-иҷтимоӣ, ки хоса аз ҷониби Носир Ҳасанов бо завқи баланд, бо зебогии ҳунар, мӯй ба мӯй дар иҷрои дақиқи нақши Бобчинский аз оғоз то ба анҷом сурат гирифтааст, барои тамошобин тӯҳфаи хуб буд. Ва яке аз мунаққидон чунин навишта буд: «... ва ин давраи нав дар таърихи омӯзиши асари мазкур аст».

Воқеан, Носир Ҳасанов нақши Бобчинскийро ба ибораи худи Н.В.Гогол бо «хандаҳои ашқолуд» офаридааст, ки на ҳар ҳунарманд метавонад аз иҷрои ин вазифаи эҷодӣ бо муваффақият барояд. Ва яқинан ин толеъи баланд ва бахти Носир Ҳасанов аст.

— **Шумо мазҳакаи «Дод аз дасти ақл»-и А.С. Грибоедовро чун драма ба сахна гузоштаед, чаро?**

— Агарчи А.С.Грибоедов асарро ба шакли мазҳакавӣ ба риштаи назм кашидааст, аммо ба назари ман он хеле драмавӣ ва шояд фоҷиавӣ низ бошад, чун зиндагии А.С.Грибоедов низ хеле фоҷиавӣ буд.

Аз ҷониби санъатшиносон «Дод аз дасти ақл»-и А.С.Грибоедов, ки мо онро ба сахна гузоштаем, сазовори баҳои баланд гардид ва нақши Загоретский, ки онро Носир Абдуллоевич офарид, аз равшантарин ифодагари мазмуни асар ва ақидаҳои Грибоедов доништа шуд.

Носир Ҳасанов тавонист, ки бо ҳунару истеъдоди худ шахсияти инсонҳои дорои Россияи крепостноиро бо тамоми фаҷеати бефаросативу беодобӣ ва бадахлоқӣ дар симои Загоретский тарзе таҷассум кунад, ки тамошобин дар мушкилиҳои иҷтимоии Россияи асри 19 масъалаҳои доғи имрӯзи худро дида тавонад, ки ин ҳунари волост.

— **Чун ҳунарманд Носир Ҳасанов мумтоз аст, аммо чун коргардон Шумо ўро чӣ гуна мебинед?**

Дар аксари асарҳое, ки ман ба сахна гузоштаам, Носир Ҳасанов коргардони дуввум буд ва хеле ҷиддӣ

ба ин кор муносибат мекард. Носир Ҳасанов на танҳо дар соҳаи театр, балки дар соҳаҳои синамо, телевизиону радио хизматҳои бузург кардааст ва то кунун ҷустуҷӯву талош дорад. Ба ҷуз ин, насли ҷавони санъаткорон аз мактаби хунарии ӯ бархӯрдоранд ва Носир Ҳасановро устои худ меҳисобанд, ки ба ҳар кас чунин ҳаққи устодӣ муяссар намегардад. Ман як хислатеро дар ду хунарманди театр Қимматшоҳ Ҳимматшоев ва Носир Ҳасанов мушоҳида кардам, ки аҷиб аст. Эшон ҳамеша дар ҷараёни иҷрои нақш ҳастанд, чи дар кор, чи дар роҳ ва чи дар хона. Дар кӯча, агар бо онҳо вохӯрданд ва ҳамроҳ қадам мезадем, ҳис мекардам, ки гарчи бо ман ҳамроҳ мераванд, вале дар ботин, дар ҷараёни офариниши нақш қарор доранд. Ман мегӯям, ки имрӯз Носир Ҳасанов чун хунарманд бузург аст! Ба ӯ тавфиқ меҳоям.

ФОЧИА

*Раҳни чон дар қадамат чист, агар меойӣ,
Ту худ, эй чон, чӣ вафо кардӣ, ки акнун пойӣ?!*

Ховари Абулҳай

Рустам чун бо дашнаи қаттолаш чигари Сӯхробро медарад, Сӯхроб дар хоку хун оғушта, дар нафасҳои вопасин аз падараш Рустам ёд меоварад, ки агар ӯ марги писари хешро бишнавад, қотилро аз қаъри замин, умқи дарё ва арши боло пайдо мекунад ва қасди писарашро мегирад. Рустам дар ҳоли пирӯзмандӣ, ки чигари рақибашро ба дашна даридааст, аз шунидани ин сухан хуш аз сараш меравад. Ӯ Сӯхроби хунчаконро ба сари зонувони қавиаш гирифта, нишону далел аз Рустамро талаб мекунад:

*Бигӯ, то чи дорӣ зи Рустам нишон,
Ки гум бод номаш зи гарданкашон.*

Чун Сӯхроб ба бозувонаш ишорат мекунад ва Рустам бозубандашро мебинад, фарёду ғиреваш заминро меларзонад. Аммо аз ин андӯху пушаймонӣ чи суд, чун фочиаи бузург рух додааст. Ӯ — Рустам бо тег чигари писари азизаш Сӯхробро даридааст. Ин баландтарин фочиа дар адабиёти мо ва шояд дар адабиёти ҷаҳон бошад, ки аз шумиву бадии касони чоҳталаб падар чигари писарро медарад.

Фоҷиаи «Рустам ва Сӯҳроб», ки дар асоси достони «Рустам ва Сӯҳроб»-и «Шоҳнома»-и безаволи Ҳаким Фирдавсӣ драматурги тоҷик Ғанӣ Абдулло навиштааст, намунаи беҳтарини ин жанр дар сахнаи театри тоҷик аст. Носир Ҳасанов дар ин фоҷиаи бузург нақши масҳарабозро офаридааст. Масҳарабози Носир Ҳасанов ба жанри фоҷиавӣ-мазҳакавӣ (траги-комедия) тааллуқ дорад.

Агар Сӯҳроби гурд ба доми макру найранги Афросиёб меафтад ва бо дасти падараш кушта мегардад, то тахти шоҳиро аз чанголи Афросиёб нарабояд, масҳарабозро Бормон аз бими ифшои рози хеш, ки низ талоши тахту тоҷи Афросиёб дошт, ба қатл мерасонад.

Носир Ҳасанов симои масҳарабозро аз умқи таърих ҷустуҷӯ карда, то ба таҷрибаи рӯзгори кунунӣ бо ҳунари хеш пайванд ва марбут сохтааст. Дар ӯ кизбу дурӯғ, ҳасаду талоши ҷоҳ, душманиву ғараз нест. Ӯ як масҳарабоз аст, ки бо хандаву ҳазл дилҳои ғамноку андӯҳгинро шод мекунад. Агарчи худ аз кашмакашҳои пинҳонии дигарон огоҳ аст ва аз он дилрешу ошуфта-хотир гардидааст, кӯшиш мекунад бо роҳи ҳазлу мазоҳ ғаразҳои нопокашонро бар рӯяшон бигӯяд. Агар аз як тараф ин тарзи ифшои роз нозуку одилона аст, аз ҷиҳати дигар бисёр нишонрас ва оқилона мебошад. Ӯ инсонии поку беолоиш аст, ғамхору мададгори дармондагон ва афтодагон аст. Дар симояш ҳама ҳислатҳои неки инсонӣ тоза зоҳир гаштаанд ва ӯ муборизи зидди нерӯи бад ва инсонии нопок аст. Агар воқеаи асар дар замони бостон рух додааст, масъалаи муборизаи қувваи нек ба рағми қувваи бад то кунун ҳаст ва то инсоният вучуд дорад хоҳад буд. Масҳарабози Носир Ҳасанов ин фосилаи асрҳоро бо як маҳорату ҳунармандӣ, андешаҳои инсонпарварона, бо суҳанҳои мутаассир, ки эҳсоси тамошобини имрӯзаро меангезад, пайванд задааст. Мубо-

ризаи ӯ низ муборизаи одилона, инсонпарварона аст. Аммо дарегу афсӯс, ки нерӯи бадӣ бар некӣ ғолиб меояд ва масхарабоз аз теги хуношоми Бормони палид чон ба чаббор месупорад. Масхарабоз дар охирин нафасҳо ба рӯи Бормон нигариста ӯро аз роҳи бад ва нопок нигоҳ доштанӣ мешавад. Ин лаҳзаи муассир чунон тамошобинро ворида ҳол карда буд, ки аз зол тамошобинон бо ҳарфҳои каму мочароҳо бар Бормон бархурӯшиданд. Воқеан, ҷои андӯх аст, ки масхарабоз бо ғояҳои инсонпарварона, бо хислатҳои наҷибу пок ба муқобили Бормон ва чун ӯ шахсони разилу бадкеш ва бадандеш мебарояд ва дар ин муборизаи шадид, вале нобаробар ба таври фоҷиавӣ кушта мегардад.

«Нақши масхарабоз дар иҷрои Носир Ҳасанов бисёр ҷолиб аст. Н.Ҳасанов дар нақши худ на масхарабози хушбахту хушвақт, балки як марди оқилу фозил, хирадманду доно, вале асиру беқадр, мутеъу маҳзунро офаридааст. Носир Ҳасанов бо офаридани ин симо, гуфтан меҳодад, ки дар он ҷое, ки бадӣ ҳоким аст, ақлу хирад қадр надорад ва ҳамеша сабаби бадбахтии инсон мегардад. Аз ин рӯ хандаи ӯ на барои дилхушӣ, балки гирия талхи инсони бадбахт аст»¹.

Ин як хусусияти жанри фоҷиа аст, ки қувваи нек бо ғояҳои баланду олий ба муқобили қувваи азими бадӣ мебарояд ва дар муборизаи нобаробар талаф меёбад. Ва ҳалок шудани қаҳрамон муҳимтарин нишонаи фоҷиа аст.

Носир Ҳасанов, ки табиатан инсони хайрхоҳ ва раҳмдил аст, ҳамеша ба манфиати дигарон сайё мекунад. Ва ин судмандиву манфиатбахшӣ гоҳо бар зиёну зарари худ мегардад. Ӯ ҳеҷ гоҳ рафиқонашро

---

1. М. Бобоев «Разми бузург» («Маориф ва маданият» № 110 (9292), 28 сентябри 1978 сол).

дар сафар нагузоштааст ва аз паҳлӯи шахси мададхоҳ нодида нагузаштааст, ки ин гоҳо боиси афтоданаш ба мочарову хархашаҳо шудааст. Аммо, ӯ ҳамеша бар ин кори худ аст, зеро дар ботинаш мададгорӣ ва хайрхоҳӣ ба дигарон сиришта шудааст. Аз ин рӯ Носир Ҳасанов бештар нақшҳои фоҷиавиро дӯст медорад, гарчанде дар жанри мазкур нақши бисёр наофаридаст. Ба андешаи ӯ фоҷиа назар ба дигар жанрҳои драмавӣ душвортар аст, зеро барои иҷрои нақши фоҷиавӣ, ҳунарманд бояд худ мубталои он фоҷиа гардад. Ёро зарур аст, ки фоҷиавӣ қаҳрамонро на танҳо эҳсос бикунад, балки ба тариқи равонӣ аз сар гузаронад. Ва ин хеле кори душвор аст ва на ҳар ҳунарманд аз ӯҳдаи он мебарояд. Барои офаридани нақши фоҷиавӣ ҳунарманд бояд табиатан як чанбаи фоҷиавӣ дошта бошад. Дар Носир Ҳасанов ин асолат ҳаст, ки ҳанӯз дар ГИТИС М.П. Чистяков онро эҳсос карда буд.

Боре дар сахнаи Донишгоҳ, фориг аз таҳсил Носир Ҳасанов бо М.П.Чистяков рӯ ба рӯ мешаванд ва устод даст ба оринчи шогирдаш бурда сӯҳбаткунон дар сахна донишгоҳ қадам мезананд. Устод ба шогирд таклиф мекунад, ки фоҷиавӣ «Шабӣ видоъ»-и Р. Тагорро ба сахна гузоранд ва ин асар кори дипломии ӯ мегардад. Носир Ҳасанов шубҳа мекунад, ки оё аз ӯҳдаи нақши душвори фоҷиавӣ мебаромада бошад? М.П.Чистяков ёро дилпур мекунад, ки оре, аз ӯҳдааш мебарояд. Устод аз шогирд хоҳиш мекунад, ки ӯ асарро ба тамом ва чиддӣ бихонад, баъд сӯҳбатро идома медиҳанд. Носир Ҳасанов аз ин пешниҳод ба М.П. Чистяков сипоси худро изҳор мекунад ва мегӯяд: «агар Шумо дар ман ин симоро дида бошед, ман бо мамнунӣ иҷро мекунам!».

Носир Ҳасанов бо устодонаш О.И. Пыжова ва М.П.Чистяков барои Ҳимояи кори дипломӣ мазҳакаи Оноре Лесаж «Креспен рақиби хоҷаи худ»-ро ба сахна

гузошта буданд ва ин асар ба ҳамаи пардозҳои бадеӣ ва паҳлӯҳои хунарӣ кор хурда сайқал ёфта буд. Аммо фоҳиа барои ӯ чизи нав ва дар навбати худ душвор менамуд.

Ин ҳолати сарбаста ва ҳолати нофаҳмо ӯро бо як эҳсоси шадиди кунҷковӣ ба китобхонаи ГИТИС бурд.

Носир Ҳасанов баъди дархости асари Робиндранат Тагор бо ташнаҷонӣ ба мутолиа фуру рафт. Ӯ медонист, ки бе сабаб устодаш М.П.Чистяков «Шабӣ видоъ»-ро интиҳоб накардааст. Вале мехост барқи чашмони устодашро, ҳангоми пешниҳоди он, дар асари мазкур дарёбад. Ҳисси дарки мақсади асосӣ, омӯхтани жанр ва шавқу ҳаваси офаридани он дар сахна, тамоми вучудашро аз дунболи сатрҳои китоб мебурданд. Дили ҳассос ва нозуки ӯ, ки мояи хислатҳои ҳамидаи ӯст, аз оғози сужет дар ҳар гиреху инкишофи воқеа меҳурӯшид, тӯғён мекард ва дар авҷи олии ҳодиса аз чашмонаш ашк қорӣ гардид. Асар асосан аз муколамаи қаҳрамони асосӣ Қотин бо холааш иборат аст. Аммо ин гуфтугӯ чунон мутаассир ва фоҳиавӣ аст, ки на ҳар дил аз шуниданаш бе тақон қиём менамояд.

Баъди мутолиаи асар бо чашмони аз ашк сурху варамида Носир Ҳасанов аз китобхона берун баромад ва боз бо М.П.Чистяков дар даҳлез вохӯрд. М.П.Чистяков аз чеҳраи Носир Ҳасанов дарёфт, ки ӯ мушавваш аст ва пурсид: — Носирҷон, асарро хондӣ? — Бале, — гуфт Носир Ҳасанов. — Хуб, маъқул шуд? — Устод, аз ин бештар боз чӣ гуна маъқул шавад? — гуфт Носир Ҳасанов ба чашмонаш ишора карда ва афзуд: — Агар Шумо розӣ бошед, устод, ҳуди пагоҳ корро оғоз мекунем. — Хеле хуб. — гуфт М.П.Чистяков ва бо ҳамин кор дар болои фоҳиаи Робиндранат Тагор «Шабӣ видоъ» бо қиддияти том дар коргоҳи М.П.Чистяков ва О.И. Пыжова оғоз гардид.

Офаридани нақши Ҷотин барои Носир Ҳасанов хеле душвор буд. Дар иҷтимоъ ба ҷуз аз донишгоҳу дастурҳои таълимӣ ӯ ҳамеша бо ҳодисаҳои мазҳакавӣ ва воқеаҳои драмавӣ вомехӯрд ва аз онҳо истифода мебуд ва ибрат мегирифт. Аммо ҳодисаи фоҷиавиро дар ҷамъият дучор шудан хеле душвор аст. На ҳар каси андӯхгин ва гирифтори ғаму дарде бо шумо сирри дил мегӯяд ва фоҷиаи худро фош мекунад. Хоса дар вазъияти Ҷотин, ки маҳбубааш ӯро баъди беморӣ тарк кардааст. Ҳар ошики матрук одатан бо дарду ғами худ месӯзаду бо он месозад, то он, ки ба касе аз фоҷиаи қалбаш роз бигӯяд. Носири ҷавон, ки ҳанӯз аз ин гуна имтиҳони душвор ва ҷигархори зиндагӣ нагузашта буд, рӯ ба осори бузургон овард. Асарҳои ишқӣ-фоҷиавие чун «Лайлӣ ва Мачнун», «Хусрав ва Ширин», «Юсуф ва Зулайхо», «Ромео ва Ҷулетта», «Отелло» ва дигар шоҳкорҳои классикони ҷаҳон ба ӯ кӯмак карданд. Аз мутолиаи дақиқи осори бузургон Носир Ҳасанов ба умқи образи Ҷотин ворид гардид. Моҳияти образи ошики беморро, ки дар ғами маҳбубааш месӯзад, ӯ дар қиёси ишқи сӯзони Мачнун ва девонагиҳояш, шавқу ҳаваси Хусрав ва булачабиҳояш, ишқи поки Фарҳоду кӯҳканиҳояш ва шохидии Юсуфу тозагиҳояш, барои худ муайян сохт.

Акнун танҳо бо дарки моҳияти нақш офаридани симои Ҷотин кифоят набуд. Носир мебоист ошиқ бошад, зеро танҳо ишқи сӯзону поки ӯ метавонист, Носирро ворида симои Ҷотин гардонад. Носир ҳанӯз дар паси курсии синфхонаи мактаб ба духтараки ситорагарме, ки дар қатори аввал менишаст, ҳусни тавачҷӯҳ зоҳир карда буд. Ӯ ҳамеша аз мушкилиҳои ин ё он фанн, ки пешорӯяш меомад, ниёз ба Адиба мебуд, аз ӯ мепурсид ва гоҳо ҳалли масъалаҳоро аз дафтараи мекӯчонид. Муносибати онҳо бисёр хуб, бисёр самимӣ ва дӯстона буд, аммо Носир ҳеч гоҳ гумон надошт, ки баъди чанд

соли сипарӣ гашта ва ин қадар дуриҳои фарсахзоя ҳаёли парешону хайронашро тасвири зебои Адиба фаро меград. Он нигоҳи меҳрубон, ки бо табассуми ширин даромехта, чун хуршед чило медод, дар пеши чашмони Носир ҳамеша дурахшон буд. Дар сараш андешаҳои мухталиф, вале марбут ба Адиба талотум мекарданд, аммо ин андешаҳо мушаххас набуданд.

Ҳаёли Адиба эҳсоси пазмони Ватанро дар вучуди ҳассоси Носир барангехт ва ӯ аз кӯчаву хиёбонҳои навбунёди шаҳри зебо ва ҷавони Душанбе ёд мекард. Ӯ худро дар байни боғу гулзори шаҳр бо Адиба мепиндошт. Ҳамин ҳаёлҳои ширин, пазмони Ватан, дурӣ аз дӯстону пайвандон дар вучодаш ғаму дарди ширинро ба вучуд оварданд, ки агар аз рост бигӯем, ишқ аст. Ва ин ишқ дар натиҷаи машқҳои пайваста болои нақши Ҷотин, мутолиаи асарҳои ғоҷиавии адибони классик ва маслиҳату дастурҳои устодон Носир Ҳасановро ба Ҷотини воқеӣ мубаддал карданд. Носир Ҳасанов дар сахна аз худ бадар мерафт ва бо тамоми рӯҳу ҷонаш ворида ҷисми Ҷотин мегардид.

Ҷотин аз хурдӣ, аз падару модараш маҳрум мегардад ва тарбияташро холаи ӯ ба ӯҳда меград. Холааш низ чун Ҷотин танҳо буд. Ӯ на шавҳар дошту на фарзанд. Аммо тамоми вучодаш дар ниҳояти одамияту инсонгароӣ ва инсонпарварӣ қарор дошт. Ӯ зане буд пок чун фаришта ва ҳамаи меҳру муҳаббаташро ба ҷиёнаш Ҷотин бахшида буд. Ҷотин дар ниҳояти меҳру нозу муҳаббати холааш тарбият меёфт ва одоб меомӯхт.

Ба шарофати хола Ҷотин таҳсили ибтидоиро фаро гирифт. Барои тақмили дониш ба донишгоҳ дохил шуд. Дар донишгоҳ Ҷотин бо духтари зебое ошно гардид ва онҳо унс гирифтанд. Муносибатҳои дӯстонаи онҳо оҳиста-оҳиста нозуктар ва амиқтар мегардиданд ва ниҳоят онҳо ба ҳамдигар ошиқ шуданд. Ин ишқ чунон

зебо, чунон чавон ва чунон қавӣ менамуд, ки гӯё ҳеч як қуввае онҳоро аз ҳамдигар ҷудо карда наметавонист. Окибат чавонони ошиқ издивоҷ карданд ва бисёр хушу зебо зиндагонӣ доштанд. Вале афсус, «аз қазо оинаи чинӣ шикаст». Бо амри тақдир Ҷотин ба бемории вазнин мубтало гардида, бистарӣ мешавад. Ҳамсари маҳбубаш ба ранҷу дарди Ҷотин дер тоқат намекунад ва аз хона баромада меравад. Акнун барои нигоҳубини бемор танҳо холааш ба назди Ҷотин меояд. Ҷотин дигар ҳамсари маҳбубашро намебинад. Ӯ аз хола мепурсад, ки маҳбубааш дар кучост. Хола бо баҳонаҳои рафтан ба хонаи падар, харидани дору, мағозаву бозор ва ҳоказо чиянашро таскин меод. Аммо ин пардапӯшиҳову баҳонаҳо дер давом намекунад ва Ҷотин окибат дармеёбад, ки маҳбубааш ӯро тарк кардааст. Хола Ҷотинро аз модар ҳам зиёд нигоҳубин мекунад, мӯътақид месозад, ки ӯ сиҳат мешавад. Вале меҳробониҳои хола ба дарди ӯ дармон намешуд. Ҷотин кайҳо бо бемориаш хӯ гирифта буд, аммо дарди ишқ чони ӯро азоб меод. Ҷотин ошиқ буд, ошиқи шайдо ва ҳеч гоҳ маҳбубаашро фаромӯш намекард. Аз наомадани маҳбубааш вучуди Ҷотин озор меҳӯрд, дард меҳӯрд. Ӯ оташи ҷонсӯзи ишқашро ба хола меғуфт ва бо ин ошкоргӯиҳо худро андаке таскин меод.

Намоиши «Шаби видоъ» маҳз дар асоси ҳамин муколамаҳо офарида шудааст ва воқеаи асарро асосан дар рӯи сахна ду қаҳрамони марказӣ – Ҷотин ва холаи ӯ иҷро мекунанд. Моҳият, ғоя ва мазмуну мӯҳтавои фочиа маҳз дар гуфтугӯи Ҷотин бо холааш сурат мегирад.

Ҷотини Носир Ҳасанов чунон воқеӣ, чунон маҳзун ва шикастарӯх менамуд, ки аз рост ба бемори ҷон чун ошиқ дар сари миҷгон мунтазири имое аз арш буд. Ӯ ҳамеша мунтазири Моно буд. «Холаҷон, ӯ меояд, ман медонам, ки ӯ меояд. Охир мо якдигарро дӯст медорем! Мо аз роҳи ишқ бо ҳам издивоҷ кардаем! Холаҷон,

охир чаро ӯ намеояд, охир ӯ фарзанд дорад, ӯ маро дӯст медорад. Ман ҳам ӯро аз чон бештар дӯст медорам, холаҷон!» — мегуфт Ҷотин дар лаҳзаҳое, ки дилаш аз интизорӣ ба танг меомад.

Вақте ки Ҷотин бо тамоми вучудааш эҳсос мекунад, мефаҳмад, дарк мекунад, ки Моно аз ӯ рафтааст, ӯ ба холааш чунин мегӯяд: «Холаҷон, илтимос, ту маро фиреб накун. Бахт ба ситораҳои дур монанд аст. Вай тамоми торикиро фаро гирифта наметавонад. Танҳо баъзан аз байни абрҳо медурахшаду роҳи ҳаёти маро равшан мекунад. Рӯзе мерасад, ки он ситораи бахти ман роҳи маро равшан мекунаду ман ба мақсади худ мерасам. Холаҷон, болинро деҳ, ки ман сарамро монам. Шояд дигар чашм накушоям». Ва сар ба болин гузошта чон медиҳад. Хола сари Ҷотинро ба оғӯш кашида мегӯяд: «Ситораи бахтат туро ба торикӣ бурд!». Ҷамин лаҳза табиби Ҷотин меояд ва мегӯяд: «Шумо дуруст гуфтед, ин шаб шаби видоъ аст!». Манзараи сахна бисёр дилреш аст ва муколамаҳо низ хеле ҷонгудозанд. Ва чун хунарманд бо маҳорати олий ин нақшро меофарад, аз таносуби воқеаву хунари актёрӣ тамошобин яқинан ба ҳаяҷон меафтад.

Ҷангоми нахустнамоиши «Шаби видоъ», ки супориши имтиҳони Носир Ҳасанов буд, дар зол тамоми профессорон ва устодони ГИТИС ҳузур доштанд. Носир Ҳасанов ба дараҷаи олий нақши Ҷотинро офарид. Ҷама бо кафкӯбиҳо истиқбол карданд, мухлисон гулдастаҳо тақдим карданд ва нигоҳи ӯ аз байни анбӯҳи дӯстону ҳамсабақонаш дар сахна ба профессор В.Н.Пажетнов афтод, ки ашк аз чашмонаш пок мекард. Профессор Еланская аз зол ба паси пардаи сахнаи театр омад, Носир Ҳасановро ба оғӯш гирифт ва гуфт: «Ту медонӣ, ки ман ба ту баҳои панҷ гузоштам, офарин!».

Воқеан, «Шаби видоъ» ба ҳамаи устодон маъқул шуд ва Носир Ҳасанов дар ин имтиҳони чиддӣ ба баҳон аъло сазовор гардид. Нақши Ҷотин ба худи Носир Ҳасанов низ писанд буд. Баъди иҷрои ҳаркаратаи нақши Ҷотин Носир Ҳасанов то ду-се рӯз аз зери таъсири ин фоҷиа баромада наметавонист. Дар Донишгоҳ, дар хобгоҳ, дар ошхонаву хангоми фароғат ва умуман дар ҳама мавриду дар ҳар ҳол ҳамсабақон Носирро намешинохтанд. Ӯ – Носири ҳамеша хурсанду хушҳол ва меҳрубон ба як ҷавони рӯҳафтодаву маҳзун мубаддал мегардид. Ҳатто дӯстон хавотир ҳам мешуданд, ки мабодо, ягон ҳодисае ба сараш рух дода бошад ва кӯмаки худро дарег намедоштанд. Ин далели он буд, ки Носир Ҳасанов бо тамоми вучудааш ба нақши Ҷотин ворид гардида буд. Ва рӯҳи фоҷиавии Ҷотин то ду-се рӯз дар тани ӯ маскан мегирифт, ӯро дар зери таъсири худ нигоҳ медошт.

Коргардони бисёр сермаҳсул ва маъруфи тоҷик Шамсӣ Қиёмов ба аксари намоишҳои худ Носир Ҳасановро ҷалб мекард. Дар фоҷиаи «Завраки ишк»-и Райнес, ки Шамсӣ Қиёмов онро ба сахна гузоштааст, Носир Ҳасанов нақши фоҷиавии Гатинро офаридааст. Гатин ҷавони зебо ва доно аст. Ӯ аз тамоми хушиҳои зиндагӣ бархурдор аст, ба ҷуз он ки наметавонад ба духтари дӯстдоштааш хонадор шавад. Ин ҳам ба сабаби он аст, ки тақдир ӯро маҷрӯҳ сохтааст, як пояш мелангад. Ӯ ба духтари соҳибҷамоле бо номи Барба ошиқ мешавад. Барба низ Гатинро дӯст медошт, аз он ҷиҳат, ки Гатин ҳамчун инсон софдил, покбин, хушқирдору хушғуфтор буд. Ӯ ҳеҷ гоҳ ба касе бадӣ намеҳост ва суҳанчинӣ намекард. Барба ҳамеша метавонист рози дилашро ба Гатин бигӯяд. Ӯ аз Гатин маслиҳат мегирифт, машварат мекард. Онҳо ҳамеша як ҷо буданд, сайру гашт мекарданд, дар ҳама ҳолатҳо ба ҳамдигар кӯмаку ёрӣ

мерасониданд. Гатин бо тамоми вучудаш ба Барба ошик шуда буд. Хузни чашмонаш, ки аз ғами ширини дил гувоҳӣ медоданд, дар гуфтугӯ аз боби ишқу муҳаббат, дар суханони ларзонаш ошкор мегардиданд. Гатин дар ҳар гуфтугӯ риштаи суханро нозуку ноаён аз калобаи ишқу муҳаббат мекашид ва кӯшиш мекард, ки бо забони печдарпеч асли мақсади худ, рози ишқи худро ба Барба ошкор кунад. Барба низ Гатинро дӯст медошт, аммо ин дӯстиву муҳаббати беғараз ва поку беолоиши инсонӣ буд. Барба Гатинро ҳамчун дӯст, ҳамчун инсони поку беғаш, чун бародар эҳтиром мекард, аммо дили худро, ишқи худро ба Улдис дода буд.

Гатин ҳаракоти ворасти андоми Барба, хандаҳои шукуфонаш, суханҳои шириниаш, ҳазлу шӯҳӣ, рақсу бозихи дилфиребашро меду мешунид, аммо ба коми дилаш набуд. Ӯ медонист, ки Барба ошиқи Улдис аст. «Улдис чавони зебо, доно ва бадавлат аст. Ӯ лоқи он аст, ки касро дӯст дорад ва кас ӯро дӯст дорад, — меандешид Гатин. — Аммо ман чӣ? Ман низ чун Улдис зебоам, доноам, хушқаду қоматам, вале маҷрӯхам, поям мелангад. Ин ягона иллатест, ки Барба наметавонад маро дӯст дорад».

Гатин мефаҳмид, ки Барба наметавонад барои раҳму шафқат нисбати ӯ зиндагии худро, ишқи худро бишканад. Ӯ ба Барба ошкоро мегуфт, ки Улдис лоқи ӯст ва бояд дар зиндагӣ дар паҳлӯяш бошад, аз ӯ ғамхорӣ кунад, нозбардорааш бошад ва чун гавҳари чашм эҳтиёт кунаду чун қон азизаш дорад. Гатин худро нақӯшиш мекард, ки чунин айбнок зода шудааст. Ӯ аз осмонҳо мехост, ки ба фалокате, ба фоҷиае, ба ҳодисаи нохуше ногаҳон гирифтӣ шавад, то аз азоби ин ҷаҳонӣ раҳойӣ ёбад.

Нақши Гатин хеле фоҷиабор аст. Носир Ҳасанов ин нақшо бо маҳорати баланд офаридааст. Ба ҷуз он, ки

Носир Ҳасанов фоҷиаи ҷонхароши Гатинро дар худ ҳал кардааст, ӯ бо як маҳорати баланд лангидани пояшро иҷро кардааст, ки хеле табиӣ дар сахна ба назар мерасид. Бо як сухан Носир Ҳасанов ҳам ҷисман ва ҳам рӯҳан ба Гатин табдил гардида буд. Офаридани ин нақш хеле душвор буд. Носир Ҳасанов мебоист ҳам ҷисми худро, яъне ҳаракатҳои ҷисмонии шахсе, ки пояш мелангад, ба ҳаракатҳои ҷисмонии қаҳрамонаш одат кунонад ва ҳам рӯҳашро ба рӯҳи фоҷиавии Гатин монанд кунад. Кори сангин аст, аммо бо меҳнату машқҳои пайваста, мутолиа ва мушоҳидаҳову худфидоихояш Носир Ҳасанов ба фатҳи чеҳраи Гатин мушарраф гардид.

Рӯзи тӯи Улдис ва Барба Гатин ба маҳбубааш бахт меҳост, аммо ба ҳудаш марг. Арӯсии ҷавонони ошиқ дар заврақ бо ҳашамати хоса баргузор гардид. Барба, хангоми сайру гаштҳояш бо Гатин дар соҳили дарёи хурӯшони шаҳрашон, ҳамеша орзу мекард, ки тӯи арӯсиаш дар он заврақи зебод, ки дар байни дарё бо чароғҳои гуна-гунаи фурузон, бо садои мусиқии форам ва шодиву тараби мусофирон, дар ҳавои фарахбахшу боди шӯҳи баҳорӣ аз канорашон мегузашт, барпо гардад. Ва онҳо то аз назарҳо нопадид гаштани заврақ ба ҳаёлҳои ширину рангини ҷавонӣ ва дунёи орзуҳои поку беолоиши худ фуру мерафтанд.

Ин қарат низ чун пор заврақи фиребо бо садои мусиқии шӯҳ дар ҳавои форами боди баҳорӣ бо бонги хандаҳои тараболуд ва садои софи ҷомҳои аз шароб саршор дар байни дарё шино мекард. Ҳама чун пор буд, вале Гатин ин лаҳза дар сахна танҳо бе Барбаи соҳибҷамол ба заврақ ҷашм медӯхт. Ӯ дигар чун пор орзуҳои ширин намекард, зеро Барба бо Улдис дар дохили ин заврақи сафед ба муроди худ расида буданд. Дар сари Гатин ягон андешае набуд, ӯ танҳо ба заврақ нигоҳ мекард ва нохудоғоҳ аз дунболош бо маҷрои

дарё ҳаракат мекард. Ҳар қадар заврақро маҷрои дарё аз баробари Гатин дуртар мебурд, қадамҳои ӯ тезтар ва шадидтар мегардиданд. Гӯё ӯро кадом як қувваи заврақ чун миқнотис ба қониби худ мекашид ва Гатин чун як пора оҳани сард, бе ҳеч фикру андеша ба тарафи заврақ ҳаракат мекард. Ногаҳон пояш ба чизе бархурду Гатин ба дарё афтод. Мавҷи бераҳму бепарво Гатинро ба қанголи сарду тараш ба қониби худ, ба умқи дарё мекашид. Гатин гӯё мунтазири ин дом буд, ки ҳатто кӯшиши муқобилият ҳам намекард. Ӯ гӯё акнун худро осуда ва вораста аз ташвишҳои ин ҷаҳонӣ дарёфта буд, ки бо як оромиву қаноатмандӣ ба умқи дарё фуру мерафт. Он ҳама орзуву умедҳояш, ки танҳо барояшон зиндагӣ дошт, ҳамроҳи Барба дар заврақ оҳиста-оҳиста аз назар нопадид гашта, чун нафасҳои вопасинаш аз қаъри дарё ҳубоб мегаштанд ва ба бод мерафтанд.

Қиссаи Гатин хеле андӯхгин аст ва барои офаридани он қувваву дониш ва ҳунари зиёд сарф шудааст. Носир Ҳасанов медонист, ки офаридани фоҷиаи Гатин бо ҳама ҳаракоти ворид гаштан ба образи ӯ хеле душвор аст, ӯ инчунин дарк карда буд, ки ин фоҷиаи мардуми Ғарб аст ва тамоми тору пудааш бо фалсафаву мафкура, расму одат ва машраби ғарбиёна бофта шудааст. Барои ба тамошобини тоҷик расонидани моҳияти нақш, барои муассир гардидани фоҷиаи Гатин Носир Ҳасановро мебоист ба тарзи офариниши нақши Гатин унсурҳои миллиро ворид созад то тамошобин ба асли мақсад, бо дарки воқеа бе мушкилӣ роҳ ёбад. Ва ин кор аз қониби ӯ хеле хуб сурат гирифт.

Шамсӣ Қиёмов чун коргардони бомаҳорат ба намоиши «Заврақи ишқ» беҳтарин ҳунармандони театри Лоҳутиро ҷалб карда буд. Ҳунармандоне чун С.Тӯйбоева, Т. Ғаффорова, Д.Абдушукурова, М.Исоева, Н.Ҳасанов, Х.Абдураззоқов, Ф. Ғуломова яқинан тавонистанд, ки

бо хунари болои худ дар нахустнамоиши «Заврақи ишқ» дилҳои тамошобинонро тасхир карда, сазовори таҳсину офаринҳо гарданд.

Маҳорати касбии Носир Ҳасанов дар фочиаи Мустай Карим «Шаби гирифтани мох» хеле равшан ва серпахлӯ зоҳир гардидааст. Ин асар масъалаеро дахл мекунад, ки воқеан дар кишварҳои Осиеи Миёна, хоса дар байни мардуми туркзабон вучуд дошт ва чун одату машраби мардум решаҳои амиқ давонида буд. Ин одат агарчи носитуда ва ҳатто ғайри маънавиёти шарқиена бошад ҳам, бо таъсири ҳамсояхо дар байни мардуми асилаи тоҷик низ мавқеъ дошт.

Қаҳрамонони асосии асар Оқйигит – дар иҷрои Носир Ҳасанов ва Забарчад – дар иҷрои Г.Сафарова хеле табиӣ офарида шудаанд.

Оқйигит ва Забарчад якдигарро дӯст медоранд. Овозаи ишқи зебоашон забон ба забон ба тамоми авул паҳн гаштааст. Духтарон дар нишастҳои худ аз қиссаҳои ширини Забарчад ва Оқйигит бо шавқу ҳавас нақлҳо мекунанд. Ҳатто модари Оқйигит – Бегим низ аз ин овозаву қиссаҳо огоҳ аст. Ҳаёти зебои ҷавониашон дар авул бо муносибатҳои поку беолоиш мегузарад. Бегим зани бою бадавлат аст. Ӯ молики корвони уштурҳову галлаҳои аспҳо ва рамаҳои гӯсфандон аст, аммо давлати асосӣ ва азизтаринаш ду писари ӯст. Писари мехини Бегим соҳиби зани зебо ва соҳибчамол аст. Вале писари кеҳинаш – Оқйигит ханӯз сармасти ишқу муҳаббати Забарчади нозанин аст. Зиндагӣ дар авул дар фазои сулҳу оромӣ хушу хурсандона ба маҷрояш ҷорист. Ногаҳон байни қабилаҳои ҳамсоя ҷангу ошӯб сар мезанад. Писари калонии Бегим дар ин ҷанг ҳалок мегардад. Бегим дар сӯғвории писари азизаш чигарбирёну ҷонканон мегашт. Аз ин ҳолати парешони ӯ истифода бурда, оқсақолони авул, хоса дарвеш, ки нақши онро

хунарманд Б.Раҷабов бо маҳорати хоса офаридааст, ба ӯ як маслиҳати нохуб медиҳад. Дарвеш ва ду-се оксақолон, ки муносибатҳои Оқйигит ва Забарҷадро намепазируфтанд ва ин рафторашонро дар байни мардум нангин мешумориданд, аз зумраи он ашхосе буданд, ки бо мафкураи тангу пасмонда ва ақидаҳои кӯҳна зиндагӣ доштанд ва мардумро барои риояи ин урфу одатҳои рокид ва пӯсида талқин менамуданд. Аз ҷониби дигар маҳз дарвеш аз рӯи манфиатҳои шахсии худ намехост оилаи Забарҷад бо оилаи Оқйигит, ки яке аз хонаводаҳои сарватмандтарини авул ба ҳисоб мерафт, қурбат пайдо кунад. Қувваи рашқу ҳасад, бухлу кина ва бадбинӣ ӯро намегузоштанд, ки ба хилофи қирони ду ситораи тобону ошиқ сахмгузор набошад. Дарвеш сабабгори асосии фочиаи ин ду ҷавони ошиқ гардида буд.

Оқйигит ва Забарҷад алайҳи расму оини кӯҳна ва дар навбати худ зараровар ошкоро, поку зебо ишқварзӣ мекарданд. Ишқи онҳо тоза ва зулол чун чашмаи ҷӯшону хурушон аз дили кӯҳҳо буд. Намунаи ишқи зебошон дигар духтарон ва писарони авулро ба ин гуна зебоии дунёи ҷавонӣ ҳидоят мекард. Оқсақолҳои пир, ки дар вучуди фишурдаву пурчинашон нишоне аз таровати ишқ набуд, монעי муҳаббати тару тозаи ҷавонон мешуданд. Дар авул чараёни муборизаи наву кӯҳна, бидъату таассуб тезутунд ва ниҳоят пуршиддат мегардид.

Дарвеш дар ин вазъияти ошуфта, маҳз ҳамон машраби пӯсида ва рокиди мардуми сахроиро ба Бегим пешниҳод мекунад, ки ҳатто ба қолаби инсонгариву одамият ҷой намегирифтанд. Ӯ маслиҳат медиҳад, ки ҳамсари писари раҳматиашро, ки дар ҷанг қаҳрамонона ҳалок гардида буд, ба занӣ, ба Оқйигит диҳад. Дар ҳоли сӯғи гарону ғами бепоён Бегим ба ин пешниҳоди пирони авул розӣ мешавад. Ӯ намехост, ки ҳамсари писари азизаш, ки ханӯз ҷавон буд, аз хонаи ӯ берун

равад. ӯ гумон дошт, ки он орзуву умедҳои келинаш, ки бо писараш дар дил мепарвариданд, бо Оқйигит чомаи амал мепӯшанд. Бегим тамоман андешаи онро надошт, ки Оқйигит ошиқи шайдои Забарчади махлиқо аст ва овозаи ишқашон фазои пуршӯби авуло фаро гирифтааст.

Оқйигити Носир Ҳасанов чунон ошиқ, чунон хушбахт ва маҳви ҷамоли Забарчад аст, ки беихтиёр ҳангоми тамошои сахна суҳанҳои устои донишгоҳи ба номи Луначарский шаҳри Маскав О.И. Пыжова ба хотир меояд, ки мӯътақид бар он буд, ки дар ботини Носир Ҳасанов бештар қобилияти офаридани нақшҳои ошиқӣ, яъне қаҳрамонҳои ошиқ зухур мегардад назар ба нақшҳои драматӣ. Ин баҳои О.И.Пыжова воқеан дар мавриди оғози офариниши симои Оқйигит сад андар сад дуруст ва бетартиб аст. Зеро Носир Ҳасанов бо маҳорату хунари ҳосаи худ дар нақши Оқйигит таҷассум гардида, бо ҳиссиёту ҳаяҷони пуризиҷиб ҳолати рӯҳии ошиқи шефтаро ифода карда тавонист. Аммо қаҳрамони ошиқи Носир Ҳасанов дар охир ба ҷоғира гирифта мешавад. Бегим ба ақидаи худ, ки аз тарафи дарвеш ва оқсақолони авул ба сараш таҳмил гардида буд, устувор мемонад. ӯ намехоҳад, ки ҳамсари писараш аз даргоҳи ӯ бо ноумедӣ ба дар равад. Барои Бегим аҳамият надошт, ки Забарчад ба чи ҳол гирифта хоҳад шуд ва тақдираш ба чи хоҳад анҷомид. Агар келинаш ба муроди худ расидааст ва бо амри тақдир аз шавҳари азизаш маҳрум гаштааст, Забарчад ба орзуҳои худ нарасида мубталои дарду андӯх, ҷудой ва бадбахтӣ хоҳад гашт.

Оқйигит бар модари хеш бармеҳурӯшад, ки ӯ на танҳо зани бародарашро дӯст намедорад, балки расидан ба ӯро макрӯҳу куфрон мешуморад. ӯ намехоҳад алайҳи одамияту маънавият ва беш аз ин ба рағми хоҳиши дилаш амал кунад. Янғаш барои ӯ ҳамеша зани

бародари меҳрубон ва азизаш аст ва хоҳад монд. Оқйигит ошики Забарчад ва танҳо ӯст. Модари Оқйигит – Бегим, ки нақши ӯро бо маҳорати комил ҳунарманди машҳуру маъруфи тоҷик Тӯҳфа Фозилова иҷро кардааст, дар ақидаи худ устувор аст. Янгаи Оқйигит низ ба муқобили ин гуна издивочи маҷбурӣ ва берӯҳ мебарояд. Ӯ наметавонад ба бародари хурдии шавҳараш, ки низ бародари ӯ ҳаст, зан бишавад. Авчи воқеа дар мавзеъе сурат мегирад, ки қаҳрамононро худи манзара ва муҳити атроф ба фоҷиа роҳнамун месозад. Дар баландии теппае, ки моварояш ҷарии беинтиҳост Оқйигит даст бар дасти Забарчад бо Бегим мочаро оғоз мекунанд. Оқйигит модарро илтиҷо мекунад, ки аз раъяш баргардад. Аммо пирони кӯрдилу мутаассиб Бегимро ташвиқу тарғиб мекунанд, ки ба ақидааш устувор бимонад. Дар ҳамин ҳолати тезу тунди мочаро ҷавонони ошиқ худро аз баландии бора ба ҷарӣ меафкананд. Бегим аз хуш меравад. Танҳо баъд ӯ ба хулосае меояд, ки хато кардааст. Аммо ин пушаймонӣ дигар суд намекунад.

Талафи ҷони ду ошиқ, фоҷиаи сангини Оқйигит ва Забарчад агар худ як фоҷиаи асар бошад, вучуд доштани боқимондаи оинҳои кӯҳнаи даврони феодали, ки ҳатто ба қолаби инсонӣ рост намеоянд, тарафи дигари фоҷиа аст.

Носир Ҳасанов дар офариниши нақши Оқйигит ба зами он, ки моҳирона ва бо ҳунари комили актёрӣ даст ёфтааст, ӯ ба дарки мақсаду ғоя ва моҳияти асар, хоса нақши Оқйигит дар он ба хубӣ фурӯ рафтааст.

Носир Ҳасанов дар замоне таваллуд ёфта ба воя расидааст, ки муборизаи шадиди соҳти нав бо замони кӯҳна дар авҷи аъло буд. Боқимондаҳои расму оинҳои номатлубро, ки маҳз хоси замони феодали буданд, ҷамъияти нав бо бераҳмӣ мазаммату танқид мекард ва аз байн мебард. Ҳодисае, ки бар сари Оқйигит

ва Забарчад рух дод, маҳз ҳамин мавзӯро дар бар мегирифт. Носир Ҳасанов, ки худ инсони замони нав буд ва бо афкори пешқадам ва мутараққи чаҳони тоза тарбият ёфта буд, ба рӯхи муборизи Оқйигит комилан тавъам гардида буд. Ў намохост ба ҳаловату хурсандии чамъияти нав ва шукуфон хорҳои кӯҳнаву захмпешаи замони гузашта сипӯзида бошанд. Оқйигити Носир Ҳасанов чавони далер ва бофаросат буд, ки барои бунёд ва устувор гардидани муносибатҳои поку беолоиши халқаш дар даврони тоза, ки бо он ҳамқадами чамъияти мутараққи чаҳон мегардид, чони худро дарег нашофт. Бо талафи ҷисми худ ӯ рӯхи тозаро, нафаси тозаро, чони тозаро дар тани афгору кӯҳнашудаи халқаш зинда кард. Фочиаи Оқйигит хурсандии як халқи қафомонда аз тараққиёт буд. Оқйигит бо роҳи фочиа дари бахту саодат, шукуфоиву озодиро ба рӯи халқаш бикшод.

Вақте ки дар сахнаи Театри Хурд (Малый Театр)-и шаҳри Маскав «Шаби гирифтани моҳ»-ро театри ба номи А. Лохутӣ намоиш дод, нависандаи ин асар Мустай Карим низ дар толор ҳузур дошт. Баъди анҷоми намоиш сахна гулборон гардид, тамошобинон аз курсӣ бархоста ба истиқболи ҳунармандони тоҷик кафкӯбиҳо мекарданд ва намегузоштанд, ки эшон аз сахна бадар раванд. Мустай Карим бо як эҳсоси шадиди хурсандӣ ва изтиробу ҳаяҷони хуш худро идора карда натавониста, ба рӯи сахна омад ва Носир Ҳасанов, Тӯҳфа Фозилова ва Гуландом Сафаралиеваро ба оғӯш гирифта бӯсаборон мекард, таъзим меод, ташаккурҳо мегуфт, ки Оқйигит, Бегим ва Забарчади ман шумоед.

Баъди анҷоми намоиш адиби боҳиммати бошқир ҳунармандони тоҷик ва русро ба хони сипосу эҳтиром ва дӯстиву эътиқод даъват карда, дар он базм чунин иброз дошт: «Ман баъди чандин соли офаридани ин асар акнун дарёфтам, ки «Шаби гирифтани моҳ»-ро барои

кадом театр навиштаам. Офарин, зихӣ ҳунари тоҷик ва ҳунармандони тоҷик!».

Коргардони бомаҳорат ва ҳунарманди мумтози сахнаи театри тоҷик Нурулло Абдуллоев дар оғози солҳои 90-и асри гузашта драмаи «Афсонаҳои мӯйсафед»-ро навишт. Пас аз мутолиаи дақиқ ин асар чунон ба Ҳунарманди халқии Тоҷикистон, санъаткори забардасти тоҷик Ато Муҳаммадҷонов писанд омад, ки ба Нурулло Абдуллоев таклифи ба сахна гузоштани онро намуд. Ҳамин тариқ асари Нурулло Абдуллоев «Афсонаҳои мӯйсафед», ки яке аз масъалаҳои муҳим ва доғи даврро дар бар мегирифт, ба сахна гузошта шуд.

«Афсонаҳои мӯйсафед» воқеан асари вазнини фоҷиавӣ аст. Дар ин фоҷиа масъалае матраҳ гардидааст, ки дар солҳои 90-и асри гузашта тамоми ҷомеаи кишварро ба ҳарос ва ташвиш оварда буд ва ин хавф то кунун идома дорад. Яъне нашъамандӣ, ки оқибатҳои ногувораш на танҳо шахси мубталои ин дардро ба ҳалокат меоварад, балки ба шахсони наздиктарин, пеш аз ҳама ба падару модар ва ақрабони гирифтрон ва баъд ба атроф, ба ҷамъият фачеъат мебахшад.

Тамоми ҳаракату ҳодисаҳои асар воқеӣ буда, дар маҳаллаи Лучоби шаҳри Душанбе сурат гирифтааст. Қаҳрамонони асар низ шахсони воқеӣ ва ҳешу ақрабони драматург Нурулло Абдуллоев ҳастанд.

Мӯйсафед дар маҳалла яке аз шахсони боэҳтирому баобруӣ аст. Оилаи онҳо яке аз оилаҳои намоёни маҳалла аст. Шахсияти мӯйсафед хеле аҷиб аст. Ӯ, инсони зиндадилу хуштабиат, ки ҳамеша бо ҳар кас чехракушод аст, моидаи рангину пурнозу неъматӣ хонадон аз ғайзи ӯ фароҳу густурдааст, вале ногаҳон мӯйсафед ба ғаму андӯх мубтало мегардад. Аброр – бародари хурдии ӯ, ки ҳамеша ба хабаргирии бародари меҳинаш меояд, дар зери ниқоби ҳазлу шӯҳихои мӯйсафед, дар паси чехраи

кушодааш ғаму дард ва сирри ниҳониро эҳсос мекунад. Нақши Аброрро Носир Ҳасанов офарида буд. Барои офаридани нақши Аброр Носир Ҳасановро чувтучӯву пажӯхишҳои зиёд лозим набуд, зеро ӯ дахҳо маротиба дар хонаи Нурулло Абдуллоев меҳмон шуда буд ва ҳам мӯйсафед ва ҳам бародари ӯ Аброрро хеле хуб медонист. Носир Ҳасанов бо оилаи Нурулло Абдуллоев робитаҳои кавии дӯстона дошт, хоса бо Аброр, ки бо табиати шӯху чеҳраи кушодаш ба Носир Ҳасанов писанд буд. Аз ин рӯ бисёр дақиқ ва ниҳоят воқеӣ офаридани симои Аброр барои ӯ душворие надошт, ки дар лаҳзаҳои нофаҳмо Носир Ҳасанов ба назди Аброр барои равшан кардани паҳлӯҳои торики ин образ мешитофт ва бо сӯхбатҳои тӯлонӣ ва кунҷковиҳо ҷанбаҳои зарурии нақши меофаридаашро аз Аброр берун меовард. Носир Ҳасанов на танҳо забон, тарзи ифодаи фикр, ҳаракатҳои ҷолоки ҷисмонӣ, балки нозуктарин имову ишорати ҷашму абру, ҳатто одатҳои писандида ва нописанди Аброрро омӯхта, ба он таҷассум гардида буд.

Аброр бо ҳар роҳу бо ҳар тарз меҳост андӯҳи бародари меҳинашро ошкор карда ба ӯ дасти кӯмак дароз намояд. Мӯйсафед бо тамоми вучудааш ҷаҳд мекард, ки хушҳолу хушбахт намояд ва андӯҳи худро аз азизтарин ва наздиктарин касонаш пинҳон дорад, то ин оилаи хушбахту хушрӯзро ба ғам мубтало насозад.

Мӯйсафед писаре дошт, ки аз роҳи бад, аз роҳи нашъамандиву авбошӣ, аз маҳбас ба маҳбас мегашт. Ҳамин фарзанди зиндониаҳ аз маҳбас гурехта ба мӯйсафед аз худ дарак медихад. Мӯйсафед, ки меҳри падариаш боло мегирад, писарро пинҳонӣ ба кӯхҳои осмонбӯси Варзоб ба паноҳ мебарад. Ҳар шом ӯ бо рӯймолаки нону ғизо ба он камингоҳ рафта писари гурезаашро ҳабар мегирад. Ба хонаи мӯйсафед коргарони ҳифзи ҳуқуқ меоянд ва писари ҷинояткорашро аз ӯ

суроғ мепурсанд. Мўйсафед мункир мешавад. Ҳамин тариқ ӯ доим дар зери хавфу хатар ва ғаму андӯх қарор дошт, ки инро бародараш Аброр ҳис мекард. Мўйсафед набераи бисёр ситорагарму дидадарое бо номи Фаттоҳ дошт, ки писари Сайфӣ буд. Ғаму андӯҳи мўйсафедро меҳру муҳаббат, вучуди поку зулол ва беолоиши Фаттоҳ чуброн мекард. Аброр низ Фаттоҳаки дўстрўякро хеле дуст медошт ва агар як сабаби ба хонаи бародар омаданаш аёдати мўйсафед бошад, сабаби дигараш дидани чеҳраи зебои Фаттоҳ буд. Умуман Фаттохро дар хона ҳама дўст медоштанд. Ситораи гарми ӯ, рафтору гуфтори дилнишинаш мояи хурсандӣ ва табъи хуши дигарон буд. Агар як лаҳза Фаттоҳ аз мадди назари мўйсафед дур мемонд, ӯ ба дигарон бармеҳурўшид, ки Фаттоҳ кучост? Чаро ўро бо худ ба дарав бурдед, ё ба чои дигар. Ҳамин тариқ азизи дили мўйсафед ва дигар аҳли хонадон – Фаттоҳ нозпарварду сояпарварди оила буд. Ҳамин вучуди бегуноҳ, нозук ва тозаро писари чинояткори мўйсафед мепарронад. Амаки нохалаф додарзодаи худро ба қатл мерасонад. Ин фоҷиаи азим мўйсафедро ба доми худ мекашад.

Ў ба кўҳ, ба ҳамон камингоҳе, ки худ барои қотил, авбош, нашъаманд сохта буд, меравад ва бо лату кўб писарро ба дасти муҳофизони ҳуқуқ, ба дасти қонун месупорад. Оқибат мўйсафед аз ғами набераи азизаш Фаттоҳ ва нанги писари қотилаш бо ғаму андӯх чон ба қаббор месупорад.

Аброр низ, ки Фаттохро хеле дўст медошт дилафкану чигарчок буд. Ў сару рўи худро меканд, фиғон мезад, аммо ин ҳама суде намекард. Чун чамъият, хоса чавонон ба роҳи нашъамандиву нашъачаллобӣ рафта буданд, ин доғи иҷтимоъро танҳо дастчамъона бо давои қонун аз тани поки миллат зудудан даркор буд.

Баъди комилан омода кардани намоиш, хунармандони театри Лоҳутӣ ба фестивали умумихалқӣ ба шаҳри Тошканд сафар карданд. Баъди бозгашт алақай дар Душанбе майдонҳои муҳолифу размҳои «Шахидон» ва «Озодӣ» ба вучуд омада буданд. Ин асар ба тамои воқеаҳои нангинро, ки аз сари миллат гузашт фаро мегирифт ва як навъ пешгӯӣ ҳам буд.

Баъди тамошои нақши худ дар сахнаи театри ба номи Лоҳутӣ Аброр комилан ба муваффақияти Носир Ҳасанов эътимод овард ва акси худро айнан дар сахна дид. Ӯ, ки шахси шӯхтабиат ва базлагӯ буд, ба Носир Ҳасанов чунин гуфт: «Хайр, ту нақши мана дар сахна офаридию, манам туя дар ягон ҷой масхара мекунам». Худи Нурулло Абдуллоев низ ҳангоми машқҳои пайваста ба Носир Ҳасанов мегуфт, ки ту аз амакам ягон фарқияте надорӣ. Ин аз хунари баланду маҳорати сайқалёфта дарак медиҳад, ки хунарманд бо дарки воқеа, замон, макон, рӯҳ, ҷону тан ба қаҳрамон мубаддал мегардад, таҷассум меёбад ва қаҳрамонро бо ҳамон маҳорату хунар ба шароити имрӯза, ки тамошобин онро қабул кунад, мутобиқ мегардонад.

МАЗҲАКА

*Ханда мегирадам аз муштуру гиребонишудагон,
Даст бар гардани ёрем, ҳамин давлати мост!*

Лоиқ

Тамоми хунармандони театр, синамо ва умуман санъаткорон ин ҳақиқатро, ки «дар ҳар як мазҳака фочиае ҳаст ва дар ҳар як фочиа мазҳакае» хуб медонанд ва дарк мекунанд. Зеро, мазҳака дар зоти худ масҳара кардани иллату дардҳои ҷомии инсонист. Тавассути ин жанр айбу нуқсонҳое, ки боиси фочиаи иҷтимоӣ мегарданд, тамасхур мешаванд. Ва ҳар қадар иллату дардҳо, айбу нуқсонҳои мардум равшантар, дақиқтар ва нишонрастар масҳара карда шаванд, ҳамон қадар манзалату мартабаи иҷтимоии жанри мазкур баландтар, барҷастатар ва олитар мегардад.

Як хусусияти жанри мазҳака ин аст, ки дар он на инкишофи характерҳо, балки хулқу одобҳои намоёнро ишқол мекунад. Аз ин рӯ дар мазҳака лаҳзаҳо хеле намоён, равшану барҷаста зоҳир мегарданд. Санъатҳои бадеии муболиға, игроқ ва ғулув, ки ҳоси жанри мазкуранд, дар тасвири лаҳзаҳои дурахшони мазҳака роли калон мебозанд. Ба ин тарик, жанри мазҳака бештар ба методи романтикӣ тааллуқ дорад. Реализм ҳоси ин намуди санъат нест.

Мазҳака ҳанӯз дар осори адибони барҷастаи Юнони қадим ҷойи намоёнро ишғол мекард. Ин жанр дар эҷодиёти «падари мазҳака» — Аристофан зинаҳои

аввали инкишофу тараққиёти худро пайдо карда буд. Ӯ бо чунин тарзи сухан, бо ҳазлу шӯҳӣ масъалаҳои чиддии даврони хешро матраҳ месохт, эътирози худро нисбат ба беадолатии иҷтимоӣ, зулму тааддӣ, хислатҳои пасту манфии инсонӣ иброз медошт.

Дар адабиёти классикии Фарб мазҳака бештар тобишҳои ҳаҷвии иҷтимоӣ гирифта, бо ҳаёти халқ алоқаи мустаҳкам пайдо кард. Ин чараён ва ин раванд боиси пайдо шудани як силсила асарҳои бузурги мазҳакавии адибони барҷастаи рус гардид. Асарҳои мазҳакавии «Дод аз дасти ақл»-и А.С.Грибоедов, «Муфаттиш», «Ҷонҳои мурда»-и Н.В.Гогол, «Хизматгори ду хоҷа»-и К.Голдони ва бисёр асарҳои дигар офарида шуданд, ки агар ҳамаи онҳоро номбар кунем, сухан тӯл мекашад. Ва аксари ин асарҳои мазҳакавӣ дар театри ба номи А. Лоҳутӣ ба сахна гузошта шудаанд.

Адибони муосири тоҷик низ бо як шавқу муҳаббат ба жанри мазҳака рӯ оварданд ва хоса баъди Ҷанги Бузурги Ватанӣ ин тамоюл чараёнӣ бештари инкишофи худро пайдо кард. Ва асарҳои зиёди драмавие ба майдон омаданд, ки аксарашон дар сахнаҳои театрҳои тоҷик, хоса Театри ба номи А. Лоҳутӣ намоиш дода шуданд. Аз ин рӯ адабиёти тоҷик, театри тоҷик бо дастгоҳи азим ва мувофиқе чун мазҳака тавонистанд, ки дар тарбияти эстетикӣ насли наврас, ҷавонон ва ҷомиаи Тоҷикистон сахмгузор бошанд.

Боре аз Носир Ҳасанов пурсидам: — Ба Шумо бозидани нақшҳои фоҷиавӣ осонтар аст ё нақшҳои мазҳакавӣ? Гуфтанд: «Мазҳака, агарчи ҳазлу шӯҳӣ аст ва сахл менамояд, ба назари ман душвортарин жанри драмавист. Назар ба дигар ҷинсҳои драмавӣ чун фоҷиа ва драма, дар мазҳака ҳаракати ҷисмониву фикрӣ бештар ба қор меравад. Барои хандонидани тамошобин он лаҳзаҳо, ҳолатҳо, имову ишоратҳо, ҳаракатҳои тезу

тунди ҷисмонӣ, ҳолати рӯҳиро чунон барҷаставу равшан нишон додан зарур аст, ки ба дараҷаи муболиғаву игроқ ва ҳатто гулув бирасанд. Ва ин гуна суҳанҳои муболиғаомезро бо имову ишора ва ҳаракатҳои мувофиқи ҷисмонӣ чунон мутаносиб ва ҳақиқатнигорона офаридан даркор аст, ки тамошобин аввал бовар кунад ва баъд бихандад».

Аммо бо хандонидани тамошобин масъулияти хунарманд ба итмом намерасад. Ҳолати рӯҳии образи иҷрошуда хеле муҳим аст. Ҳунарманд бояд ҳангоми иҷрои нақши қаҳрамонаш ҳолати рӯҳӣ, дунёи ботинии шахсиятро зоҳир кунад ва ин кор танҳо дар сурате руҳ медиҳад, ки он ҳама ҳолату ҳаракатҳое, ки дар боло гуфтем бо дунёи ботинии қаҳрамон тавҷам тавлид шавад. Барои офаридани ин гуна нақшҳо қувваву маҳорат, ҳунару таҷриба ва донишу истеъдод дучанд масраф мегардад. Танҳо дар ин ҳолат тамошобин аз амалиёти мазҳакавии хунарманд фараҳ мебарад ва дар баробар он, тамасхур ба ин қабил ашхоси ҷомиа тамошобинро ба андеша водор мекунад, ӯро аз ин гуна ҳислатҳову амалҳои ношоам хушдор медиҳад ва дарду иллату фоҷиаи замону давронро айём, инсонро мушаххас ва ҷомиаро фош месозад.

Дар жанри мазҳака ва ё дар нақши мазҳакавӣ ҳамеша афкори фалсафӣ ва иҷтимоӣ баён мегардад. Бо тарзи шӯҳӣ ибрази андешаҳои ҷиддӣ замон, шунанда ва ё тамошобинро ноҳудоғоҳ мунтазам аз як вазъ ба вазъи дигар, аз як ҳолати рӯҳӣ ба ҳолати рӯҳӣ дигар аз роҳи тафаккур мебаранд. Яъне тамошобин аз ҳоли шодиву хурсандӣ зиёд оҳиста-оҳиста ба шахси масҳарабоз бо назари дигар менигарад. Ӯ дар зерӣ ҳазлу шӯҳӣҳои масҳарабоз ягон иллати зоҳирӣ ё ботинӣ ҳудро, ки пештар ба он эътибор наметод ва ё нуқсонӣ ҷомеаро мебинанд ва ҳатман ба ислоҳи он мекӯшад.

Соли 1967 коргардон Ф.И.Александрин ва Ҳунарманди хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон Ҳ.Абдураззоқов асари драматурги шинохтаи тоҷик Ғ. Абдулло «Рустам ва Сӯҳроб»-ро ба сахна гузоштанд.

Баъди ба сахна гузоштани асари мазкур дар театри Лоҳутӣ, он ба муваффақиятҳои калон ноил гардид. «Рустам ва Сӯҳроб» дар мавсими нахустини хеш дар театри драмавии ба номи А.Лоҳутӣ бисту як маротиба пайи ҳам намоиш дода шуд. Ва ҳамаи ин рӯзҳо дар золи театр ҷои сӯзанзанӣ набуд. Мухлисони дафъа ба дафъа намоишро бо кафкӯбиҳову шавқу шӯри беандоза истиқбол мегирифтанд. Мухлисоне буданд, ки дар тамоми намоишҳои «Рустам ва Сӯҳроб» иштирок мекарданд. Ин асарро аз ёд медонистанд, тамоми ҳунармандонро, ки ба намоиш ҷалб буданд, мешинохтанд.

Яке аз мухлисони ба ном «ашадӣ» -и театри Лоҳутӣ, ки аз ягон намоиши он фориғ намондааст, Табаралӣ Абдуллоев аст, ки назоратчиӣ симдавакҳои (троллейбус) мусофирбар мебошад. Табаралӣ ба замми он, ки фоҷиаи «Рустам ва Сӯҳроб»-ро аз ёд медонад, боз нақши ҳар як ҳунармандро бо тамоми нозуқиҳои аз бар кардааст. Баъди анҷоми ҳар як намоиш ӯ ба назди ҳунармандон меомад ва аз эшон суол мекард, ки чаро дар карати пешин фалон лаҳзаро чунон офаридаву ин дафъа ҳамон лаҳзаро чунин бозидӣ ва ё чаро он дафъа ба зону нишаста сухан мегуфтӣ ва ҳоло ситеғ нутқ кардӣ? Ва ин гуна пурсу посҳо бо ҳар як ҳунарманд пайваста, баъди ҳар намоиши «Рустам ва Сӯҳроб» сурат мегирифт.

Ин гуна кунҷқовиҳои тамошобин ва ё мухлис он аст, ки ҳунармандони театри Лоҳутӣ бо маҳорату ҳунарашон тавонистаанд мухлисонро ба театр, ба санъат, ба ҳунари хеш ҷалб созанд. Аз тарафи дигар, баҳои мухлисони як навъ нақду баррасии фаъолияти

харрӯзаи хунарии эшон аст. Ва аз чониби дигар робитаи зич ва ногусастани байни хунарманд ва тамошобин, ки барои ҳар як актёр чизи асосист, таъмин гаштааст.

Ин чо мавриди он аст, бигӯем, ки Носир Ҳасанов низ аз ин эродҳо, дархостҳо ва нақдҳо дар канор намондааст. Ва яке аз мунаққидони асосии ӯ, ки ҳар як нақши офаридаашро бо чиддияти том то ҳол нақду баррасӣ мекунад духтари ӯ Сурайёбону аст. Ва Носир Ҳасанов ба пешниҳоду дархост, нуктагирӣ ва маслиҳатҳои Сурайё бо таваҷҷӯҳ назар дорад.

Носир Ҳасанов дар намоиши «Рустам ва Сӯҳроб»-и Ғ. Абдулло нақши масхарабозро офаридааст. Яке аз муваффақиятҳои «Рустам ва Сӯҳроб» дар он аст, ки коргардон Ф.И.Александрин ба намоиш чамъи хунармандони лаёқатманд ва шинохтаи театри Лоҳутиро ҷалб кардааст ва эшон, албатта бо ҳунари волои хеш тавонистаанд ин асари классикӣ ва безаволро ба дараҷаи баланд ба сахна гузоранд.

Дар нақши Рустам — Ҳунарманди хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон Ғ.Завқибеков, дар нақши Сӯҳроб — Ҳунарманди халқии СССР Ҳ.Ғадоев ва Ҳунарманди халқии РСС Тоҷикистон А.Муҳаммадҷонов, нақши Таҳминаро Ҳунарманди халқии РСС Тоҷикистон М. Исоева, симои Жандро хунарманд Б.Сабзалиев, образи Сафинаро Ҳунарпешагони хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон Н.Шоҳмансурова ва Т.Абдушукурова, нақши Афросиёбро Ҳунарманди халқии РСС Тоҷикистон Ҳ. Абдураззоқов, Бормон — М.Тоҳирӣ, Ковус — Т.Аҳмадхонов, Тӯсро Н.Ойматов, нақши Мунаҷҷимро Ҳунарманди хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон Ҳ. Шоймардонов ва Б.Наматиев, нақши Гурдофаридро хунарманди хизматнишондодаи РСС Тоҷикистон М.Камолова ва Ф.Ғуломова, Парвинро Н.Муҳаммадҷонова офаридаанд, ки ин номҳову унвонҳои сазоворашон

далели он аст, ки «Рустам ва Сӯҳроб» низ дар сахнаи Театри Лохутӣ ҳар дафъа чун ин ситорагони санъати тоҷик дурахшону фурузон будааст ва ба тамошобини хеш сафои маънавӣ бахшидааст. «Рустам ва Сӯҳроб» на танҳо ба маротиб дар сахнаи театри Лохутӣ тамошобини тоҷикро тасхир кардааст, балки дар шаҳрҳои азим ва марказҳои илму ҳунари ҷаҳонӣ чун Маскав ва Ленинград (Санкт-Петербург) низ дилбохтагони ҳунари волои сахнавиро мафтун кардааст. Ҳамчунин Театри ба номи А.Лохутӣ бо «Рустам ва Сӯҳроб» ба кишвари Афғонистон сафари ҳунари кардааст, ки аксари воқеаҳои асар дар он сарзамин рух додаанд. Ва дар ҳар мавзӯ ва дар ҳар маврид муваффақият ҳамроҳи «Рустам ва Сӯҳроб» буд.

Нақши масҳарабоз дар «Рустам ва Сӯҳроб», ки ба ўҳдаи Носир Ҳасанов буд, аз ў дониши бисёр амиқ ва маҳорату ҳунари сайқалёфта ва таҷрибахӯрдари талаб мекард. Худи асар, ки дар асоси яке аз дostonҳои безаволи «Шoҳнома»-и ҳаким Фирдавсии бузург сохта шудааст, сар то ба по саршори андешаҳои ҳакимона, муносибатҳои тезу тунди милливу давлатӣ, бархурду зиддиятҳои нақшҳои характерҳо, пардозҳои ошиқона, ғояҳои Ватандориву Ватанхоӣ, диловариву мардонагӣ дар баробари хиёнат, ҳасад, душманӣ, ғаммозӣ ҷосусиву лаганбардорӣ қарор дорад ва ҳамеша Ҳақиқат бар дурӯғ ҷолиб мегардад.

Нақши масҳарабоз дар асар яке аз нақшҳои марказист. Агар ин нақш дар фоҷиаи «Рустам ва Сӯҳроб» зоҳиран ҳаҷвӣ намояд, дар ботин масҳарабози Носир Ҳасанов шахси файласуф, мутафаккир, ботадбир ва фоҷиавист. Носир Ҳасанов тавонистааст дар зери кисвати ҳаҷвии ин симо шахсияти фарҳефтаву донои масҳарабозро кашф кунад.

Масхарабози Носир Ҳасанов як шахси бепарвову чандапӯши сари кӯю бозор нест, ки бо сухану ҳаракати парешон, берабт ва гоҳо ботаққир таъби раҳгузарҳоро болида созад. Ӯ дар зери ҳар як суханаш, ки бо ишораҳои нишонрас ва ҳаракати ҷисмонии мавзуну дақиқ мутаносиб аст, ҳақиқати талхи рӯзгор, тадбири ҳодисаи нохуш, мазаммати хулқу атвори нописанди ашрофзодагони дарборро фош мекунад.

Хандаҳои ӯ, шӯҳихову базлгӯихояш, рақсу суруду гиреваш ҳар як шунавандаро бо шӯҳӣ-шӯҳӣ ба андешаву тафаккур водор месозанд. Тамасхури ӯ на ба ҳар як ашрофзодаи дарборӣ писанд аст.

Зеро баъзе аз ин мансабдорон дар он хулқу атвори хеш, розхову сиррҳои ниҳони хешро ошқору фош мекунанд.

Ҳаёти пурталотуми дарборӣ ҳамеша молмоли кашокашҳову муборизаҳои пинҳонии гурӯҳиву авлодии ашрофон баҳри мансабу маснад аст.

Ин даргириҳои ниҳониро масхарабоз, ки худ фозил аст ба тезӣ дарк мекунад. Ва бо хунари нотакрори нақшофарину тақлидкораш намоиш медиҳад.

Ҳарифи саҳнавии ӯ зоча аст, ки дар сари ангуштошан мечарҳад. Масхарабоз тамоми андешаҳои фалсафияшро ба ӯ мегӯяд, аз ӯ суол мекунад, ӯро нақӯхиш мекунад. Дар ҳалли масъалаҳои муҳими дарбор, ки ҳатто ҳуди дарбориён очизанд, ӯ бо зочааш дар саҳнаи ҳаҷву масҳара матраҳ месозад, роҳи ҳалли онро пешниҳод мекунад. Ӯ ҳамаи асрори аҳли дарборро медонад, аз ҳама талошҳову тақопӯҳои зери пардагӣ огоҳ аст. Дар ҳоли авҷи ин гуна даргириҳо масхарабоз бо зочааш ба майдон меояд. Ҳаракатҳои ҷусту чолоконаи ӯ бо чархзаниҳои зоча ҷунон мутаносибу мавзунанд, ки худ як боиси ҳаловату таъби хуши бинанда аст.

Муколамаи дар назари аввал берабту бе мазмуни масхарабоз бо зоча атрофиёнро ба ханда меорад. Оҳиста-оҳиста қиёфаи ҳаҷвии масхарабоз ба симои чиддӣ ва тезутунд мубаддал гашта, суҳанҳои по дар ҳавояш ба ҳадаф наздиктар, нишонрастар ва ҳавфноктар мегарданд. Ў як саҳнаи бесадоқатӣ, хиёнат ва табаддулотро ин дафъа пешорӯ меорад. Сабабгори ин воқеаро аз зочаи чархону рақсон мепурсад. Зоча танҳо сар ҳам мекунад ва аз ҳаракат мемонад. Ў қудрати дарки ин суҳанҳоро надорад. Масхарабоз бо тамасхур ўро нақўҳиш мекунад, ки аз аҳволи дарбор, аз душманони подшоҳ, аз футури садоқату мардонагиву одамгарӣ воқиф нест.

Масхарабоз бо захртабассум, ки акнун хандаи касеро барангехтан наметавонад, балки бо барқи нигоҳҳои раҳнакунанда касро ба ҳарос меорад, бо нигоҳҳои таъкидкунанда ба атрофи худ менигарад. Ва бо ин ҳаракатҳои ҷисмонии дасту по, каме бо қомати хамида, бо захртабассум аз атрофиён суолҳоеро, ки зоча ба посухашон очизӣ кашид, пурсон мешавад. Ва дар зоҳир тахминан аз якеи онҳо посух меҳадад, аммо яқинан ва дақиқ медонад, ки сабабгори бесомониҳо ўст.

Ҳамин тариқ масхарабози Носир Ҳасанов дар либоси ҳаҷву мутоиба сирри шахсони разили дарборро фош сохта, воқеаҳои нохушро пешгӯӣ мекунад. Носир Ҳасанов тавонистааст дар ин нақш ду симо, ду характер, ду паҳлӯи як тангаро офарад. Носир Ҳасанов дар симои масхарабоз агар аз як тараф инсони базлагӯву шўҳ ва бепарворо офарида бошад, аз тарафи дигар, муҳолифан як инсони қомилан чиддӣ, ботадбир, донишмандро низ офаридааст, ки дар як фурсат аз масхарабоз ба файласуф мубаддал мегардад ва ин табдил чунон нозук, чунон устодона ва ҳунармандона сурат мегирад, ки тамошобин аз масхарабоз будани ин шахси донишманд шубҳа мекунад. Зеро ў танҳо ғамхори халқу подшоҳ

аст. Ү бими душману ҳамлаашро эҳсос мекунад. Танҳо ӯ истехкоми давлату дарбору подшоҳро дар садоқат ба Ватан, халқ, шоҳ ва марзу буми хеш мебинад.

Ү ба Бормон, ки талоши чоҳу маснад дошт мегӯяд: «Вой бар ҳоли он рӯзе, ки ту бар сари тахт оӣ! Ҳоли оламу одам чӣ мешавад? Тасаввур карда метавонам...»

Чунон ки гуфтем «Рустам ва Сӯҳроб» асари фоҷиавист ва нақши масҳарабоз низ фоҷиавист. Маҳз бо дасти сипаҳсолори дарбори Афросиёб –Бормон масҳарабоз чон ба Чаббор месупорад ва зочаи сари дасташ дар зери пойи Бормон аз чарху рақс маҳрум шуда, ба як латгаи афсурда мубаддал мегардад. Бормон хис мекард, ки масҳарабоз тамоми асрори разилонаи ӯро медонад. Аммо вақте ки масҳарабоз рӯирост ба чашмони чоҳилонааш нигариста, бо нафрату тундӣ ин суханонро мегуфт, Бормон дигар тоқат карда натавонист. Ү бо ханчари хунхораш, ки дар ниём ташнаи хуни тоза буд, ба қалби нозуку гарми масҳарабоз мезанад. Масҳарабоз дурахши хуни пурҷӯшу хурӯши худро дар забони ханчари тезу дурахшони Бормон дида, дар нафасҳои вопасини хеш, ки чун хуни гарму чаконаш дар ханчари Бормон баршумор монда буданд, бо масҳараи тунду талх ба қотил сухани охирин мегӯяд ва бо нигоҳи пур аз нафрату захрхандаи воҳимаангез ба замин меафтад ва ин қиёфаи ҳайбатовар ва часади бечонаш, ки дар замин мехобид, Бормонро, ки чашм ба ӯ дӯхта буд, як лаҳза ба биму ваҳм меорад. Яъне масҳарабоз ҳатто бо часади берӯҳи хеш Бормони гурдро ба ларза меорад. Ҳунармандон аз маҳорату ҳунари олии иҷрои нақшҳо лаҳзаро ончунон ҳақиқатнигорона офариданд, ки тамошобинонро ба айни воқеа ворид карда тавонистанд. Ва ҳатто баъзе аз нозукдилон тоқат карда натавониста, Бормонро мазаммату накӯҳиш карданд. Ингуна робитаи бевоситаи ҳунарманду тамошобин хангоми иҷрои на-

моиш аз дастоварди беназири ду чониб аст ва низ хунару истеъдоди волои хунаrmанд мебошад.

Носир Ҳасанов дар ин маврид тамоми нерӯи хунари, маҳорату малака ва дониши хешро баҳри он истифода бурдааст, ки дар лаҳзаи ниҳойӣ моҳияти дупахлӯии қаҳрамони худ — масҳарабозро, ки бо роҳи ханда инсонҳоро тарбият мекард, бо шӯхӣ маслиҳат меод, бо тамасхур сирри касонро фош мекард, бо ҳаҷв андешаҳои ҷиддии ҳақимонаро матраҳ месохт, таҷассум кунад. Ва ин таҷассуми ӯ дӯстонро андӯх ва душманонро ба тарсу ҳарос водор кард. Фоҷиаи масҳарабоз, фоҷиаи ҳаёти осудаи дарбор, авҷи муборизаҳои дохилии хиёнаткорона буд.

Худи масҳарабоз ин ҳолатро эҳсос мекард. Ӯ борҳо пешгӯӣ карда буд, ки аз дасти тарс, чаҳолат, ҳасад, разолат, ғарому ҳирси чоҳ писар бадхохи падар ва падар қотили писар мегардад:

*Бададеш гардад падар бар писар,
Писар ҳамчунин бар падар чорагар.
Шавад бандаи беҳунар шахриёр,
Нажоду ҳунар камтар ояд ба кор.
Ба гетӣ касеро намонад вафо,
Равону забонҳо шавад пурчафо.*

Ин фоҷиаи мудҳишро масҳарабоз борҳо пешгӯӣ карда буд ва ҳатто густохона ва ҳазломез дар назди шоҳ Афросиёб низ фош сохт. Масҳарабоз аз ҳашми Афросиёб бим надошт. Ӯ ҳамеша ҳақиқатро мегуфт ва ҳақиқати талхи ӯ то ба гӯши шунаванда нармтар расад, ӯ усули мазҳақаро истифода мебард. Аммо ин усул нишонрастар аз ҳар чиз буд. Ӯ нафрати худро нисбат ба Афросиёб дар ҳазлу ҳаҷвҳои иброз меод. Зеро аз

тарси чони худ, маснаду тахт ва ҳукумат Афросиёб низ яке аз сабабгори фочиаи Сӯҳроб азизу диловар буд.

Сӯҳроб шахсияти диловар, чавон ва ҳақиқатгӯ буд. Ӯ дар чустучӯи асли хеш – падараш Рустам аз ҳеҷ садду монеаҳо намегашт. Сӯҳроб низ, агарчи яке аз сипаҳсолорони шоҳ Афросиёб буд, вале аз кирдори шоҳ, аз истисмору бесарусомонӣ, чангчӯиҳои шоҳ эҳтизор дошт. Ӯ нағз медонист, ки шоҳ Ковус падараш-Рустамро низ танҳо бо мақсади фатҳу кушоишҳои хеш истифода мебарад. Ва ҳанӯз дар вақти пурсидани аслу насаби хеш аз модар гуфта буд:

*Ба Рустам диҳам гурзу тахту кулоҳ,
Нишонам-и бар гоҳи Ковусишох,
Бигирам сари тахти Афросиёб,
Сари найза бигзорам аз офтоб.
Чу Рустам падар бошаду ман писар
Ба гетӣ намонад яке тоҷвар.*

Афросиёб ва ҳамаи атрофиёнаш, ҳамаи сипаҳсолоронаш бими он доштанд, ки мабодо Сӯҳроб бо падараш Рустам вохӯрад, ки ҳамаи тахтҳову тоҷҳо барҳам меҳӯранд. Афросиёб ва Бормон тамоми чораҳоро диданд, то Сӯҳроб Рустамро нашиносад.

Пешгӯй ва таъбири масҳарабоз ҳамон тавр, ки гуфта буд, шуд. Падар бо чораву тадбир корд бар чигари фарзанди азизаш мезанад. Ӯ писари хешро мекушад, наслу меросу давоми худро мекушад ва дар баробари ин ормонҳои чавону неки Сӯҳробро мекушад, ҳамсараш Таҳминаро аз дарду ғам мекушад ва билохира рӯҳи хешро мекушад. Ин бузурғтарин, даҳшатноктарин ва такрорнашавандатарин фочиаро танҳо масҳарабоз эҳсос мекард, пешгӯй мекард ва бо тамоми нерӯи пеши роҳи онро мегирифт. Дар чунин муҳити фочиабор

офаридани нақши масхарабоз, як нақши бисёр мураккаб, ки дар навбати худ донишманд низ ҳаст, танҳо аз дасти хунарманди варзида, бомаҳорату ботачриба ва чӯянда меомад, ки Носир Ҳасанов аз ӯҳдаи офариниши он ба хубӣ баромад.

Намоиши «Рустам ва Сӯҳроб» дар солҳои 60-70-уми асри гузашта яке аз сермухлистарин намоишҳои театри Лохутӣ ҳисоб меёфт ва дар ҳамаи мавсимҳо пайваста ба сахна гузошта мешуд. Ин намоиш мухлисони махсуси худро дошт, ки аз эшон дар боло ёд шуд. Бузургии асар низ дар он аст, ки мазмуну мавзӯи он ҳеҷ гоҳ кӯҳна намешавад ва ҳамеша дар ҳаёти инсон пандомӯзу ибратбахш аст, хоса дар иҷрои хунармандони шинохтаи театри Лохутӣ он олитар ва оригиналӣ ба чашм меҳӯрд.

Носир Ҳасанов дар образи масхарабоз симои мазҳакавии мушаххасро офаридааст. Аммо дар фаъолияти хунарии ӯ чанбаҳои гуногуни офариниши нақшҳои жанри мазкур зоҳир мегарданд, ки хусусиятҳои гуногунро доро мешаванд. Нақши Бобчинский аз мазҳакаи «Муфаттиш»-и Н.В.Гогол тамоман аз масхарабози «Рустам ва Сӯҳроб» фарқ мекунад. Агар дар зери ҳар ҳазлу шӯҳии масхарабоз ҳақиқате нухуфта бошад, Бобчинский Носир Ҳасанов шахси пучу воҳимагар аст. Ӯ аз қабилӣ шахсонест, ки ҳаёти худро, зиндагии худро дар асоси воҳимаву ғайбати касон, хушомадӯ лаганбардорӣ сохтаанд. Ҳаракатҳои шотири дасту по ва имову ишоратҳои Носир Ҳасанов, ки дар ҳар ҷумлаи Бобчинский дигар мешаванд ва бо ин ҳаракат таъсири образ, симои қаҳрамон равшантар зоҳир мегардад, дар нақш моҳияти аслиашро нишон медиҳанд.

Суханҳои бемантиқи дароз, ки худ аз шунидани онҳо хандаи кас меояд, бо кӯшиши тақвияти дастафшониҳои ҷусту ҷунбиши чолоконаи андоми кӯтоҳи пурбор, бо таносуби имову ишораҳои чашму абрӯву лабон ва

кашиши мушакҳои рӯй касро бе тардид водори андешаи он медорад, ки Бобчинский шахси дурӯяву харзагӯй ва ғайбатчист. Гӯшҳои ӯ дар ниҳояти эҳсоси шунавоӣ қарор дошта, ҳамеша мутаваҷҷеҳи суҳананд. Чашмони шӯху айёрони ва бозингараш он қадар харисанд, ки бо ёрии ишораҳои қошу рӯй суҳанро аз чигари ҳамсӯхбаташ ба берун мекашанд. Ҳар як хабари тозаро аввал ӯ ва ҳаммаслақаш Добчинский мешунаванд, баъди қорбасти моҳиронаву хунармандонашон он хабар дар шаҳрак паҳн мегардад ва тамоман моҳияти аслии худро гум мекунад. Ҳаёти ӯ иборат аз ғайбату хабаркашӣ, тамаллуқи хушомад, воҳимаангезӣ аст. Дар қолбади пучи ӯ рӯху ақл вучуд надорад, дунёи ботинии ӯ тикӣ аз муқаддасоти равониву рӯҳонӣ чун маънавиёт, дин, ақл, фаросат, дониш, инсоф ва хулқи атвори писандидаи инсонист. Ботини ӯ оғанда аз зоҳир аст. Дар симои Бобчинский зиндагонии як зумраи шахсон, ки бо ҳамин минвол ҳаёт ба сар мебаранд ва аз вучуди бефоидаи онҳо ба атроф ҷуз зарару бадбахтӣ дигар манфиате намерасад ва худӣ эшон умри азизро ройгон ба суҳанҳои бевунёду ғайбату хушомад сарф мекунанд, таҷассум ёфтаанд.

Охир танҳо аз як хабари он, ки муфаттиш ба шаҳр меояд, Бобчинский ва Добчинский ҷунон шӯру ошӯб, воҳимаву валвала барпо мекунанд, ки ҳатто раиси шаҳр ба ҳарос меафтад. Гӯё аз омадани муфаттиш замин таркида шаҳр ба умқи он фуру мерафта бошад.

Ин ошубкориҳову ошуфтасозиҳои Бобчинский шояд нохудоғона бошад. Ӯ андешаи оқибати ин валвалаҳоро албатта надорад. Аммо сиришти бемағзу ботини тикиву хушки ӯ аз ӯҳдаи дигар қори хайр, фаъолияти манфиатдор, меҳнати ҳалол намебарояд. Ӯ зиндагӣ, ҳаёт, рӯзгор, мавҷудияти ҷамъияту табиатро дар ҳамон суҳанчиниву ғайбат ва хушомаду воҳимаангезӣ

мебинад, ақлу идроки ӯ, агар онро чунин гуфтан чоиз бошад, то ба ҳамин дараҷа аст.

Мақсад аз офариниши ин образ, нишон додани ин қабил шахсони муфтхӯри чамбият аст. Ва масхараи онҳо баҳри он аст, ки чунин мавҷудиятҳоро дар иҷтимоъ муайян карда, онҳоро ба роҳи дурусти зиндагӣ ҳидоят бикунанд. Зеро маҳз ин гуна мавҷудҳо боиси таназзули чомиа, футури чамбият, бад шудани ахлоқи мардум мегарданд.

Тамаллуқ ва хушомади Бобчинский ва Добчинский то ба он поя аст, ки хабари омадани муфаттишро ба раиси шаҳр мебаранд ва барои худширинкунӣ байнашон баҳсу мунозира барпо мешавад, мочарои тунду тез меҳезад. Бобчинский раисро мӯътақид месозад, ки аввал ӯ омадани муфаттишро дидааст, Добчинский иддао мекунад, ки ӯ нахуст ворид шудани муфаттишро ба шаҳр дидааст.

Ба замми он, ки аз хабари омадани муфаттиш дар шаҳр ва хоса дар дили раиси шаҳр воҳимаву ҳарос меангезанд, боз чуръат карда, ин хабарро ба манфиати худ истифода бурдан кӯшиш мекунанд. Ин гуна хислати паст, фитрати паст ва хилқати пасти Бобчинский ва Добчинскийро на ҳар инсон дорост. Ва на ҳар кас аз ӯҳдаи ин гуна рафтору кирдор мебарояд.

Бобчинский Носир Ҳасанов суҳанчинтару ғайбат-гӯтар ва воҳимаангезтар аз Добчинский аст. Носир Ҳасанов дар офаридани ин нақш тамоми маҳорати ҳунарии хешро истифода бурдааст. Зеро Бобчинский дар сахна хеле табиӣ, равшан ва воқеиву зинда зухур кардааст. Агарчи асари мазкурро зиёда аз якуним аср пеш Н.В.Гогол навишта бошад, Носир Ҳасанов тавонистааст бо донишу чувтучӯҳои пайваста симои мазкурро дар чамбияти кунунӣ, дар байни он инсонҳое, ки дар паҳлӯи мо ҳастанд, бо мо қору фаъолият мекунанд, бо мо

муносибат мекунанд, бо мо зиндагонӣ доранд, бичӯяд. Ӯ чун хунарманди чӯяндаву пажӯҳанда қаҳрамони худро на аз байни саҳифаҳову чилдҳои асарҳо, балки аз иҷтимоъ меҷӯяд, то қаҳрамони офаридааш ба дарки ҳаводису воқеаҳои тамошобин созгор бошад, табиӣ бошад ва воқеиву ҳақиқӣ бошад.

Ин корро Носир Ҳасанов ба ҳубӣ иҷро кардааст, зеро Бобчинский ӯ аз ҳамон қабил инсонҳост, ки мо дар зиндагии худ, дар фаъолияти меҳнати худ пайваста бо онҳо рӯ ба рӯ меоем, эҳсос мекунем, дарк мекунем атвори онро. Саргарми қору зиндагӣ шояд ба ин ходисаҳо аҳамияти ҷиддӣ намедиҳем, аммо вақте ки аз саҳнаи театр мо бо ин гуна шахсон вомехӯрем, эшонро тамасхур мекунем, мо бо роҳи ҳаҷв эҳсос мекунем, ки ин масҳара дар асл фочиаи мост, фочиаи чамъияти мост. Чун зиндагиву фаъолияти корхӯрдаву мураббаби моро бо валвалаву воҳима, шӯру ошӯб, суханчиниву ғайбатгӯӣ ва мочароангезӣ чунин шахсон ҳалалдор месозанд, албатта он ба рӯҳияи мо таъсири манфӣ мерасонад, аз ин рӯ тарбияти ин ашхос, муборизаи шадид ба муқобили онҳо барои манфиати дигарон аст. Мақсад аз ба саҳнагузори намоиш ва офариниши ин асар низ аз ифшои дарду иллатҳои чамъияти инсонист.

Худи асари Н.В.Гогол «Муфаттиш» қариб дар ҳамаи театрҳои ҷумҳуриҳои собиқ Иттифоқи Шӯравӣ ба саҳна гузошта шудааст. Дар Тоҷикистон, дар Театри драматикӣ ба номи А.Лохутӣ низ ин асар ба саҳна гузошта шуда буд ва хунармандони варзидаи санъати театрии тоҷик чун Асли Бурҳонов, Тӯҳфа Фозилова, Муҳаммадҷон Қосимов ва дигарон бо маҳорати баланди хунари онро иҷро кардаанд. Ин ҳодисаи фарҳангӣ соли 1952 бахшида ба санаи 100-солагии ғавти Н.В.Гогол рух дода буд. Аммо соли 1978 коргардон Х.Майбалиев боз ба ин асари безавол рӯ овард. Х.Майбалиев «Муфаттиш»-

ро бо диди тоза, бо хусусиятҳои модернӣ ба сахна гузошт ва беҳтарин хунармандони нисбатан ҷавонро ба он ҷалб кард. Аз рӯи таҳияи ӯ, воқеа дар як мавзеи вайроноу ифлос рух медиҳад. Ва ороиши сахна низ, бо нақшу ниғори он, вобаста ба ин вайрона бо рангҳои пасту дилгиркунанда тасвир ёфтааст. Худи хонаи раиси шаҳр, ки бояд ороставу зебо ва тоза бошад, ба ин меъёрҳо ҷавобгӯ нест. Фарши сахна аз коғазпорахову тахтаҳои шикаста ва дигар ашё пур аст. Ин гуна намуди зоҳирии сахна, ки мувофиқи мазмуни асар сохта шудааст, ба тамошобин муҳити воқеии ҳамон шаҳрро аён мекунад ва таносуби шаклу мазмуни намоиш, рӯхияи симоҳо ва хунари офариниши нақшҳо аз ҷониби хунармандон, ба он созгор аст, ки тамошобин дақиқтар ба мӯҳтавои намоиш ворид гардад.

Интихоби хунармандон низ аз ҷониби коргардон Ҳ.Майбалиев хеле устокорона сурат гирифтааст, зеро номҳое чун Бурҳон Раҷабов, Ҳошим Гадов, Махмуд Тоҳирӣ ва дигарон худ гувоҳи он аст, ки намоиш дар кадом ҷо иҷро гардидааст. Ва воқеан «Муфаттиш» дар мавсими аввали намоиши худ ба муваффақиятҳои беназир ноил гардида буд.

Хунарманди халқии Иттиҳоди Шӯравӣ шодравон Асли Бурҳонов ҳамчун коргардон низ дар оғози фаъолияти хунари Носир Ҳасанов ҷанбаҳои ба истилоҳ характери хунари ӯро эҳсос карда буд, ки соли 1961 Носир Ҳасановро ба намоиши ҳаҷвии «Арӯси панҷсӯма»-и драматурги озарӣ М.Урдубодӣ даъват кард. «Арӯси панҷсӯма» яке аз кӯҳнатарин намоишномаҳое буд, ки дар Театри ба номи Лоҳутӣ аз ҷониби коргардонҳои мухталиф борҳо ба сахна гузошта шудааст. Асли Бурҳонов низ ин асари мазҳакавиро мувофиқи талаботи замон ва тамошобин бо диду андешаи тозаи хеш ба сахна

гузошт. Ва ба ўҳдаи Носир Ҳасанов нақши Шафёҷонро дод, ки яке аз нақшҳои марказӣ буд.

Шафёҷон як ҷавони хоксор, қоматбаланду зебо, каме лоғарандом ва аз оилаи деҳқони оддӣ аст. Ҳамчун ҷавони ба балоғатрасида ягон айбу нуқсоне надорад, магар он ки забонаш каме лакнат меҳӯрад ва ин иллат хоса дар мавриди омадани ҳарфи «ш» хурӯҷ мекунад ва ӯ худро тамоман аз даст медиҳад.

Носир Ҳасанов дар ҷустуҷӯи ин нақш симои ҷавони оддиеро офарид, ки ҳатто аз тарзи роҳрафтанош тамошобин ба завқ меомад. Худи Носир Ҳасанов, ки дар он айём ҷавон буд ва нав аз Театри мазҳакаи Хучанд ба Театри Лоҳутии пойтахт омада буд, қаду қомат, ҷисми лоғарнамояш ба нақши офаридааш созгор меомад. Қомати чун тахта рости хароб, қадамзаниҳои кӯтоҳ-кӯтоҳ ва тез-тези Шафёҷон бо назарафканиҳои парешону ҳайратангез ба атроф ва дар баробари он зери лаб кадом як савтеро замзамакунон ҳамин, ки дар сахна намоён мегардид, ҳаяҷони тамошобин дар зол эҳсос мешуд.

Носир Ҳасанов Шафёҷонро аз зумраи он шахсоне офаридааст, ки бо каме иллату заъфи ҷисмонӣ дар худ фурӯ мераванд ва ин аҳамияти зиёд ва диққати бениҳоят калон ба зоҳири хеш, ононро ба камбудии рӯҳӣ бурда мерасонад. Шафёҷон, ки ҷавони зебост, танҳо аз як лакнати забон тамоми зиндагонии худро дар фурутаниву бечуръатӣ мегузаронад. Атрофиён ба ӯ бо чашми кам менигаранд, ҳамсолон бо ӯ ҷиддӣ муносибат намекунанд. Ӯ низ чун дигар ҷавонони маҳалла ошиқи духтари зебо мегардад. Дар дил орзуҳои наҷибу ширини ҷавониро мепарварад. Дилбохтаи ӯ Райҳон — духтари Ҳоҷӣ Вақос, ки яке аз шахсони баоброи маҳалла аст, мебошад. Агарчӣ Шафёҷон ягон маротиба бо Райҳон ҳамсӯхбат нашудааст, вале бо ин ишқи нӣҳонӣ ӯ дар

дилаш орзуҳои софу зулол чун оинаро мепарварад. Дар ин маврид низ Шафеъчон чуръат намекунад, ки бо Райҳон вохӯрда, рози дилашро ба ӯ ошкор кунад. Аммо шавку ҳаваси висоли Райҳон Шафеъчонро ором намегузорад. Ӯ шабхоро бо ёдаш саҳар мекунад. Ниҳоят бо ҳамроҳии падараш Шафеъчон ба хостгории Райҳон, ба хонаи Ҳочӣ Ваққос меоянд. Ҳочӣ Ваққос чун шахси баобруи маҳалла меҳмононро бо тамоми нозуқиҳои мизбонӣ қабул мекунад. Падари Шафеъчон баъди иҷрои таомули меҳмониву мизбонӣ сухан оғоз мекунад ва мақсади омадани хешро ба Ҳочӣ Ваққос баён мекорад. Ҳочӣ Ваққос бо таҳаммул суханони падари Шафеъчонро гӯш карда, аз мақсади ташрифашон огоҳ мегардад ва бо тааммул ба домодшаванда назари таҳқиқ дӯхта, сипас, аз ӯ номашро мепурсад, то ба ин васила сӯҳбате орояд ва тафаккуру андешаву мақсадҳои Шафеъчонро бифаҳмад. Шафеъчон аз такаллуфи Ҳочӣ Ваққос парӯ бол гиррифта, мағрурона каме таваққуф мекунад то диққати ҳамсӯҳбаташро ба худ бештар намояд ва мегӯяд: «Номи ман Шаф-шаф-шаф...» ва ин шаф-шаф то он даме давом мекунад, ки Ҳочӣ Ваққос аз ҳоли тааҷҷуб ба худ омада дилгир мегардад ва мегӯяд: «Шаф-шафаш чӣ? Шояд шафтолу бошад? Кадом шафтолу? О, дар рӯи лаъли шафтолу нест-ку?». Ҳамин тариқ хостгории Шафеъчон дар даргоҳи Ҳочӣ Ваққос бо бебарорӣ анҷом меёбад. Ҳангоми аз хонаи Ҳочӣ Ваққос баромадан падараш мазамматкунон аз қафои Шафеъчон роҳ мепаймуд ва ӯро бо бечуръативу ноӯҳдабароӣ маломат мекард. Шафеъчони дилшикаста, ки оинаи софу зулоли орзуҳояш ба замин афтада буд, бо сари ҳам суханони таънабори падарро шунида, чизе намегӯфт. Ин лаҳза тамоми зол ба ҳоли табаҳи Шафеъчон, ба сари ҳаму роҳрафтаниҳои тез-тезаш, ки ғайримуқаррарӣ буд, меҳандид.

Ҳолати хандаовари Шафъҷон, андому рафтори мазхакавӣ, нутқи лакнатдор, норозигии падар аз писар ҳар як тамошобинро ба он андеша водор мекард, ки Шафъҷон на ҳамин як бор, балки ҳамеша ба бемуваффақиятиҳо ва шикастҳо рӯ ба рӯ мегардад.

Воқеан, ҳолати мазкур хандаовар аз он ҷиҳат низ буд, ки як ҷавоне, ки дуруст сухан кардан наметавонад, рафтору кирдораш чун дигарон нест, боз орзуи домоди як марди обрӯманди маҳалл — Ҳоҷӣ Ваққос дорад. Ва вақте ки ин қораш барор намегирад ва мазамматшунавон пеш-пешӣ падар бо сари ҳам ва бо ҳамон раҳгаштанҳои ғайри оддӣ аз сахна мегузарад, ҳар як тамошобин худро аз ханда боздоштан наметавонад. Ва ин хандаҳои баланд бо кафзаниҳои шадиду дастафшониҳо фазои золи театро пахш мекунад. Вале ногаҳон, ғайри чашмдошт, дар ниҳояти муассирӣ ошӯбу шӯри зол чун зарбаи барқ қатъ мегардад ва тамошобин моту маҳбут ва дар ҳайрат мемонад. Зеро Шафъҷони рӯҳафтода, бо он манзараи тасвиршуда, ки меомад, ногаҳон меистад ва ба тарафи падар рӯй мегардонад ва бе ҳеҷ сухан ба сӯи падараш ончунон нигоҳи амиқу пур аз роз ва пурдард мекунад, ки аз он чашмони мутаассир ашк қорӣ мегардад. Ин лаҳза тамошобинро бе ҷунбиши равониву қонӣ, бе талотуми эҳсосҳои барангехта гузошта натавонист.

Ва ин гуна иҷро шудани нақши Шафъҷон аз ҷониби Носир Ҳасанов, воқеан офариниши симо буд. Бозёфти симои Шафъҷон ба он ваҷҳ, ки ҳисси хандаи тамошобинро дар як бор диданаш барангезонад, аз ҷониби Носир Ҳасанов шоистаи таҳсин аст. Вале, ҷустуҷӯи нуқтаи ниҳонии образ, ки бинандаро аз як ҳолати эҳсос ба ҳолати эҳсоси дигар ва муҳолиф мебарад ва ўро ба андешаи дарки мақсад аз зуҳури ин симо водор мекунад, ба назари мо воқеан офариниш аст.

Дар тӯли иҷрои нақши Шафёҷон то нуқтаи ниҳойӣ тамошобин ба ҳоли ӯ механдад, ӯро масҳара мекунад ва ба ноӯҳдабароиву бечуратии ӯ эътимод пайдо мекунад. Вале ҳамон лаҳза, ки Шафёҷон ба сӯи падар нигариста аз чашмони маҳзунаш ашк мешорад, бе тардид бинандаро пурсишҳое ба изтироб меоранд, ки чаро? Барои чӣ? Бо гуноҳи кӣ ва ё чӣ? Шояд ин гуноҳи худӣ Шафёҷон аст, ки аз модар бо лакнати забон зода шуд? Шояд ин гуноҳи ҳамон падару модари мазамматгараш аст, ки ӯро чунин ба дунё оварданд? Ва ё шояд ин гуноҳи чомеа, гуноҳи ҳамон инсонҳои бардаму солим аст, ки ба бахту толеъашон сихату саломатанд ва ба ҳоли маъҷубону дармондагон механданд? Ва шояд ин рубоии ҷовидонаву инсонпарваронаи одамушшуаро, устод Рӯдакӣ дар хушдори мо гуфта шуда бошад, ки чунин аст:

*Гар бар сари нафси худ амирӣ, мардӣ!
Бар қӯру кар ар нукта нагирӣ, мардӣ!
Мардӣ набувад фитодаро пой задан,
Гар дастӣ фитодае бигирӣ, мардӣ!*

Ин силсилаи саволҳои мантиқӣ нуқтаи ниҳойӣ, мақсади аслии офариниши образи Шафёҷон аст, ки мо дар пайи ҳар ханда, ҳар ҳазлу шӯҳӣ, тамасхуру ҳачв фоҷиаи ҷамъиятро дида тавонем, онро ислоҳ кунем ва ё ақалан дар пайи ислоҳоти он бикӯшем.

Кашфиёти Носир Ҳасанов низ дар симои Шафёҷон ҳамин аст, ки бо истифодаи моҳирона ва устодонаи жанри масҳара, дар лаҳзаи охир, бе сухан, бо нигоҳ ва ашк проблемаи фоҷиавиро матраҳ кард, андешаву зехну тафаккурҳои бинандагонро шӯронд, онҳоро ба роҳи рост ҳидоят кард.

Ва гараз аз ҳаҷви шахс, сохти иҷтимоӣ, иллатҳои ҷисмониву рӯҳӣ, каму костагиҳо на он аст, ки бар болои сӯхта намакоб бипошем, балки ин корро нақунем ва зиёда аз он илоҷи беҳбудӣ онро бичӯем, ёбем ва бикӯшем, ки он дафъатан такрор нашавад. Мақсад аз он ҳикмат, ки «дар ҳар ғочиа масҳарае ҳаст ва дар ҳар масҳара ғочиае» низ аз ҳамин иборат аст.

Носир Ҳасанов дар нақши Шафъзон бозёфту кашфиётҳои қард, ки ҳам ҷанбаи шаклӣ ва ҳам ҷанбаи мазмунӣ доранд ва ин навоварихо дар либоси пардозҳои хунарӣ чун ҳаракати андом, рафтори ғайриоддӣ ва забони иллатдор ва дар кушодани ғояи асосии образ бо як ишорат чун нигоҳи ашқолуд, ки дар ҳадди баланди маҳорат ва хунар сурат гирифтаанд, то дер боз аз хотираҳо намеравад.

Носир Ҳасанов бо ҳамроҳии Набӣ Ҷалол мазҳакаи «Ҷияни хира»-и Ш.Солехро ба сахна гузоштанд. Носир Ҳасанов дар ин намоиш агарчи коргардони дуввум буд, нақши асосӣ – раиси колхоз Авлиёевро низ иҷро кардааст.

Воқеа дар колхозии ба номи «Маданият» руҳ ме-дихад. Раиси колхоз Авлиёев тимсоли он раисонест, ки соҳаи кишоварзиро дар ягон донишгоҳу хунаристон наомӯхтаанд, ин касби деҳқонӣ ё дар хунашон аст ва ё аз хурдӣ бо он машғуланд. Раис-Авлиёев шахси ботаҷриба, қардон аст, аммо нашъу нумӯи пахта барои ӯ авлотар аз рушду нумӯи ҷомеа аст. Қадди пахтаи ӯ болотар аз 1 метр ва шумори ғӯзаҳои пахта зиёдтар аз ҳар шоҳи пурбори дарахт аст, аммо роҳе ки аз деҳа то ба замини кишт меравад, аз як пайраҳаи пуршебу фарози кӯхистон тафовуте надорад. Дар зехни ӯ танҳо як маҳфум сабт гардидааст-иҷроӣ барзиёди плони давлатӣ. Барои ӯ тараққиёту инкишофи ҷомеа дар равнақи қадди ниҳоли пахта зоҳир мегардад, вале аҳволи мардум, беҳбудии

рӯзгори онон, сифати маҳсулот, ободии диёр, таъмири роҳҳо, тармими биноҳои мактабу хонаҳои маданият ва ташкили дастаҳои ҳунари, умуман аҳамият надоранд. Ў вазифаи асосии хеш-раисиро танҳо дар барзиёд супоридани ҳосили пахта ва иҷрои плон медонад. Вақте ки дастгоҳи обкашии колхоз хароб мегардад ва замини пахта бе об меконад, ў ба сари муҳандиси колхоз фарёд мекунад, ки чаро дастгоҳ шикастааст? Магар ҷустуҷӯ ва пайдо кардани қисмҳои эҳтиётӣ ва таъмири он кори раис аст? Ё ҳангоме ки мошини ёрии таъчилии деҳа вайрон мешавад, ў ба сари ронанда бармехурӯшад, ки аз паи таъмири мошин ман давутоз кунам? Як гурӯҳ духтарони деҳа ташаббус мегузоранд, ки барои механизатор шудан ба шаҳр, ба таҳсили донишгоҳ раванд. Раис қатъиян манъ мекунад, ки магар духтарон ҳам механизатор мешудаанд? Намешавад, ин кори ғайри мумкин аст.

Дар пештоки даромадгоҳи деҳа номи колхозии мазкур бо ҳарфҳои калон «Маданият» навишта шудааст. Аз таъсири боду борон ҳарфи «а»-и ин навишта афтадааст. Раис тамоми кормандони дастгоҳашро чамъ намуда, мочаро мекунад, ки чаро ҳарф афтадааст? «Агар ман ду рӯз дар колхоз набошам боду борон ҳарфи «а»-яшам мебарад, «б»-яшам». Ана ҳамин гуна аст раиси Носир Ҳасанов. Шояд дар оғози ташкил шудани Давлати Шӯравӣ, солҳои барқароркунии Ҳокимияти Шӯравӣ, барқарор кардани тамоми соҳаҳои хоҷагии халқи кишвар, ташкили колхозу совхозҳо, ин гуна шахсон ба сиёсати онвақта бештар созгор буданд. Аммо тараққиёту инкишофи ҷамъияту табиат ва давлат тақозо мекард, ки дар сари роҳбарияти ташкилоту идораҳо, колхозу совхозҳо шахсони бомаърифату таҳсилкарда ва мутахассис қарор дошта бошанд, то кишвар аз раванди инкишофи умумииттифоқӣ қафо намонад ва

хамқадами ҷумхуриҳои дигар, ҳампойи замон ва ҷаҳони мутараққӣ ва мутамаддин бошад. Тарбияти насли наврас, ривочи илму техника, фатҳи кайҳон, кашфи сайёрахову ситораҳо хоси асри пушшӯру пуросшӯби бист буданд, ки инсонҳои бемаърифату мутаассиб ҳамеша зери тозиёнаи танқид қарор доштанд. Ва мутаассифона дар он замон аксари раисони колхозҳои кишварамон аз қабиле Авлиёев буданд, ки дар пешравиву рушду нумӯи ҷамъият бо плани барзиёди кӯр-кӯронашон садду монеаҳо мегузоштанд. Аммо насли фарҳехтаи ҷавон ва насли нави замон ин гуна боқимондаҳои сохти кӯҳнаро зери тозиёнаи танқид қарор меод ва рӯз ба рӯз, лаҳза ба лаҳза доираи густурдаи фаъолияти эшонро тангтар мекард.

Саидҷон баъди хатми факултаи коргардонии До-нишгоҳи ҳунарҳои зебои шаҳри Душанбе ба колхозе ҳеш ба кор меояд. Ин ҷавони адабомӯхта ва таълимгирифта меҳонад дар зодгоҳаш, ки аз деҳаҳои дигар дар обу ободӣ пасттар меистад, навоварие ворид созад. Саидҷон ҷияни раис аст ва ҳамчунин домодшавандаи Авлиёев низ ҳаст. Ӯ бо нияти бунёди дастаи хаваскорон ба назди раис меояд. Саидҷон ба раис кӯшиши фаҳмондани онро мекунад, ки деҳқонони ҷавон баъди кор ва рӯзҳои фароғат вақти худро барабас сарф накарда, бо фаъолияти ҳунари – хондани таронаҳои халқӣ, сохтани саҳнахову намоишҳои шавқовар ва умуман бо омӯختану тарғиби фарҳангу маданият машғул гардида, дар мусобиқаҳои байни колхозиву умумичумхӯрӣ ширкат варзанд, ки ифтихори колхоз аст ва дар тарбияи зебоиносии насли наврас саҳми босазост.

Барои Авлиёев на рӯзи истироҳат вучуд дорад ва на фароғат. Дастаи ҳунарии ӯ замини қорами колхоз, фарҳангу маданияташ плони пахта аст.

Ў ба болои он, ки моҳияту манфиати ибтикори Саидҷонро намефаҳмад, ҳатто гӯш кардан ҳам намехоҳад ва пешниҳоди Саидҷонро қатъиян рад мекунад.

Вақте ки Саидҷон нахустин бор ҳамчун коргардон ба колхозии «Маданият» ба кор меояд, раис аз котиби ташкилоти хизбӣ мепурсад, ки «коргардонаш» чӣ? Албатта котиб низ аз шарҳи ин ихтисос очиз мемонад. Баъд аз муҳандис мепурсад, он ҳам намедонад. Хулоса, аз байни ҳамаи кормандони дастгоҳи раис танҳо як механизатор, ки таҳсилкардаи донишгоҳ буд, моҳияти ихтисоси коргардонро ба эшон шарҳ медиҳад.

Саидҷон аз ин сӯҳбати «гарм» пай мебарад, ки бо як хоҳиш кори ӯ барор намегирад ва аз бемуваффақиятӣ рӯҳафтада намегардад. Саидҷон бо пофишориҳои пайваста ва ташрифҳои зиёд Авлиёевро аз ҷон безор мекунад. Кор ба ҷо мерасад, ки масъалаи тӯи арӯсиаш ба таъхир меафтад, ҳатто баргузориҳои он зери шубҳа мемонад. Раис, ки Саидҷонро «ҷиян» мегуфт, аз саъйи кӯшишҳо ва яктарафагиҳои Саидҷон ба танг омада ӯро «ҷияни хира» меномад. Муносибат байни ҷияну тағо ниҳоят тезтунд мегардад. Саидҷон воқеан яктарафа буд ва бо тамоми вучудаш мехост ниҳоят ҳама амалӣ гарданд. Аз ин рӯ ӯ чараёни фаъолиятшро, барои расидан ба мақсад, ба самти дигар мегардонад.

Ҷиҳати тарғибу ташвиқи ҳунару санъат ӯ мардумро бо мақсадҳои наҷибаш огоҳ мекунад. Барои ташкили дастаи ҳаваскорон, ҳаваскорони пиру барнои деҳро ба ин кор ҷалб менамояд, хоса занҳоро, ки лаҷоми ҳуқуқашон аз ҷониби мардҳо кашида шуда буд. Мардуми иштиёқманд ӯро дастгирӣ мекунанд. Ва дар ин кори хайр пеш аз ҳама зани раис ва духтараш, ки арӯшавандаи Саидҷон буд, ба ӯ кӯмак мекунанд. Саидҷон ба ҳаваскорон ваъда медиҳад, ки бо бунёди даста онҳо дар мусобиқаҳои фестивалҳо, ҷашну ма-

росимҳои миллӣ чун Наврӯзу Меҳргону Сада ширкат варзида, ҳатто ба шаҳри Маскав ҳам ба сафарҳои ҳунари мераванд.

Ин гуна ниятҳои пок дар дили муштоқони санъату ҳунар чароғи орзуву умед ва боварию бармефурӯзад. Зани Авлиёев раисро дар хона ба чону ҳолаш намегузорад. Духтараш низ ҳамеша аз дастаи ҳаваскорон ёд меовард ва падарашро аз иҷозати расман кушодани он хоҳишу илтимос мекард. Кор то ҷое расид, ки дар идораи колхоз, дар замини пахта ва ҳатто дар маҷлису маъракаи суҳан аз Саидҷон ва ибтикори ӯ мерафт. Раис «ҷияни хира»-ашро на танҳо дидан, балки тоқати шундан ҳам надошт. Аммо кори оғозкардаи Саидҷон ҷанбаи умумӣ гирифт ва ҳар фарди колхоз ба он саҳми худро мегузошт. Дар ниҳоят раис бо тамоми аҳли деҳ танҳо мубориза бурдан натавонист ва бо дили нохоҳам иҷозати ташкили дастаи ҳаваскоронро дод. Оқибат, Саидҷон бо як тир ду нишонро зад. Ӯ расман кушодани даста ва тӯи арӯсиашро дар як рӯз барпо карда, ба мақсади худ расид.

Коргардонҳои намоиш Набӣ Ҷалол ва Носир Ҳасанов бо ба саҳна гузоштани «Ҷияни хира»-и Ш. Солеҳ масъалаи доғи рӯзи он замонро матраҳ сохтанд. Зеро дар аксари ҷамоатҳо, колхозу совхозҳои атрофи пойтахт шахсоне дар сари мансабу роҳбарият буданд, ки бо андешаву тафаккури кӯҳнаи худ моҳияти ҷамъият ва замони навро дарк карда наметавонишанд ва ё намехостанд. Насли ҷавон, ки бо ҷаҳонбинии наву тоза ҳамрадифи даврон ва дунёи мутамаддин ба арсаи зиндагӣ бо талошу ҷаҳд қадам мегузошт, ба тарзи кӯҳна зиндагонӣ кардан намехост. Аммо баъзе аз роҳбарону мансабдорон ба болои кӯҳна будани тафаккуру ҷаҳонбинӣ тарзи зиндагиву роҳи коргузорӣ, боз ҷуръат

мекарданд, ки дар кори созандаи насли нав садду монеаҳо гузоранд.

Дар мазҳакаи «Ҷияни хира» масхараи ин гуна ашхос дар симои раис Авлиёев таҷассум ёфтааст. Мазҳакаи «Ҷияни хира» фоҷиаи ҳам ҷамъият ва ҳам Авлиёев аст. Зеро ҷои таассуф аст, ки дар ин замон, ки тараққиёти илмиву техникаӣ аз саро то ба сурайёст, дар баъзе манотиқи кишвар чунин ашхос ҳастанд ва ба болои он дар мансабҳои роҳбарикунанда қарор доранд. Ва фоҷиаи ҳуди Авлиёев дар он аст, ки дар замони кайҳонӣ надонистани ихтисоси коргардонӣ хеле нангини хичолатбор мебошад.

Театри драмавии ба номи А.Лохутӣ бо намоиши «Ҷияни хира» дар аксари ноҳияҳову вилоятҳои ҷумҳурӣ сафарҳои эҷодӣ кардааст ва дар ислоҳи ин фоҷиаи умум бо мазҳакаи худ саҳмгузор аст.

Барои Носир Ҳасанов офаридани симои Авлиёев душвор набуд. Албатта, ҳар як офариниш меҳнат, дониш, ҳунару маҳорати баланд меҳодад ва қувваи зиёд дар он сарф мешавад. Вале мақсад аз ин суҳанҳо он аст, ки Носир Ҳасанов дар сафарҳои мухталифи ҳунари ба атрофи пойтахт, ба вилояту ноҳияҳо бо раисони зиёде аз қабиле Авлиёев ошно буд. Ба ӯ зарурати ҷустуҷӯи ин образ ба миён намеомад. Барои ӯ истифодаи комили ҳунару истеъдод даркор буд, ки раисро ба саҳна оварад. Ва Носир Ҳасанов ин имкониятро ба хубӣ истифода кард.

Чунон ки хонандаи зақӣ ёд дорад, ҳанӯз дар вақти таҳсили донишгоҳ М.П.Чистяков дар ботину зоҳири Носир Ҳасанов ҳунарманди жанрҳои характери (драма, фоҷиа, мазҳака)-ро пай бурда буд, агарчи О.И.Пыжова дигар ақида дошт. Ин бозёфти М.П.Чистяковро Ҳунарманди мардумии Иттиҳоди Шӯравӣ, устои забардасти санъати театрии тоҷик Асли Бурҳонов низ аз оғози

фаъолияти хунарии Носир Ҳасанов эҳсос кардааст, ки соли 1961 ўро ба мазҳакаи «Арӯси панҷсӯма»-и худ даъват мекунад.

Чунонки худи Носир Ҳасанов ёд меорад: «Устод Асли Бурҳонов ба хунари ман як ҳусни тавачҷӯҳи хосае дошанд. Агарчи худ онро ошкор намекарданд, вале ман аз рафтори маҳсуси эшон инро эҳсос мекардам. Ҳаққи устодии эшон ба ман нисбат ба дигарон бештар аст. Аз нахустин қадамҳоям ба Театри Лохутӣ Асли Бурҳонов маро ба намоишхояшон ҷалб карданд. Ҳамеша тарзу усули иҷрои жанрҳову нақшҳоро ёд меоданд ва бисёр саҳтгиру серталаб буданд. Қувваи беинтиҳо, ҳаракатҳои тезутунд ва ҳарорати баланди хунарашон ҳамеша мавриди ибрату омӯзиши мо буд. Охир дар «Арӯси панҷсӯма», ки ман нақши Шафъҷонро иҷро мекардам, устод чунон моҳирона ва табиӣ нақши Ҳоҷӣ Ваққосро офариданд, ки мо аз эшон илҳому нерӯ мегирифтем. Ҳатто хурӯсро чунон ба ваҷд оварданд, ки бо он кас ҷанг кард. Яъне хурӯсро ҳам водор карданд, ки нақш иҷро кунад». Воқеан тавачҷӯҳи Асли Бурҳонов ба хунари Носир Ҳасанов хеле неку умедбахш буд, ки дар аксар намоишхояш ўро ҷалб мекард. Хоса дар «Арӯси панҷсӯма», ки Шафъҷони хандаҳариши Носир Ҳасанов бо як нигоҳи ашқолуд дар охир тамошобинро моту маҳбут месозад, тавачҷӯҳи Асли Бурҳонов ба Носир Ҳасанов ба эътиқоди қавӣ мубаддал гашт.

Носир Ҳасанов бахти онро доштааст, ки дар саҳнаи театр бо бузурғтарин хунармандони тоҷик чун М. Қосимов, А.Бурҳонов, Т.Фозилова, С.Тӯйбоева ва дигарон ҳамкорӣ кунад. Албатта бо чунин ситораҳои дурахшони санъат дар як саҳна хунарнамоӣ кардан кори осон нест. Ва аз хунарманд ин арбобони санъат зинаи маҳорати хешро талаб мекунад, истеъдоди эшон, хунари эшон тақозо мекунад, ки кас дар он поя ва ба

он дараҷа нақшофаринӣ кунад. Ва барои инро амалӣ кардан такмили ҳунар, меҳнат, машқ, донишу маҳорат гавҳари ҳунари зарур аст.

З.Дӯстматов, Қ. Ҳимматшоев, Б.Рачабов устодоне буданд, ки Носир Ҳасанов дар сахна бо онон нақшҳои мазҳакавӣ офаридааст. Лаёқати ӯро дар ин жанри ҳунари онҳо низ эҳсос карда буданд. Ва ҳамеша дар лаҳзаҳои зарурӣ ба пасту баландиҳо, муваффақияту номуваффақиятҳои маслиҳату машваратҳои судманд, устодона меоданд. Дар навбати худ, Носир Ҳасанов аз меҳрубониҳои устодон сипосгузор буд, аммо аз дастовардҳои мағрур намегардид, ки яке аз хислатҳои бисёр писандида ва начибӣ ӯст. Ҳамчунин ӯ аз эродҳои саҳти устодон низ дилшикаста намегардид. Носир Ҳасанов дарк мекард, ки бо онҳо дар сахна бозӣ кардан, худ масъулияти гаронро бар дӯшаш мениҳад. Яъне ҳунари ӯ бояд ба он талаботҳои сахнаӣ, ки дар устодон ба дараҷаи камолот аст, ҷавобгӯ бошад. Ва ин кор меҳнат, заҳмату ҷустуҷӯҳои зиёд, машқҳои пайваставу тақомули маҳорату ҳунарро тақозо мекард. Табиати ҷӯяндаву меҳнатдӯсти Носир Ҳасанов ором намегирифт то он даме, ки каму котиҳое бартараф гарданд. Ишқи беинтиҳо ба сахна, ба нақш, ба ҳунари актёрӣ ва хоҳишу орзу ва талаби бениҳоят зиёди ӯ бо хислатҳои начибаш чун меҳнатдӯстӣ, серталабиву саҳтгирӣ ба кори хеш, ҷӯяндагӣ созгору тавҳам омадаанд, ки имрӯз Носир Ҳасанов яке аз ҳунармандони шинохта ва маҳбӯби кишвар аст. Имрӯз ӯ устоди ҳунар аст, ки шогирдони зиёде чи дар сахнаи театр, синамо, телевизион ва паси курсиҳои Донишгоҳи Ҳунариҳои зебои шаҳри Душанбе аз ӯ дарси маҳорат ва ҳунари воло меомӯзанд. Имрӯз шогирдонаш дар сахнаи театр ва синамо бо ӯ нақшҳо меофаранд, намоишҳо таҳия месозанд ва ҳамеша ба

хунари ӯ, ба маслиҳату дастурхояш ниёз меоранд, баҳравар мегарданд.

Чун пурсидам, ки хунарманди дӯстдоштаи жанри мазҳакавии Шумо кист? Гуфтанд: «Ман ҳанӯз дар солҳои таҳсили ГИТИС мафтуни хунари хунарманди Театри Хурди шаҳри Маскав Игор Илинский будам. Ҷамеша дар қорҳои мазҳакавӣ аз ӯ ибрат мегирифтам. Аз хунари мазҳакавии ӯ меомӯхтам. Ман орзу мекардам, ки чун ӯ хунарнамоӣ кунам. Аммо ин шавқу ҳавас, ин баҳрабардорӣ тақлиди кӯркӯрона набуд. Ман дарк мекардам, ки И.Илинский дар сахна ҳаст ва хунари ӯ беҳамтоғ, аз ин рӯ санъатро зарурат ва ниёзе нест, ки чун ӯ боз як хунарманди мазҳакавӣ бошад, ки шабеҳи сояи шахс аст. Ман ҳеҷ гоҳ аз дунболи тақлид нагаштаам. Ба қавли Мавлавӣ «ин шарар чун чилва як бор асту бас», аммо маҳорати фарогири ӯ маро маҷбур мекард, ки ман шарораи худро барафрӯзам.

Тамошобин бисёр зирак ва зариф аст. Ӯ ҳар як хунармандро аз тарзи ҳоси офариниши нақш мепазирад, дӯст медорад ва ихлос мебандад. Ҳаракати андом, имову ишорати чашму абрӯ, тарзи сухангӯӣ, андешаронӣ, ҳолати рӯҳӣ, мубаддал гаштан аз як ҳолати табъ ба ҳолати табъи дигар, дар мавриди зарурӣ пинҳон кардани шодӣ ва ғам, ки ҳангоми тамошои сахна бисёр нозук эҳсос мегардад ва тамошобин маҳз ба он диққат медиҳад, бояд ба тарзи ҳоси ҳар як хунарманд иҷро шавад ва танҳо моли ӯ бошад. Чун ҳеҷ гоҳ тақлид ба пояи асл нест, тамошобин онро намепазирад. Хунарманди асил бояд услуби хунарии худро дошта бошад, ки дигарон аз он баҳраманд гарданд, омӯзанд, ки ин гуна чехраро, хунарро ман дар И.Илинский дидам ва аз ӯ омӯхтам.

Дар санъати тоҷик устод Зоирҷон Дӯстматов чун хунарманди жанри мазҳака ба ман хеле писанд буданд. Ва эшонро ман устои худ дар ин жанр медонам».

Воқеан, Носир Ҳасанов аз ҳунари Зоирҷон Дӯстматов хеле бархурдор буд. Ӯ агарчи дар ГИТИС аз устодони шахири собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ва аз дастурҳо, китобҳои бисёр мӯтабар тору пуди жанри мазҳақро фаро гирифта бошад, дар театри драмавии ба номи А.Лохутӣ аз қадамҳои нахустинаш устод Зоирҷон Дӯстматов ёвар ва раҳнамунаш буданд. Зоирҷон Дӯстматов бисёр ҳунарманди забардаст буданд ва ба замми он, хасоили накӯ, ором ва ҳамида доштанд. Ҳар дафъа, ки Носир Ҳасанов дар сахна нақши мазҳақавӣ мебозид, эшон аз зол тамошо мекарданд ва баъди анҷом ва ё танаффус ҳатман ба рӯи сахна баромада, камбудихои Носир Ҳасановро ба тарзи махсус, бо як назокату латофати суҳан мегуфтанд: «писарам агар дар фалон ҷо чунин мекардӣ ва ё дар фалон маврид чунон, қаҳрамонат боз хубтар, воқеитар зоҳир мегардид, фаҳмидӣ писарам, ман боварӣ дорам, ки ту аз ӯҳдаи ин қор ба хубӣ мебарой, кӯшиш кун, заҳмат каш».

Ва он кас ҳатман аз муваффақиятҳои низ суҳан мегуфтанд ва ҳамон ҳолатҳоеро, ки дар нақш олии иҷро шудаанд, махсус таъкид мекарданд.

Носир Ҳасанов аз эътибори чиддии Зоирҷон Дӯстматов нисбат ба ҳеш рӯҳи тоза, нерӯву илҳом мегирифт. Дар вучуди ҷавонаш орзуҳои дерин меҳурӯшиданд. Бо табиати ҷӯяндаву зарифаш ӯ ба камбудихои ҳунараш бо ҷашми танқид менигарист. Кӯшишҳои шабо рӯзӣ, талоши фатҳи қуллаҳои баланд, ботини пуршӯрашро боз ҳам ба талотуму тӯғён меовард. Дастовардҳои дар сахна барояш зинаҳои ба боло буданд, аммо зинҳор бо он қаноат намекард, бо он мағрур намешуд. Вазифаи мушаххас, ки аз оғози роҳи ҳунари ба худ муайян сохта буд, то кунун аз он пайраҳаи борику печ дар печи орзуҳои тоза то ба шоҳроҳи азими ҳунари театри устувор қадам мегузорид. Таҷрибаи андӯхтааш, дониши

омӯхтааш ва хунари барафростааш имрӯз машъали тобони чавонон дар роҳи хунармандии онон ва ғизои маънавии тамошобинон аст. Танҳо бо як намудор шудан дар сахна, дар телевизион, дар синамо, бо як шунидани овозаш тамошобин, мухлис ба ҷаҳони ботинии ӯ ба дунёи хунару маҳораташ ғӯтавор мегардад.

Носир Ҳасанов, ки дар нақшҳои мазҳакавӣ бо маҳорати баланд хунарнамоӣ мекунад, танҳо хунарманди ин жанр нест. Яъне ӯ танҳо хунарманди мазҳакавӣ нест, агарчи бо тамоми қобилияту истеъдод ин нақшҳоро иҷро мекунад. Ӯ дар тамоми жанрҳои санъати театри устод аст. Коргардонҳое, ки бо ӯ ҳамкорӣ кардаанд, аз қобилияту хунари Носир Ҳасанов огоҳанд. Онҳо медонанд, ки ӯ аз иҷрои он коре, ки ба ӯҳдааш мегузоранд, ба хубӣ мебарояд. Масалан, Валерий Аҳадов дар намоиши «Зистан меҳода» ба ӯҳдаи Носир Ҳасанов иҷрои нақши духтур Латифро вогузошт, ки яке аз қаҳрамонҳои асосии асар аст. Латиф тимсоли он табибони ҳозиқ аст, ки ба гавари чони худ беморро аз марг начот медиҳад. Ӯ ҳатто таъсири неку бади доруҳоро аввал дар ҷисми худ таҷриба мекунад, то аз давобахшиашон огоҳ бошад ва танҳо пас аз мӯътақид гаштан, ба бемор онҳоро раво медонад. Бо чунин ҳисси дарки масъулият ӯ қӯдаки беморро аз марг халос мекунад.

Нақши Латиф нақши мусбату ибратбахш, инсонии баинсоф, поку беолоиш аст, инсоне, ки манфиати дигаронро пеш аз манфиати худ мегузорад ва ҳамеша ғамхору мададгори мардум аст. Вале, дар «Ҳаёт ва ишқ»-и Ф. Ансорӣ, ки онро Ҳочикул Раҳматуллоев ба сахна гузоштааст, Носир Ҳасанов нақши Хуршедро офарид, ки низ табиб аст, аммо аз ҷумлаи он табибонест, ки қасами Гиппократро хӯрдаанду онро бишкатаанд. Хуршеду Фирӯз дар Донишгоҳи тиббӣ таҳсил кардаанд. Онҳо бо ҳам дӯсту бародаранд. Баъди хатми донишгоҳ Хуршеду

Фирӯз дар бемористони деҳа ба кор мепардозанд. Фирӯз Ҳанифа ном духтари деҳотиро табобат мекунад ва ба ӯ ошиқ мешавад. Ҳанифа низ ба Фирӯз дил мебандад. Маҳз дар ҳамин банду бастии воқеаҳои асар дунёи ботинии Хуршед зоҳир мегардад. Хуршед низ ба Ҳанифаи соҳибчамол ошиқ буд, вале Ҳанифа ӯро дӯст намедошт. Хуршед ба ишқи поки Фирӯз ва Ҳанифа рашк мебарад ва барои расидан ба мақсади худ ба роҳи ҳасаду иғво, ҳақношониву дӯстфурӯшӣ меравад. Ӯ аз тамоми имкониятҳо ва воситаҳо истифода мекунад, то Ҳанифаро аз Хуршед ҷудо сохта ба ҷанги худ бигирад. Вале дар интиҳо ҳама ҷаҳду талошҳои ба бод мераванд ва ӯ, ки дӯсти ҷонияшро ба дигарон бад мекард, худ матруку манфури мардум мегардад. Офаридани нақши табиб дар ду намоиш тамоман аз ҳам фарқ мекунанд. Ҳамин гунна ду нақш, ду симо, ду образи тамоман муҳолиф ва гуногунҷанрро Носир Ҳасанов дар мисоли як табиб офаридааст, ки далели ҳунари устодонаи ӯст. Ва коргардони забардасти тоҷик Ҳочикул Раҳматуллоев ва Валерий Аҳадов низ бе ҳеҷ як шакку шубҳа маҳз ба зиммаи Носир Ҳасанов иҷрои ин ду нақшро воғузоштаанд, ки далели боварии комили коргардон ба ҷанбаҳои гуногуни нақшофаринии Носир Ҳасанов ва эътиқод ба ҳунари маҳорати серпахлӯи ӯст.

ДРАМА

*Зи боди ҳазрати қудсӣ бунафшазор чӣ мешуд?
Дарахтҳои ҳақоқиқ аз он баҳор чӣ мешуд?
Дар он тараф, ки зи мастӣ ту гул зи хор надонӣ,
Аҷаб, ки гул чи чашиду аҷаб, ки хор чӣ мешуд?*

Маълавӣ

Драма чунин жанри ҳунарист, ки дар чараёни воқеаҳои он ҳам ҳолатҳои фоҷиавӣ ва ҳам ҳолатҳои мазҳакавӣ рух медиҳанд. Яъне дар драма ҳолатҳои муҳими зиндагӣ рух медиҳанд ва дар ниҳояти он қаҳрамонҳои асар ба мақсаду муроди худ мерасанд ва ин нишонаи асосӣ ва фарқкунадаи драма аст аз жанрҳои дигар, чун мазҳака ва фоҷиа.

Донандагон ва мутахассисони соҳаи театр, устодон ва профессорони барҷастаи санъат дар ташҳиси шахсияти ҳунарии Носир Ҳасанов андешаҳои худро иброз кардаанд. Ин фикру ақидаҳо гуногунанд ва шояд аз бархӯрди як лаҳза, як вақти муайяни кор бо Носир Ҳасанов, ё аз тамошои чанд намоише, ки ӯ дар онҳо нақш офаридааст асос гирифта бошанд. Аз рӯи ин муҳокимаҳо яке ӯро ҳунарманди мазҳакавӣ, дигаре фоҷиавӣ, савумин қаҳрамони ошиқ гуфтаанд. Аммо воқеият ин аст, ки пас аз гузаштани фосилаи муайяни вақту замони фаъолияти ҳунари, ки баробар ба як умри марди баркамол аст ва харчи нерӯву қувваи ҳунару маҳорат, истеъдоду малака ва донишу ҷаҳонбинӣ, ки мактаби хоси ҳунарист, имрӯз зарурати таърихӣ моро водор мекунад то бигӯем, ки

Носир Ҳасанов хунарманди универсалӣ, хунарманди дар ҳар ҷабҳа ба камол расида ва хунарманди асила арсаи санъати тоҷик аст.

Дар як гуфтугӯи матбуотӣ ӯ ба суоли «имконпазирии ин ҳама ба як хунарманд» чунин ҷавоб гуфтааст: «Ман ҳамон актёрро меписандам, ки дар ҳама жанрҳо мохирифта, дар як поя хунар намуда метавонад. Ва чунин хунармандон бешак, доираи фаҳмиши васеъ доранд, хунари худи дигаронро таҳлил карда метавонанд ва нисбат ба ҳодисаҳои зиндагӣ фикру диди мустақили худро соҳиб мебошанд. Хунарманд бояд ҳамин гуна як шахсият бошад»¹.

Соли 1964 коргардони Театри ба номи А.Лохутӣ Ф.И.Александрин бахшида ба рӯзи ғалабаи Инқилоби Октябр асари адаби тоҷик Ғ.Абдулло «Хуррият»-ро ба сахна гузошт. Ӯ нақши яке аз қаҳрамонҳои марказии ин асар-ҷавони фозилу зариф Каримро дар симои Носир Ҳасанов дид ва ӯро ба офаридани нақши Карим ҷалб кард.

Воқеаи асар дар замоне сурат мегирад, ки баъди ғалабаи Инқилоби Кабири Октябр боқимондаҳои қушунӣ мағлубгардидаи босмачиён барои мустаҳкам кардани мавқеи аз даст додаи худ мубориза мебаранд ва дар сари ин даста Мадаминбек меистод. Ба муқобили Мадаминбек фармондеҳи fronti Туркистон М.В. Фрунзе мечангид. Карим як ҷавони маҳаллӣ буд, ки дар натиҷаи мушоҳидаҳои амалиёти ду гурӯҳи разманда ҷониби яке аз онҳоро интихоб карда, ба муқобили гурӯҳи дигар мечангид. Ӯ медид, ки Frontи Туркистон баъди ҳар як ғалабаву пирӯзӣ бо сарвари М.В.Фрунзе зулму таадиро барҳам дода, ба мардум озодиву ободиро

---

1. М. Бобоев «Саҳнаи баланд», («Адабиёт ва санъат» №30 (198) 25 июли 1985с).

ато мекард. Қувваҳои инқилобӣ тартиботу қонунро ба роҳ монда буданд, ки ҳаёти осоиштаи мардумро ба низоми наву одилона мебаровард. Карим агарчи ҷавон буд, вале фаросату зарофати фитрӣ дошт ва хис мекард, ки кадоме аз ин нерӯҳо барои фардои озоду ободи мардум мубориза мебаранд. Аз ин рӯ, ӯ ҷониби қувваҳои инқилобиро мегирад ва худ низ ба ин қувваҳо ҳамроҳ гардида, яке аз он муборизони роҳи озодӣ мешавад. Карими Носир Ҳасанов аз зумраи он ҷавонон буд, ки дар ҷамъияти кӯҳнаву бозмонда аз инкишоф, ҷамъияте, ки бунёдаш бар зулму истисмор аст, чун қувваи пешқадам рӯҳи мубориз доштанд. Хилқати пурошӯбу хурӯшонашон чун гард ба домонҳо наменишаст ва агар ба бод мешуд, азми фатҳи ҷаҳону кайҳон дошт. Карими Носир Ҳасанов ҷони худро барои муборизаи роҳи озодӣ дарег намедошт. Ин ҷоннисорӣ кӯр-кӯрона набуд. Ӯ на танҳо эҳсос мекард, балки яқинан медонист, ки роҳи пешгирифтааш қолабҳои хушкшудаву кӯҳнаи бе обу ободиро, ки чун пушти фалак дуто гаштаанд ва мардумро, ки дар асл озоданд бо зулму истисмор кӯж кардаанд, чун шоҳаи хушк бо зарбаи ҳақиқат, инсофу адл ва ободиву инкишоф мешиканад.

Носир Ҳасановро дигар чорае набуд, ҷуз он, ки Каримро ҳамин гуна ҷавони озоду доно, зарифу тавоно ва муборизу ғамхори мардуми азияткашидаи кишвари афсонавие, ки дар инкишофи фарҳангу тамаддуни ҷаҳонӣ бо маданияти шаҳрдориву кишвардорӣ, бо чеҳраҳои дурахшони фарҳангиву сиёсиаш боиси ибрат буд, ба тамошобин нишон бидиҳад. Худи Носир Ҳасанов зодаи насли каримҳо буд. Падараш Абдулло Ҳасанов аз зумраи он зиёиёне буд, ки бо рӯҳи тозадамидаи инқилоб ба воя расида, дар муборизаи роҳи озодӣ, дар муборизаи маҳви бесаводӣ бо тамоми вучудаи ширкат дошт ва маҳз бо ин мақсад аз маркази тамаддуни Осиёи Миёна,

аз Бухорои шариф ба домани пахнои рӯди Варзобу Кофарниҳон омада буд, то Душанбеи азиз аз шакли деҳаи асри миёнагӣ ба чехраи шукуфону зебои шаҳри азим ва маркази тамаддуни тоҷикон, балки тамоми Вароруд чун имрӯз бошад ва дар инкишофу тараққи фарҳангу тамаддуни ҷаҳонӣ ҳампойи кишварҳову фарҳангҳо ва тамаддунҳои муктадир сахмгузор бошад. Ҳамин гуна рӯҳи тозаву озодаро, ки барои фардои миллат ва кишвар мубориза мебарад, дар тани Карим дамидан даркор буд, ки Носир Ҳасанов онро иҷро кард.

Карим ошиқи духтари соҳибҷамол бо номи Марям мешавад. Марям низ Каримро дӯст медорад. Онҳо бо як муҳаббати поку самимӣ дар дил орзуҳои наҷиб мепарваранд. Марям ҳама гуна корҳои Каримро дастгирӣ мекард. Ӯ ба ақидаҳои пешқадами Карим ҳусни тавачҷӯҳ зоҳир мекард ва худ низ бо таъсири Карим ба ин роҳ майл дошт. Карим ба ҷуз он, ки инсонӣ доно ва оқил буд, табиатан ҳунарманди моҳир низ буд. Овози хушаш дилҳоро тасхир мекард. Ва маҳз ҳамин ҳунармандиаш дар корҳои минбаъдаи ӯ кӯмаки бисёр мерасонад. Карим тамоми вучудаширо ба инқилоб мебахшад. Дар кори хайр ӯ ҳатто ҷонаширо дарег намедошт. Тамоми амалиёт, вазифаҳову дастурҳое, ки ба ӯ медоданд, бо тамоми дарки масъулият ва дақиқ иҷро мекард. Ин гуна қобилияту табиати муборизаш ба М.В.Фрунзе писанд меояд. Ӯ ба Карим ягон зарра шакку шубҳае надошт. Аз ин рӯ, ҳамеша ба амалиётҳои ҷиддӣ ва тақдирсоз Каримро сафарбар мекард. Карим низ аз иҷрои корҳои ба зиммааш гузошта шуда бо сарбаландӣ мебаромад. Ҳамин тариқ Карим яке аз шахсони наздиктарини М.В.Фрунзе мегардад.

Ҷосуси англис, ки ҳунарманди мумтози тоҷик М. Воҳидов онро дар сахна офаридааст, мехоҳад бо ҳар гуна роҳҳову воситаҳо атрофи бисёр мӯътамад ва

устувори М.В.Фрунзоро рахна созад. ӯ барои амалӣ гардидани ин гуна нияти бадаш Марямро, ки низ ба катори муборизони инқилоб дохил гардида буд, интиҳоб мекунад. Ҷосуси англис медонист, ки Марям бо Карим муносибатҳои тозае ошиқона доранд ва сабаби ба ин роҳ рафтани Марямро аз Карим медонист. Ҷосус бо тамоми санъати ҷосусӣ, аз макру фиреб ва ҳамаи воситаҳое, ки метавонад инсонро аз ақидаи худ баргардонад, истифода бурда, Марямро ба тарафи худ ҷалб мекунад. Марям ба доми ӯ меафтад. Ҷосус дар оғоз Марямро ба канизи худ табдил медиҳад. Оҳиста-оҳиста ҳусну чамол, дунёи зебои ботинии духтар ҷосуси англисро мафтун мекунад. ӯ ошиқи Марям мегардад. Ба болои он ҳама нафрате, ки Карим нисбат ба тарафи муҳолиф дошт, нанги рабудани духтари дӯстдоштааш зам мегардад. ӯ бо тамоми вучудааш мекӯшад, ки Марямро боз ба худ моил гардонад ва аз роҳи рафтааш бозпас орад.

М.В.Фрунзе ба ӯҳдаи Карим вазифаи масъулият-ноктаринро мегузорад, ки иҷрои бомуваффақияти он рафти муборизоро ба манфиати Артиши Сурх ҳал мекард. Яъне Карим мебоист бо ҳар восита бо Мадаминбек мулоқот кунад. Ва аз тамоми сирру асрори тарафи муҳолиф: шумораи лашкар, миқдори лавозимоти ҷангӣ, тиру аслиҳа, атрофиёни Мадаминбек, нақшҳои ҷангиашон, сарчашмаву манъбаҳои таъмини ҷангиён, шахсияти худи Мадаминбек ва мақсадҳои оғоҳ гардида, мулоқоти сарлашкарон-М.В.Фрунзе ва Мадаминбекро омода созад. М.В.Фрунзе медонист, ки Карим аз ӯҳдаи вазифаи бар дӯшаш буда мебарояд, вале боварӣ надошт, ки Мадаминбек бо ӯ ба мизи гуфтугӯ нишастанро раво медонад, зеро ӯ аз шахсияти Мадаминбек хеле кам маълумот дошт.

Яке аз душвортарин лаҳзаҳои офариниши нақш воҳӯрии Карим бо Мадаминбек буд. Душвории ин лаҳза на аз

он иборат буд, ки Карим бо Мадаминбек вомехӯрад, рӯ ба рӯ мегардад, гарчанде воҳимаву ҳамҳама ва салобати бек иҷозат намедод, ки ҳар як шахс худро дар наздаш озод ҳис кунад, зиёда аз он сирру асрори ўро дарёбад, балки иборат аз он буд, ки чи гуна Карим ба ҳузури Мадаминбек роҳ меёбад.

Носир Ҳасанов дар сари ин пораи сахнавӣ заҳмати зиёде кашидааст. Боре аз коргардон Ф.И.Александрин мепурсад, ки «Фиактис Иосифович, бигирем ман аз Фрунзе фармони мазкурро гирифтаам, охир, бе ҳеҷ воситаву баҳона чӣ гуна Мадаминбек маро ба ҳузури хеш қабул мекунад? Ва агар, қабул кунад ҳам, оё аз ҷосус будани ман пай намебарад? – Оре, — гуфт Александрин, — нозукии сахна низ дар ҳамин аст, ки ҳунарманд бо донишу маҳорати худ роҳи ҳалли ин масъаларо тавре ҷустуҷӯ карда биёбад ва ба тамошобин пешкаш намояд, ки ў аз зол ба воқеӣ будани рафтори ҳунарманд боварӣ ҳосил кунад ва аз маҳорати баланду ҳунари зебоаш ба вачд омада бо ҳаяҷон каф бизанад. Агар ба ин гуна муваффақиятҳо сарфароз шудан хоҳӣ, ҷустуҷӯ кун ва роҳи ҳалли масъаларо дарёб.

Як силсила саволҳои мантиқӣ, ки чӣ гуна ба назди бек роҳ ёбам, аз кадом восита истифода барам, аз чӣ оғоз кунам, Носир Ҳасановро ором намегузоштанд. Ў ба қавли Фирдавсии бузург:

*Ҳар он кас, ки дорад равонаш хирад,
Сари моёи корҳо бингарад*

роҳи ҳалли хирадмандонаи ин масъаларо дарёфт. Карими Носир Ҳасанов, чунонки хонандаи зақӣ огоҳ аст, ҳунарманди моҳир буд ва овози зебову форае дошт. Ў сарриштаи ин калобаи пурпечу тобро пайдо кард ва оҳиста-оҳиста ба сӯи худ кашид. Карим ҷавони

донову зирак буд ва ба қавли мардум «дар рӯғани сӯзони мубориза бирён шуда» буд. Ӯ бо либоси махсуси хунармандон, ба даст танбӯр, фаъолиятшро аз он оғоз кард, ки чун ҳофиз дар байни аскарони Мадаминбек писандида гардад. Сурудҳои махсус интихобкардааш ба завқи аскарон созгор буданд. Аскарон воқеан, ба ҳунари волову овози форамаш мафтун гардиданд. Ӯ тарик бо намоишҳои ройгон, вале хунармандонааш Карим дар байни сипоҳиёни бек машхуру маъруф гардид. Охира-охира дар ин намоишҳо атрофиёни Мадаминбек ширкат меварзиданд ва Каримро ба нишастҳои худ даъват мекарданд. Аз зухури чунин як хунарманди мумтоз дар дохили лашкар огоҳ нашудани Мадаминбек ғайри имкон буд. Ва ҳуди наздикони бек Каримро ба назди Мадаминбек меоранд.

Карим аз рӯи овозаҳову шунидаҳояш ҳайбату воҳимаи Мадаминбекро тасаввур мекард, вақти дидор он салобату ҳуссаи паҳлавононаро дида ҳайрон гашт. Аммо Карим дар баробари ин мучассамаи ҳавлноқ худро аз даст надод. Он малакаи қорӣ дар сафи Артиши Сурх ва он вучуди муборизаш нагузоштанд, ки вазифаи бо боварии том бар дӯш гузоштаи фронти Туркистон ва хоса М.В.Фрунзе бар бод равад.

Карим бо рӯҳи ношикаст ва адолатхоҳи худ вазифаи муқаддасро иҷро мекард.

Баъд аз иҷрои чанд суруд таронаи шӯҳ Карим эҳсос кард, ки Мадаминбек ба онҳо майлу рағбат пайдо кардааст. Ӯ ҳангоми дар ҳалқаи базми Мадаминбек бо суруд рақс давр задани Карим, ҳар бор ки аз назди ҷосуси англис мегузашт, аз зол тамошобинон ба изтироб меомаданд, ки «худое ин палид ба Карим ягон осебе нарасонад».

Ҳолати ҷисмонӣ ва рӯҳии Карим дар ин маврид бисёр мураккаб буд. Носир Ҳасанов мебоист дар мавриди

зайл Каримро чунон офарад, ки зоҳир ва ботинаш ба Мадаминбек якранг, вале ба тамошобин муҳолиф намояд. Носир Ҳасанов ин корро бо заҳмати зиёд, вале моҳирона иҷро кард. Карими Носир Ҳасанов ончунон табиӣ ва воқеӣ хунарнамоӣ мекард ва махсус суруди худаш эҷодкардари дар васфи Мадаминбек месароид, ки бек аз фиристодаи Фрунзе будани Карим ҳатто гумон ҳам надошт. Аммо Носир Ҳасанов ончунон ин нақшро офарид, ки тамошобин дар зол эҳсос мекард, ки Карим бо овози хушу ҳаракатҳои зебои ҷисмонӣ барои амалӣ гаштани нақшаҳои худ ба боварии Мадаминбек мебарояд. Дар ин маврид тамоми эҳсоси Карим ба тарзи алоҳида ва ба мақсади алоҳида мутаваҷҷеҳ буданд. Яъне чашми ӯ, ки ҳама чизро меду мушоҳида мекард, боз чунон устодона вонамуд мегардид, ки бек аз нигоҳи Карим сирри ӯро нафаҳмад. Ақлаш дар баробари он, ки суруд мехонд, оҳанг менавохт ва бо ҳаракатҳои ҷисмонӣ диққати атрофиён ва махсусан Мадаминбекро ба худ ҷалб мекард, тамоми сирру асрор, ҳаракату рафтор ва шахсияти Мадаминбеку наздиконашро сабт мекард. Забонаш гарчи дар мадҳу ситоиши онҳо сухан мегуфт, вале бо ин роҳ сирри дили эшонро ошкор мекард.

Чун Карим намоиши мадҳии худро анҷом дод, Мадаминбек дар холи фароғати бол аз ӯ пурсид:

— Эй хунарманд, ту медонӣ, ки ман бо кӣ меразмам?

— Бале, — гуфт Карим, — бо Фрунзе. Ҳамин лаҳза базми пуршӯру пурошӯб аз ҷавоби Карим оромӣ хомӯш гардид. — Дар васфи Фрунзе низ ягон суруд хонда метавонӣ? — гуфт Мадаминбек. — Оре, метавонам — ҷавоб дод Карим. — Канӣ бихон-фармон дод бек. Ва Карим бе ҳеҷ як дудилагӣ ва тарсу ҳарос танбӯрро ба ҳавои суруди худ ҷӯр карда, таронаро оғоз кард.

Аскарони Мадаминбек аз чунин сурат гирифтани воқеа, аз муколамаи ғайри муқаррарии бек бо Карим ва хошиши шунидани суруд дар васфи душмани худ тамоман ҳайрон монданд. Яке даст ба шамшери худ, дигаре ба камон, саввумӣ чашми мутаҳаййир ба Мадаминбек мебурданд. Карим бо тамоми маҳорат ва ҳунаре, ки дошт сурудро иҷро кард. Мадаминбек бо як ҳисси қаноатмандӣ ба ҳунари Карим кафкӯбӣ кард. Дар ҳамин лаҳза яке аз наздикони бек барошуфта ба по хест ва қасди куштани Карим дошт. Аммо Мадаминбек ӯро аз ин амали ноҷавонмардона боз дошта гуфт: «Қасе ба ин ромишгар ҳуқуқи осеб расониданро надорад, зеро васфу мадхе, ки ӯ Фрунзеро кард, воқеан дуруст ва ҳаққонист. Фрунзе қанговари бузург аст. Ман бо ин бузург мечангам, пас ман ҳам бузург ҳастам! Танҳо бузург метавонад бо бузург биразмад!» Карим ба чунин сурат гирифтани воқеа боварӣ дошт, аммо гумон надошт, ки як шахсияти хунхору вайронкор ва мардумозор, ки овозааш забон ба забон мегашт, як инсони боақлу хирад ва ҷавонмард аст.

Ӯ бо маҳорату қордонӣ Мадаминбекро мӯътамад месозад, ки Фрунзе низ як шахси бо рою тадбир, сарфармондеҳи бузург ва адолатпеша аст. Карим ҳулосаи мантиқии суҳанҳояшро ба он мерасонад, ки Мадаминбек бояд ногузир бо Фрунзе дар сари мизи гуфтушунид биншинад. Ӯ мақсади инқилоб ва муборизаи озодихонаи онро ба Мадаминбек шарҳ медиҳад. Карим Мадаминбекро бовар мекунонад, ки тамоми мардуми кишвар ба тарафи қувваҳои инқилобӣ гузаштаанд. Ва Артиши Сурх он мавзӯҳои харобгардидаро обод карда, мардумро аз зулму истибдод озод намудааст. Мардум аз истисмор раҳой ёфта, барои ободии хонаву дари худ, кишвари худ софдилона меҳнат мекунанд, мамалакат обод мегардад. Ҳулоса, Карим

пиндору ангори Мадаминбекро нисбат ба инқилоб, Артиши Сурх, озодии мардум дигар мегардонад ва дар дили ӯ як шарори умеду боварио ба ин бунёдкорихову ибтикорҳо бармефурӯзонад.

Мадаминбек фармон медиҳад, ки Каримро ба асп савор карда то сарҳади артиши Фрунзе гусел кунанд. Ҳамин тариқ Карими Носир Ҳасанов, як ҷавони оқилу донои тоҷик, ки баҳри ободии кишвар ва озодии мардумаш муборизаҳо бурдааст, сабабгори он мегардад, ки боқимондаҳои қувваҳои зидди инқилобӣ ба роҳи бунёдкоронаву тараққиёту инкишоф ва озодӣ дароянд. Дар ниҳоят Карим дар як бархӯрди қувваҳо ҷосуси англисро мекушад ва Марямро аз ҷанголи маҳкамаи ӯ раҳо мекунад. Ва онҳо боз ба ҳамдигар унс мегиранд, ошики якумраи якдигар мешаванд ва ба муроди худ мерасанд. Марям низ бо таъсири Карим ба роҳи барқарор кардани ҳокимияти Шӯравӣ медарояд ва дар паҳлӯи шавҳари азизаш фаъолият мекунад.

«Хуррият» ба муваффақиятҳои калон ноил гардида буд. Ин намоиш дар тамоми манотиқи ҷумҳурӣ ба сахна гузошта шуда буд. Ҳамчунин дар сафарҳои ҳунарии Театри ба номи А.Лохутӣ дар кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷумла дар шаҳрҳои Маскав, Ленинград, Тошканд «Хуррият» ба баҳои баланди мутахассисон ва тамошобинон сазовор гардид.

«Нақши Карим дар иҷрои Артисти Хизматнишондодаи РСФСР Тоҷикистон Носир Ҳасанов фаромуш-нашаванда баромадааст. Алалхусус, лаҳзаҳои мулоқот бо Мадаминбек, сурудхонӣ дар васфи ӯ ва Фрунзе, вохӯрӣ бо модари қаҳрамонро Носир Ҳасанов ниҳоят таъсирнок ва риққатовар иҷро менамояд»¹.

---

1. А. Бобочонов «Мухлисони шод шуданд», («Ҳақиқати Ленинобод», №94(12.901), 17 майи 1984с.)

Воқеан Носир Ҳасанов дар иҷрои нақши Карим тамоми маҳорат ва хунари худро зохир кардааст ва авҷи ин офариниш маҳз дар мавриди вохӯрии ӯ бо Мадаминбек таҷассум ёфтааст, ки аз ин боб дар васоити ахбори умум суханҳо гуфта шуданд. Носир Ҳасанов хунари волои актёро дар офариниши симои Карим дар он лаҳза пурра ва мохируна зухур кард, ки бо тамоми вучудаш ба Карим таҷассум гардида, гашта, дар лаҳзаи вохӯрӣ ба шахси дувум мубаддал мегардад ва дар як қисват ду рӯхро ифода мекунад. Ин аз камолоти хунару маҳорати Носир Ҳасанов гувоҳӣ медиҳад. Вале худ Носир Ҳасанов бо ин таскину ором намеёбад ва зухури қобилияти ботинии худро дар ҷустуҷӯву омӯзишу заҳмат мебинад: «Ман ба ақидае, ки гӯё актёр василае барои ифодаи афкори дигарон бошад, розӣ шуда наметавонам. Вай ҳамчун воҳиди мустақил афкор, ғоя, мақсади муаллиф ва режиссёрро тақвияту инкишоф медиҳад ва ба нуқтаи дилхоҳ мерасонад».¹

Як рӯзи тирамоҳи соли 1969 буд. Носир Ҳасанов бо коргардон Хушназар Майбалиев аз бинои театр бадар шуданд ва ҷониби Вазорати фарҳанг роҳ паймуданд. Барои маслиҳати корҳои оянда муҳити мутафаккирони пойиз созгорашон буд ва хазони рангини дарахтон, ки дона-дона ба сарашон меборид, ҳаваси ҷустуҷӯву офаринишро дар вучуди ин ду ҷавони эҷодкор меафзуд. Онҳо ба кӯчае, ки ба Вазорати фарҳанг мебурд, рост шуданд. Дар паҳлӯи бинои Вазорати фарҳанги онвақта иморати собиқи Иттифоқи нависандагон қарор дошт. Дар сахни ин даргоҳи муқаддас Носир Ҳасанов ва Хушназар Майбалиев бо адибони машҳури тоҷик Мирсаид Миршакар, Фотеҳ Ниёзӣ ва Муҳиддин Фарҳат,

---

1. А.Бобоҳонов «Мухлисон шод шуданд» («Ҳақиқати Ленинобод», №94 (12,901), 17 майи 1984с).

ки сӯхбати хеле гарм доштанд, вохӯрданд. Фотех Ниёзӣ баъди анчоми одоби салом ба Носир Ҳасанов рӯ овард:

— Кумандонро аз «Кӯпрук» нағз бозӣ кардӣ, офарин!

— Ташаккур, — гуфт Носир Ҳасанов ва ҳамон лаҳза сахнаи намоиши «Кӯпрук»-ро пеши назар овард, ки шояд дар ягон лаҳза, дар суҳан ва ё амалиёту ҳаракате хатое рафта бошад.

— Ба ман ҳам писанд омад, Носирҷон – гуфт Муҳиддин Фарҳат бо завқи хуш сарашро ҳар тараф ҷунбонида, ки одати қарориаш буд.

— Бале, – гуфт Мирсаид Миршакар, ман ҳам тамошо кардам ва боварӣ дорам Носирҷон анқариб боз як нақши бисёр хуби дигарро меофарад, ки ҳамаи мо лаззати маънавӣ мебарем.

Баъди ин сӯхбати кӯтоҳ, вале пурмуҳтаво, самимӣ ва умедбахш Носир Ҳасанов ва Хушназар Майбалиев бо устодон падруд гуфтанд ва аз дунболи кори хеш гардиданд. Пас аз ду-се ҳафта коргардон Хушназар Майбалиев ҳунармандони ҷавони Театри Лохутиро даъват кард ва асари тозаи Мирсаид Миршакар «Қорвони бахт»-ро ба ҳалқаи мутолиа ва муҳокима афканд. Дар байни ҳунармандони ҷавон арбобони санъати тоҷик А.Бурҳонов, М.Тоҳирӣ ва Н.Ойматов низ ҳузур доштанд. Ҳама бо ташнакомиву ташнаҷонӣ ба мутолиа пардохтанд. Ба Носир Ҳасанов нақши Саша хеле писанд омад, аммо таъйини нақшҳо ба ҳунармандон дар ихтиёри коргардон ва раёсат буд. Вале яқин он низ буд, ки нақши Лениро Ҳунарманди халқии СССР устод Асли Бурҳонов меофаранд.

Нақши Саша ба Носир Ҳасанов на танҳо маъқул шуд, балки ӯ онро дӯст дошт. Ин нақш ба дили Носир Ҳасанов наздик буд, ӯ Сашаро гӯё мешинохт, медонист ва аз хотироти кӯдакиаш ёд меовард. Носир

Ҳасанов тахмин мекард, ки ба $\bar{u}$ нақши писари бойро месупоранд.

Баъди чанд рӯз фармони таъйини нақшҳо чоп гардид ва Носир Ҳасанов, чун бо ин рӯйхат ошно мегардид, ғайри чашмдошт дар баробари нақши Саша ному насаби худро дид, ки аз шодӣ дар куртаи хеш намегунҷид.

$\bar{U}$ ба расми бод шитобону вазон назди Хушназар Майбалиев омад ва матни нақши Сашаро дархост кард, то онро рӯйнавис карда, ба машқ пардозад.

— Носирҷон, ором шав, ман асарро ба котибот додам. Онро чоп мекунанд ва ту баъди ду-се рӯз нусхаи чопиашро мегирӣ ва коратро оғоз мекунӣ, ки ин тарз осонтар аст ва захмати китобати он туро азоб намедихад, — гуфт Х.Майбалиев.

— Не, — гуфт Носир Ҳасанов — ба ман ҳозир дех, ман тоқати ду-се рӯзро надорам.

Ҳамин тариқ Носир Ҳасанов Х.Майбалиевро дар ҳолаш ором нагузошта, матни нақши Сашаро гирифт ва ба кори худ оғоз кард. Баъди муддате аз он, ки тақсимои нақшҳо муайян гардид, Мирсаид Миршакар барои сӯҳбату машварати ба сахна гузоштани «Корвони бахт» ба театр омад ва бо ҳунармандоне, ки ба намоиш чалб гардида буданд, гуфтугӯ кард. Ҳар кас аз боби хеш сухан мегуфт ва нақшхоро муҳокима мекарданд. М.Миршакар пешниҳоду дархостҳои ҳунармандонро ба инобат мегирift. Дар ин занҷири сӯҳбат Носир Ҳасанов низ ҳалқаи пешниҳоди худро пайваст.

— Устод, — гуфт Носир Ҳасанов, — заминаи образи Саша, ки воқеъ аст ва $\bar{u}$ намунаи ибрати ҳамаи наврасони кишвар мегардад, онро ба назарам, бояд бештар умумият дод ва доираи ин образро каме фарохтар, густурдатар бояд кард.

М.Миршакар аз ин пешниҳоди Носир Ҳасанов ба андеша фурӯ рафт ва баъд аз замоне ба тарафи Х. Майбалиев нигоҳ карда гуфт:

— Шумо алҳол дар ҳамон шакле, ки ҳаст, корро оғоз кунед, баъд он тарафашро мебинем.

Ҳамин тариқ баъди он гуфтугӯи судманди ҳунармандон бо муаллифи асар ва коргардони ҷавон Х. Майбалиев, ки баъди хатми донишгоҳ нахустин кори мустақилонаи ӯ дар Театри Лохутӣ буд, оғоз гардид.

Чун воқеаи пор, Носир Ҳасанов ба Вазорати фарҳанг раҳсипор буд, ки дар назди бинои Иттифоқи нависандагон бо устод Мирзо Турсунзода ва ҷамъи адибони тоҷик рӯ ба рӯ омад. Устод Турсунзода аз равнаки корҳои эҷодии Носир Ҳасанов пурсиданд ва М.Миршакар, ки дар паҳлӯи устод меистод, гуфт:

— Фармонатро иҷро кардам.

— Устод, ман ба Шумо фармон надодаам, танҳо хоҳиш ва илтимос кардам, — гуфт Носир Ҳасанов.

— Не, ту фармон додӣ ва ман шабҳо хоб накарда онро иҷро кардам. Баъди ду-се рӯз дар театр вомерем, — ҳазломез гуфт М.Миршакар ва онҳо аз паи устод Турсунзода ҷониби маркази шаҳр рафтанду Носир Ҳасанов дунболаи кори худро гирифт.

Нақши Саша аз ҳама ҷиҳат такмил ёфт, вале таҷассуми Носир Ҳасановро ба Саша Х.Майбалиев эҳсос намекард. Агарчи дар аввал нақши Саша ба Носир Ҳасанов осон намуд, вале дар офаридани он мушкилиҳо афтод. Он табиати шӯху ворасти Сашаи 14-15 солаи Носир Ҳасанов ба даст намеомад, агарчи ӯ ин нақшро аз бар карда буд ва дӯст медошт. Ӯ ҳамон калиди хислати қудаконаи Сашаро пайдо карда наметавонист. Тамоми кӯшишҳо, заҳматҳои машқ дар сахна, мутолиа, донишу таҷриба натиҷаҳои дилхоҳ намеоварданд. Носир Ҳасанов эҳсос мекард, ки қораш ба нобарориҳо

мегаравад. ӯ медонист, ки коргардон мутаносибан барои офаридани нақши Саша ҳунармандони дигарро гуморидааст. Ва ӯ дарк мекард, ки ин кори коргардон одилона аст, зеро офариниши нақши Саша ба тарзи дилхоҳ сурат намегирифт.

Чун ҳамеша Носир Ҳасанов баъди кор, хаставу маҳзун аз машқҳои пайваста ва бебарор ба хона меомад. Дар назди хона, дар майдони спортӣ наврасони 15-16 сола футболбозӣ мекарданд. ӯро шӯру фиғони кӯдакони ҳамсоя, ки гарди зери пояшон аз лагадкӯби туб ба фазо мебаромад, ба худ мутаваҷҷеҳ сохт. Он ҷаҳду талоши шавқовари ду гурӯҳи бачагон, барои раҳнаи дарвозаи якдигар, андешаҳои ҳазини Носир Ҳасановро паҳш карданд ва ӯ ба ҳарфҳои каму беши бачагон, муносибату муомилашон ва ҳатто мочароҳои яклаҳзаинаи онҳо диққат дод ва бо як завқи кӯдакона ба хонаи худ шиофт. Баъди фурсате либосҳои кориро ба либоси спортӣ бадал карда, ба кӯча давид. ӯ — Носир Ҳасанови 35 - сола бо бачагони 15-16 сола ба футболбозӣ пардохт. Бачагон низ ин амали ӯро хуш пазируфтанд. Ин кор барои онҳо шавқовартар аз он буд, ки шӯру машғалашон ба Носир Ҳасанов менамуд. Дар оғоз бачагон аз номавзунии ҳаракатҳои Носир Ҳасанов ба завқ меоманданд. Воқеан, ҷои завқу ханда буд, чун ӯ тӯбро лагад мезад, пойафзораш аз пой баромада тӯбро дунбола мегирифт. Аммо ӯ аз ин кор нороҳат намешуд, ҷаҳд мекард, малака меандӯхт. Носир Ҳасанов дар ҳамон як лаҳзаи таваҷҷӯҳ ба бозии бачагон калиди фатҳи нақши душвори Сашаро пайдо карда буд ва акнун мебоист онро аз байни бачаҳо ба даст медаровард.

Ҳамин тариқ, баъди анҷоми машқҳои тӯлонӣ дар сахнаи театр, машқҳои варзишии Носир Ҳасанов дар назди ҳавлӣ оғоз мегардид ва ин тартиб то як ҳафта идома ёфт. Бачагон чунон ба Носир Ҳасанов унс гирифтанд, ки

бе хузураш бозиро оғоз намекарданд. Носир Ҳасанов низ тез ва мохируна ба боварии бачагон даромад ва ба хама корхovu асрорашон роҳ ёфт. Бачагон бо $\bar{u}$ чун як рафики худ, ҳамсолу ҳамраъи худ муносибат ва ҳатто мурочиат мекарданд. $\bar{U}$ бо тамоми нозуки рафтору гуфтори бачагонро омӯхт. $\bar{U}$ акнун яқинан медонист, ки Сашааш бо ҳамсолон чи гуна рафтору гуфтор мекунад ва бо калонсолон чи гуна муносибат хоҳад кард.

Дар театр вазъият бисёр тезу тунд буд. Таҳиягарони «Қорвони бахт» ба хулосае омада буданд, ки Носир Ҳасанов аз $\bar{u}$ ҳдаи иҷрои нақши Саша намебарояд. Хунармандони ҷойгузин низ тайёри медиданд ва комилан омода буданд, ки нашқро ба $\bar{u}$ ҳда бигиранд.

Он рӯз ба айёми пор монанд набуд. $\bar{U}$ аз хоб барвақт бедор шуд, ба айвон баромад ва аз ҳавои тару тозаи субҳи тирамоҳи дам кашид. Ҳолати рӯҳияш чун пойиз маҳзун набуд, вале чун он орому пурангор менамуд. Ин гуна оромиши ҷисму рӯҳ, ки дар ҳаракати мавзунӣ андом ва нигоҳи дақиқаш зоҳир мегардид, касро ба он андеша мекашид, ки $\bar{u}$ аз худ дилпур аст. Ғайри муқаррарӣ Носир Ҳасанов барвақт ба театр омад. Ба ҷуз аз дарбон дигар касе дар театр набуд. Шояд $\bar{u}$ эҳсос карда буд, ки дар гавари барору нобарорихи имрӯзааш нақши Саша қарор дорад. Вориди бино гардид ва вориди фазои хунари шуд. Дар деворҳои дохили бино тасвирҳои Арбобони санъати тоҷик овезон буданд.

$\bar{U}$ ҳар субҳ аз канорашон шитобон мегузашт ва шояд, аз камии фурсат ва ё аз ҷазбаи фавқуллодаи сахна, ба эшон назар намекард. Аммо акнун, ки оромии театр ва фазои рӯҳониааш вучуди Носир Ҳасановро фаро гирифта буд, $\bar{u}$ бо ҳамон фароғати ҷисму рӯҳ дар баробари ҳар як аз он тасвирҳои бузургон таваққуф мекард, бо эшон ҳарф мезад, зикри хайрашонро мекард, роз мегуфт.

Сипас вориди зол гашт. Дар ҳар қадам дар баробари ҳар як қатор меистод ва ба сафи курсиҳои холи чашм медӯхт. Ба сахна баромад ва пардаҳои кашидаро бӯсид, ба чашму рӯяш бимолид. Ба мобайни сахна омад ва аз Худои бузург имдоду тавфиқ хост, аз рӯҳи нофарҷоми бузургони сахна фотиҳа гирифт.

Ногаҳон ӯ дар рухсорааш эҳсос кард, ки он бори гарон, ки ин субҳи бугзгирифта бо худ ба ин ҷо оварда буд, бо ҳама сӯзу гудозаш дар қатраҳои гарми ашк ба замин меафтанд...

Ҷамкорон ва ҳамкасбон яке паси дигаре дар сахна тарокум меомаданд. Коргардони намоиш Х.Майбалиев низ ҳозир шуд.

— Хуб, Носирҷон, чӣ андеша кардӣ, чӣ чустуҷӯ кардӣ, чӣ дарёфтӣ? — гуфт Х.Майбалиев ва нигоҳи мушоҳидакору тезашро ба чашми Носир Ҳасанов равона кард.

— Машқро оғоз кунем, чустуҷӯву навигариҳоро мебинем, — гуфт Носир Ҳасанов бо ҳамон оромиву тамкин, вале бо чиддияту боварӣ.

— Мебинем, мебинем, – сабук, бетаваҷҷӯҳу бебоварӣ, вале бо хандаи зерӣ лаб такрор кард коргардон ва ба байни зол рафту ба курсии худ нишаст ва ҳунармандонро ба сахна хост.

Устод А.Бурҳонов нақши Ленинро, Н.Шохмансурова нақши котибаро ва Б.Сабзалиев нақши командири Артиши Сурхро иҷро мекарданд.

В.И.Ленин дар утоқи кориаш бо командир перомуни масъалаҳои муҳими давлатӣ сӯхбат доштанд, ки касе дарро кӯфт.

— Боз кӣ аст он ҷо? Охир, вақти қабули рафиқон анҷом ёфт. Канӣ бубинед, кист он? – гуфт Ленин ба котиба.

— Туфу, бало занад, ин чо ҳам навбат. Навбат паси навбат. Инқилоб кардем, подшоҳро сарнагун кардем, аммо бо навбати лаънатӣ ҳеҷ кор карда наметавонем. Бало занад ин навбатро! —дар ҳоли ошuftа, бо овози баланд ва бепарвоии наврасона Саша чун бод вориди хучра мегардад.

— Барои чӣ бало занад? —мепурсад В.И.Ленин кунҷковона.

— Эй амакҷон, охир ман ҳам мехоҳам бо Ленин вохӯрам, бо ӯ сӯхбат кунам. Ман ҳам ба ӯ гуфтаниҳои зиёд дорам, — мегӯяд Саша охи сард кашида, — аммо ин навбати балозада аз соати даҳи рӯз то кунун ба ман намерасад.

— Хуб, биё шинос мешавем, — мегӯяд Ленин ва ба сӯи Саша даст дароз мекунад. Саша фурсати шунидани ному насаби ҳамсӯхбаташро напоида, бар кафи бози Ленин бо расми саломи ҳамсолону рафиқонаш, бо тамоми қувва, самимона шаллоқ мезанад ва панҷаҳояшро ба мушт фишурда, сарангушташро чун рамзи хуш-ҳоливу ризоият ситеғ медорад.

Асли Бурҳонов ба зарби ин шаллоқи ногаҳонӣ, ки интизораш набуд, тоқат карда натавонист ва овоз дод.

Носир Ҳасанов бо бонги хандаҳои Х.Майбалиев ва хунармандоне ки дар сахнаву зол ҳузур доштанд, аз таҷассуми нақши Саша ба худ омад. Ӯ дастафшонии Асли Бурҳонов ва хандаҳои ҳамкасбонро дида, худро дошта натавонист ва ба шодияшон ҳамроҳ шуд. Асли Бурҳонов дар оғоз ба ин тавр сураат гирифтани воқеа розӣ набуд.

— Носирҷон, ин чӣ гап? Чӣ хел амак? Ленин-дохӣ ба ту амак-мӣ? Ва боз ин чӣ қилиқ? Бо тамоми қувва ба дастам мезанӣ. Ленин шояд тоқат кунад, аммо ман ба ин розӣ нестам! — гуфт Асли Бурҳонов дар ҳоле, ки

баъзе шогирдон ханӯз зери лаб нозук-нозук табассум мекарданд.

Вале ин лаҳзаи сахнавӣ ба Х.Майбалиев писанд омад ва онҳо, қотеъона аз дурустии гуфтор ва рафтори Носир Ҳасанов Аслий Бурҳоновро мӯътамад сохтанд. Воқеан лаҳзаи мазкур бисёр табиӣ ва дилчасп буд, зеро Саша Ленинро надида буд, намедонист ва намешинохт. Барои Сашаи 15-16 сола он марди қадпасти ришу бурути махсус дошта, воқеан амак буд. Ва Саша дар сӯҳбати ӯ худро озод ва бепарво эҳсос мекард. Маҳз ҳамин лаҳза ва ҳамин гуфтугӯи табиӣ Носир Ҳасанов нақши Сашаро воқеӣ ва ҳақиқӣ нишон медод ва Майбалиев онро ба хубӣ дарк карда буд. Ҳамин тариқ ин лаҳзаи зебо ва воқеӣ дар намоиш устувор гардид.

Командири чавон Саша баъди шиносӣ пайдо кардан бо В.И.Ленин аз барору нобарорихои кори инкилоб, аз каму беши артиш ва аҳволи аскарон, умуман аз ҳар дару аз ҳар боб сӯҳбат ороост. В.И.Ленин бо шавку ҳавас Сашаро гӯш мекард ва бо кунҷковӣ ба ӯ савол медод. Сӯҳбати онҳо хеле тӯл кашид. Саша, ки аз субҳ то бегоҳ дар интизори навбат буд, гурусна шуда буд ва аз суханҳои зиёд ташна низ гашта буд. Ӯ аз Ленин чой талаб мекунад ва ҳолати гуруснагӣ ва ташнагиашро чунин иброз мекунад: «Шикамам гурусна, вале як пиёла чой надоред?» Ленин ба Саша чой ва нон медиҳад. Саша нонро дар зери чомааш пинҳон карда, чойро меошомад. Ленин аз ин рафтори командири чавон дар тааҷҷуб мемонад

— Чаро нонро намехӯрӣ? — мегӯяд Ленин.

— Амакҷон, ман командири ҳафт нафар сарбозам.

Онҳо ҳамсолони мананд. Мо дар як ҷо хизмат мекунем, дар як хона зиндагӣ дорем, дар як ҷо мешинем ва мехезем, хулоса, як бурда нонро бо ҳам мехӯрем. Ман наметавонам ин пораи нонро бихӯрам ва бо шиками сер

назди онҳо, ки гурусна дар хонаанд, биравам. Ман ин нонро мебарам ва мо баробар тақсим карда мехӯрем.

Дар ҳамин лаҳза, ки Носир Ҳасанов бо тамоми вучудаш ба нақши Саша таҷассум ёфта буд, беихтиёр аз чашмонаш ашк равон мегардад ва ӯ бо чашмони маҳзуну ашколуд, вале умедвор ва пур аз орзуҳои нек ба дуриҳо андешамандона назар мекунад. Ногаҳон нигоҳи Носир Ҳасанов ба Х.Майбалиев меафтад ва ӯ дар золи торик аз шуои пасти чароғи сахна, ки ба рӯи Майбалиев бармехӯрд қатраҳои ашкро дар рухсорааш давон мебинад. Ӯ мебинад, ки тамоми хунармандони ҳузурдошта ва онҳое, ки дар сахна нақш меофариданд, ором ва ҳатто беҳаракатанд. Майбалиев низ ором буд ва ягон даҳон гап ҳам назад, хуб ва ё бад, дурусту нодуруст будани амали Носир Ҳасановро қоил нагардид. Ин ҳолат фурсате тӯл кашид ва идомаи машқи намоиш оромиро бишкаст.

Баъди анҷоми кор Х.Майбалиев ба назди Носир Ҳасанов омад ва онҳо аз ҷамъи ҳамкасбон ҷудо шуданд.

— Носирҷон, — гуфт Х.Майбалиев, — ту ин ду лаҳзаи офаридаатро, ки имрӯз ба мо нишон додӣ, дар нақши Саша, дар вучуди худ, дар ҷисму равонат мустаҳкам, боқӣ ва мондагор дошта метавонӣ?

— Бале, метавонам! — гуфт Носир Ҳасанов ва аз тарзи чиддии гуфтори ӯ Майбалиев эҳсос кард, ки нақши Саша дар симои Носир Ҳасанов пайдо гардид.

— Агар ин кор аз дастат ояд, — гуфт Х.Майбалиев, — ин ду лаҳзае, ки ту ҷустуҷӯ карда пайдо намудӣ ва онро дар сахна офаридӣ, тамоми нақши Сашаро бо хама ҷузъиёту пардозҳояш пурра мегардонанд ва ту тавфиқ меёбӣ.

Ҳамин тариқ нақши Саша ба Носир Ҳасанов таъйин гардид ва ҳочат ба ҷойгузинҳо намонд. Воқеан аз ҷониби Носир Ҳасанов нақши Саша ҷунун табиӣ ва

хунармандона ичро мегардид, ки тамошобин ҳамроҳаш ҳам механдид ва ҳам мегирист. Дар тамоми манотиқи чумхурӣ, дар дурдасттарин дехоти кӯхистони кишварамон «Корвони бахт» сафарҳои хунари кардааст. Ва маҳз бо нақши Саша Носир Ҳасанов байни тамошобини тоҷик шӯҳрат пайдо кард. Дар кӯчаву хиёбонҳои шаҳр, дар навоҳиву дехот муҳлисон ӯро Саша меғуфтанд ва Носир Ҳасанов аз ин муроҷиати тамошобин ифтихор дошт.

Баъди нахустнамоиши «Корвони бахт», ки котиби якуми Ҳизби Коммунисти РСФСР Тоҷикистон Ҷаббор Расулов, устодони адаби тоҷик Мирзо Турсунзода, Бокӣ Раҳимзода, Мирсаид Миршакар дар Театри ба номи А.Лохутӣ хузур доштанд, ба маҳорати хунармандони тоҷик баҳои баланд доданд. Ҷамчунин «Корвони бахт» бо нахустнамоишаш сазовори тавачҷӯҳи муҳлисон ва муваффақиятҳои беназир гашт.

Дар матбуоти даврии муаллифи асар М.Миршакар изҳори миннатдории худро чунин иброз доштааст: «Муваффақияти асари сахнавии танҳо ба нависандаи он вобаста нест. Хизмат ва маҳорати басаҳнагузоранда ва хунаrpешагон ба асар болу пар мебахшанд, тақдири минбаъдаи асарро ҳал мекунанд. Маҳорат ва муҳаббати коргардон Хушназар Майбалиев, Хунарманди Халқии СССР Асли Бурҳонов, Хунарманди Хизматнишондодаи Тоҷикистон Носирҷон Ҳасанов, хунарманд Бахталӣ Сабзалиев ва дигарон ба қаҳрамонони «Корвони бахт» дилу ҷон бахшида, онҳоро ҳамсӯҳбати тамошобинон гардонданд».¹

Аслан нақши Саша тимсоли Вазири онвақтаи энергетикаи СССР Александр Шубин аст. А.Шубин ҳангоми фаъолияташ дар нерӯгоҳи Дарбанд ба ҳайси муҳандис

---

1. М.Миршакар, «Изҳори миннатдорӣ» («Маориф ва маданият», №133 (9633), 6 ноябри 1980с).

бо М.Миршакар вомехӯрад ва аз саргузашти душвори худ, аз вохӯрӣ бо Ленин, аз мубориза дар роҳи инқилоб ба М.Миршакар нақлҳо мекунад. Маҳз дар асоси ҳамин саргузашти А.Шубин «Корвони бахт» офарида шудааст.

Соли 1970 Театри ба номи А.Лохутӣ бо «Корвони бахт» ба шаҳри Маскав, барои иштирок дар «лениниана» («мусобиқаи намоишҳо аз ҳаёт ва фаъолияти В.И.Ленин»), сафари хунарӣ кард. Баъди аз ҷониби хунармандони Театри Лохутӣ бо тамоми маҳорат иҷро гардидани «Корвони бахт» золи молмомол аз тамошобинон бо кафкӯбиҳову садоҳои пурҳаяҷон ба ҷунбиш даромад. Саҳнаи театр, роҳравҳо гулборон гардиданд. Вазири энергетикаи СССР А.Шубин, ки он ҷо ҳузур дошт, ба саҳна баромад ва Носир Ҳасановро ба оғӯш кашида ашки шодӣ рехт. Асли Бурҳонов барои иҷрои нақши Ленин сазовори ҷои аввал гардид. Дар матбуоти умумиттифоқӣ аз хусуси хунари коргардони «Корвони бахт» ва маҳорати хунармандони Театри Лохутӣ суханҳои шоиста гуфта шуд. «Корвони бахт» зиёда аз 1000 маротиба дар саҳнаҳои театрҳои ҳам ҷумҳурии мо ва ҳам ҷумҳуриҳои собиқ Иттифоқи Шӯравӣ намоиш дода шудааст ва то кунун мухлисон дилбохтаву мафтун ва пазмони нақшҳои офаридаи хунармандони Театри ба номи А.Лохутӣ мебошанд.

Коргардони пурмаҳсули телевизиони тоҷик Соҷида Ғуломова драмаи Файзулло Ансорӣ «Туй барпо намешавад»-ро ба навор гирифт. Ин драмаи пурмоҷарои оилавӣ аз охири асарҳои Ф.Ансорӣ буд, ки нотаом бимонд. Соҷида Ғуломова барои иҷрои нақши марказӣ-нақши падар Носир Ҳасановро даъват кард. Мавзӯи асар аз ҳаёти воқеии имрӯзӣ, ки гоҳ-гоҳ руҳ медиҳанд, гирифта шудааст.

Қаҳрамони асосии асар мардест соҳиби оилаи солим. Ӯ зани азизу меҳрубон ва писару духтари нозанин дорад. Муносибати байни зану шавҳар дар оила хеле хубанд. Онҳо барои тарбияти фарзандони азизашон, барои барозандагии рӯзгори оилавиашон ҷаҳду талош доранд. Дар муассисаҳои давлатӣ қор мекунанд ва муносибати оилавӣ фаъолияти хизматиашон рӯ ба инкишоф аст.

Боре мард ба ноҳияи Ҳисор ба сафари хидматӣ меравад. Дар Ҳисори шодмон ӯ бо духтари соҳибҷамол ошно мегардад ва дар тӯли фаъолиятҳо дар Ҳисор онҳо ба якдигар ошиқ мегарданд. Бо амри тақдир, мард духтарро ба никоҳи худ мебарорад ва аз ӯ як духтару як писар ба дунё меоянд. Зани аввали мард аз ин кори ӯ огоҳ набуд ва ҳам зани дуввумаш ҳангоми издивоҷ аз оиладор будани шавҳараш дарак надошт. Ҳамин тарик мард бо ду зан пинҳон аз якдигар зиндагонӣ мекард ва дар аввал ин «кабӯтари дубомағиаш» ба сари ӯ ягон мушкилие намеовард. Қорҳои мард дар муассисаи давлатӣ ривоҷ меёфтанд ва зина ба зина рушд мекарданд, фарзандонаш бе ҳеҷ каму қостӣ ба воя мерасиданд, завҷаҳояш низ, беҳабар аз якдигар, аз тақдирӣ худ, аз шавҳару фарзандонашон розӣ буданду рӯзгори хешро пеш мебарданд.

Ба ҳамин минвол рӯзҳо, моҳҳо ва солҳо пайи ҳам мегузаштанд. Фарзандон қалон мешуданд. Мактаби миёнаро ҳам хатм карданд ва ҳар як ба завқу хоҳиши худ ба фаъолияти дӯстдошташон пардохтанд. Бо амри тақдир, аз қазо писари аз зани якуми мард ба духтари аз зани дуввумаш, ки дар Ҳисор зиндагӣ дошт, ошиқ мешавад. Духтар ҳам писарро дӯст мебарорад ва байни онҳо эҳсосҳои латиф ва муносибатҳои нозуку ошиқонаи инсонӣ оғоз мегарданд. Ҷавонони ошиқ

аз ишқу муҳаббати поки худ ба падару модари хеш пайғом меоранд. Волидайн, агарчи бо чуфти дилхохи фарзандонашон ошно набуданд, вале ба муносибатҳои ошиқона ва инсонии онҳо монета намешуданд. Ва айнан акси ҳамин ҳол бо духтари аз зани аввал ва писари аз зани дуввуми мард руҳ медиҳад, онҳо низ ба якдигар ошиқ мешаванду ишқварзи мекунанд.

Рӯзгоре пуршӯру ҳаяҷон, поки беолоиш ва пур аз орзуву умед аз ин муносибатҳои пурэхсос ба сар мешавад ва ҷавонони ошиқ ба қарори барпо кардани оила меоянд. Волидайн, албатта хоҳиши фарзандонро рад намекунанд ва дар андешаи барпо кардани тӯи арӯси мешаванд. Онҳо аз ду ҷониб ба ҳулосае меоянд, ки тӯи арӯсии ду чуфти мувофиқро дар як рӯз барпо кунанд. Модарон баҳри ҷомаи амал пӯшидани ҳамаи орзуҳои начиби фарзандон дар рӯзи муродашон ҷаҳду талошҳо мекунанд, омодагиҳои зиёд мегиранд. Вале мард, ногаҳон, ғайри ҷашмдошт ба издивоҷи ин ду чуфти мувофиқ қатъиян зид мебарояд. Ў баъди он, ки аз асли воқеа огоҳ мегардад, тамоман аз худ бегона мегардад. Ҳолати мард дар як замони кӯтоҳ тамоман дигаргун мешавад ва зану фарзандонаш аз ин тавр руҳ додани воқеа ба ҳарос меафтанд. Охир, танҳо мард медонист, ки ин ду чуфти ошиқ фарзандони ӯянд, онҳо бародару хоҳари ҳамхунанд. Ва издивоҷи эшон на танҳо ғайри шаръӣ, балки ноодамиву ғайри инсонист. Ин балост, даҳшат аст, фоҷиа аст. Акнун, ҷи гуна ӯ сирри ин балоро, ин даҳшатро, ин фоҷиаро, ки ба сараш ва ба сари фарзандонаш омадааст, ба онҳо бигӯяд? Мард рӯҳан ва ҷисман афғор мешуд. Ў қатъиян зидди ин издивоҷ буд, фарзандон пофишорӣ мекарданд. Ў наметавонист розро ошкор кунад, фарзандон аз ин сир огоҳ набуданд. Дар оилаҳои мард як ҳолати комилан фоҷиавӣ, зиддияти

тезу тунди оилавӣ, мочарову нофаҳмӣ, хулоса ҳолати хало рух медиҳад.

Вақти баргузории тӯи арӯсӣ наздик мешавад, фарзандон ин рӯзи муборак, ин рӯзи муродно бесаброна интизоранд. Мард қариб аст аз худ беҳуд шавад. Ӯ илоҷи пешгирии ин воқеаро наредонад, магар он, ки хатой худро, сирри худро, ки як замон боиси фараҳу нишоташ буд ва акнун ба сараш бало овард, ифшо созад.

Ӯ фарзандон ва завҷашро ба назди худ меҳонад ва ба духтару писараш мегӯяд, ки он хоҳари ту ва вай бародари хунии туст. Падар асли воқеаро аз оғоз то анҷом нукта ба нукта мегӯяд. Аз ин ҳикояти ғайри чашмдошти падар фарзандон ҳайрон мемонанд, ҷоми лабрези шарбати ширини орзуҳояшон ба замин меафтад. Зан ба сари мард бармеҳурӯшад, мочарое барпо мегардад. Аммо асли воқеа ошкор мегардад, ки аз тақдир ҷои гурез нест. Зану фарзандон аз хона мераванд ва падарро тарк мекунанд. Оилаи дуввуми мард низ аз ӯ рӯ мегардонад.

Ин драмаи оилавии Ф.Ансорӣ, ки аз зиндагии воқеӣ сарчашма мегирад, пур аз ходисаву воқеаҳои муҳолиф, ғаму шодӣ, зиддиятҳои тезу тунди табиӣ аст ва яке аз масъалаҳои тарбиявии рӯзгори имрӯзаро фаро гирифтааст.

Носир Ҳасанов, ки нақши падарро иҷро мекард, мебоист аз чунин воқеаи руҳдода бардошт бигирад. Аммо пайдо кардани ашҳосеро, ки ин воқеаро аз сар гузаронидаанд, кори осон набуд. Ӯ, ки ба корҳои ҷамъиятӣ бештар машғул буд, байни мардум мегашт, бо иҷтимоӣ сару кор дошт, ба сафарҳои хунари мебаромад, аз пируни ботаҷбир ва ботаҷриба аз ин боб сӯҳбатҳои меорост, мавод ҷамъ мекард. Як рӯз, иттифоқан, бо дӯсти деринааш, шоир Мирзо Файзали, ки он вақт

сармуҳаррири рӯзномаи ноҳияи Орҷоникидзеобод (Ваҳдат) буд воҳӯрд ва онҳо дар сари як пиёла чой аз ҳар боб сухан мегуфтанд ва ба ин масъала низ дахл карданд. Мирзо Файзалӣ мушкили Носир Ҳасановро осон кард. Дар шаҳри Орҷоникидзеобод марде мезист, ки айнан ҳамин гуна саргузашти пурмочарову фоҷиабор дошт ва Мирзо Файзалӣ ӯро хуб мешинохт. Дӯстон замону макони воҳӯрӣ бо он мардро маслиҳату муайян карданд.

Пас аз замони муайян Носир Ҳасанов ба шаҳри Орҷоникидзеобод сафар кард ва Мирзо Файзалӣ воҳӯрии ӯро бо он мард омода сохт. Дӯстон воҳӯриро чунон сохтанд, ки гӯё он иттифоқ афтада бошад. Носир Ҳасанов барои он, ки саргузашти мардро бе пардозу рангубор воқеӣ, он чунон ки руҳ додааст бишнавад, аз нақши ба ӯҳдааш буда ҳарфе назад ва суханро чунон тоб дод, ки гӯё ӯ низ дар чунин ҳолати ногувор қарор дорад ва аз ӯҳдаи ҳалли ин масъала баромада наметавонад. Дари сӯҳбат дар ин мавзӯ боз гардид ва мард бо сӯзи дилу охи сард сухан мегуфту ашкҳои ғамолуд аз чашмонаш мерехтанд. Носир Ҳасанов он ҳолати даҳшатбори марди гирён, он фоҷиаеро, ки зиндагониаширо бар бод додааст, бо чашми худ дид, бо гӯшаш шунид ва бо дилаш эҳсос кард. Ин манзараи маҳзун дар зехнаш сабт гардид. Носир Ҳасанов маҳз ба шарофати ҳамин ҳолати воқеӣ, ҳолати табиӣ, воқеаеро, ки дар зиндагии ин мард руҳ додааст ва Носир Ҳасанов онро шуниду дид, балки аз дилаш гузаронид, дар сахна ҳамон тавр воқеӣ, табиӣ, бо маҳорати баланду ҳунари хоса офарид. Носир Ҳасанов медонист, ки асаре, ки дар заминаи ходисаҳои воқеии зиндагии мардум навишта шудааст, маншаи онро маҳз дар иҷтимоӣ дар рӯзгори воқеии мардум бояд ҷустуҷӯ кард. Ва ӯ ба ҷӯяндагӣ пардохт, манбааширо ёфт ва дар сахна офарид.

Маҳорати хунарии Носир Ҳасанов дар он аст, ки ӯ ҳар як нақши офаридаашро, новобаста аз замону макони зиндагонии қаҳрамони худ, ба ҳақиқат, воқеият, ба имрӯз мутобиқ месозад. Ӯ дар байни қаҳрамони худ ва тамошобин пуле месозад ва ғаму шодӣ, фоҷиаву мазҳака, мушкилоти иҷтимоии даврони гузаштаро бо ҳаёти имрӯзии мардум пайванд месозад, то тамошобин дар симои нақши саҳнавӣ пасту баландиҳои ҳаёти худро дида тавонад, эҳсос кунад, дарк намояд ва ба хулосае ояд. Ва ин пул, ин пайванд, ин таносуб — хунари ӯ, маҳорати ӯ, забони шевову зиндаи ӯст, ки маншааш аз мушоҳидаҳои муносибатҳои иҷтимоии худи ӯ мебошанд.

Як паҳлӯи бисёр ҷобили ин намоиши телевизионӣ дар он аст, ки асари мазкур аз охирин корҳои Ф.Ансорӣ буд ва он нотаом бимонд, яъне асар анҷом нашофт. Вале коргардони намоишнома Соҳида Ғуломова, Носир Ҳасанов ва дигар хунармандоне, ки дар он иштирок доштанд, бо ҷаҳду талош, бо донишу хунар, бо малакаву маҳорат бо ҷустуҷӯву таҷрибаҳои рӯзгор мутобиқ ба зиндагии воқеӣ онро ба анҷом расониданд ва дар шакли комил ба тамошобин пешкаш карданд.

Умуман, тамоми асарҳои драмавии Ф.Ансорӣ дар Театри ба номи А.Лоҳутӣ ба саҳна гузошта шудаанд ва аксари ин намоишхоро коргардони шаҳри тоҷик Ҳ.Раҳматуллоев таҳия сохтааст. Робитаи Ф.Ансорӣ бо Театри ба номи Лоҳутӣ бисёр зич буд. Ӯ, ки дар театр мушовири баҳши адабӣ буд, агар ҳамаи асарҳои маҳз дар театр тавлид шудааст бигӯем, хато нахоҳад буд.

Соли 2000-ум Театри Лоҳутӣ ба шаҳри бостонии Панҷакент ба сафари хунари баромад. Мардуми фарҳангдӯсти водии Зарафшон, ки дер боз пазмони хунару хунармандони асил буданд, ҳайати театро нағз

истиқбол гирифтанд ва намоишхояшонро бо ташнаҷонӣ тамошо мекарданд. Дар ҳузури Ҳокими шаҳри Панҷакент сухан аз хусуси Файзулло Ансорӣ рафт ва ҳамдиёрон пурсиданд, ки чаро вақтҳои охир асарҳои Ф.Ансорӣ дар сахнаи Театри Лоҳутӣ ба намоиш гузошта намешавад? Шодравон Ато Муҳаммадҷонов дар ҳузури Ҳокими шаҳр ва дигар шахсони расмӣ ва барӯманди ноҳия қавл дод, ки соли оянда дар қатори дигар асарҳо ҳатман бо як асари Ф.Ансорӣ Театри Лоҳутӣ ба ин ноҳияи адабпарвар ба сафари ҳунари ҳоҳад омад.

ӯ ба ваъдаи худ вафо кард. Драмаи «Хатро ман навиштам»-и Ф.Ансорино, ки борҳо рӯи сахнаро дида буд, А.Муҳаммадҷонов бо диди тоза ва мутобиқ ба замони нав ба сахна гузошт. Носир Ҳасанов дар ин намоиш нақши Шоқирзода, рафиқи Саъдулло, ки онро худи Ато Муҳаммадҷонов мебозид, иҷро мекард. Асари мазкур комилан омодаи намоиш гардид ва Ато Муҳаммадҷонов ба ваъдаи додааш вафо кард, вале умр нисбати ӯ бевафой намуд. Ато Муҳаммадҷонов бармаҳал аз олам ҷашм пӯшид.

Соли дигар Театри ба номи А.Лоҳутӣ ба ноҳияҳои вилояти Суғд аз ҷумла ба водии Зарафшон сафари ҳунари намуд ва дар ҳар минтақаи зебоманзари ин ноҳия, хоса дар зодгоҳи Ф.Ансорӣ деҳаи Негнот, ки ҳунарнамоӣ мекарданд зикри хайри Ато Муҳаммадҷоновро мегуфтанд ва ба ваъдаи худ вафо кардани он ҳунарманди бузургро қайд мекарданд.

Носир Ҳасанов устоди жанри драма аст. Маҳорати таҷассумёбии ӯ ба нақши офаридааш ҷунун сайқал ёфтааст, ки ӯ метавонад дар як намоиш ду нақши муҳолифро офарад. Ва ё як нақшро метавонад ҳам мусбат ва ҳам манфӣ биофарад.

Масалан, дар намоиши саркоргардони Театри ба номи А.Лохутӣ Давлат Убайдуллоев «Паёми зардушт» Носир Ҳасанов нақши Карапонро офарид. Карапон бо ақидаву ҷаҳонбинии худ, бо хислату рафтори худ, тамоман зидди таълимоти Зардушт буд. Ӯ ба муқобили ҳар як сухани мӯъбади мӯъбадон мебаромад. Аслан Карапон инсонии пок набуд, разолати ӯ дар он зоҳир мегардид, ки ӯ ягона дини бузург, муқтадир ва одилонаи он даврон зардуштияро рад мекард ва ғояҳои асосӣ, ҷавҳари аслии ин динро, ки иборат аз гуфтори нек, кирдори нек ва пиндори нек аст, ботил мешуморид.

Таҷассуми Носир Ҳасанов ба Карапони бадкеш чунон табиӣ буд, ки дар симои ӯ тамошобин тамоми бадихову разолати хислати инсониро медид. Вақте ки сирри ин қадар хуб ва воқеӣ офаридани нақши бадро аз ӯ пурсидам, гуфт: «Ман бо тамоми ҳастиям, бо ҳама вучудам инсонии нопоку ифлосро бад мебинам. Ва ҳангоми бо ин гуна шахсон рӯ ба рӯ шудан, бисёр асабонӣ мешавам, азоби рӯҳӣ мекашам. Вақти офаридани симоҳои манфӣ маҳз ҳамин эҳзори ботинии ман хурӯҷ мекунад ва он ҳолати ҳашму нафрат ва эҳсоси шадиди бадбинӣ нисбат ба ин ашхос дар вучудам бармехурӯшад. Ман бо тамоми ҳастиям кӯшиш мекунам, ки хислати бади инсонро дар он вачҳе, ки ҳаст, табиӣ, воқеӣ ба тамошобин зоҳир кунам то ӯ аз он огоҳ бошад, дарк кунад».

Вале дар «Спитамен ва Искандар»-и коргардон Баҳодур Миралибеков Носир Ҳасанов нақши мӯъбади мӯъбадонро офарид, ки ба кулӣ муҳолифи нақши Карпон аст. Мӯъбади мӯъбадан тарғибгари дини нав, ягона дини дар он даврон яккаҳудоии зардуштӣ, парастигари некиву накӯкорӣ ва муборизи зидди бадиву душманист. Носир Ҳасанов ин нашоқро ҳам ба

дараҷаи олі, бо хунари воло ва маҳорати комил офарид. Ҳамкасбон ва шогирдон, ки ўро эҳтиром мекунанд, меписанданд ва Носир-ака мегўяндашу нозашон дар дилаш меғунчад, бо назокат меғуфтанд: «Носир-ака дар «Паёми Зардушт» инсони бад будед, дар «Спитамен ва Искандар» шахси нек, ҳамин хел дурўягӣ будаст-да?» Вале ў, ба пурсиши мо чунин посух дод: «Ман аз азал хайрхоҳам ва ин манманӣ нест, чун синну соли ман аз такаббуру манманӣ гузаштааст ва дар самти худохоҳист, ман ҳангоми офаридани нақши мўъбади мўъбадон кўшиш кардам дунёи ботинии худро ба тамошобин ошкор созам. Он нуру зиёе, ки ҳамеша дар худ меандўхтаам ва мепарвардам, хостам ба дигарон зоҳир шавад..».

СИМОИ ПИСАНДИДА

Мо дар фавқ гуфта будем, ки синамои тоҷик дар солҳои 60-80-уми асри гузашта аз ҷониби мутахассисон ва миллионҳо тамошобинон пазируфта шуда буд ва ҷойи намоёнро дар байни ҷумҳуриҳои Иттифок ишғол мекард. Синамои тоҷик дар кинофестивалҳои байналхалқӣ ширкат варзида, бо гирифтани ҷойҳои намоён ифтихори ҳам синамои тоҷик ва ҳам миллати мо буд.

Филми «Қисмати шоир» (коргардон Б.Кимёгаров) соли 1960 ба гирифтани мукофоти якуми Кинофестивали мамлакатҳои Осиё ва Африко –«Уқоби тиллоӣ» дар шаҳри Қоҳира соли 1963, «Бачагони Помир» (коргардон В.Мотыл) ба дипломи дараҷаи якуми Кинофестивали байналхалқӣ дар Венетсия ва мукофоти ба номи Патрис Лумумба дар Кинофестивали 3-юми мамлакатҳои Осиё ва Африко дар шаҳри Чакарта соли 1964, «Рустам ва Сӯҳроб», «Достони Сиёвуш» (коргардон Б.Кимёгаров) ба дипломҳои Кинофестивали умумииттифоқӣ соли 1972 дар Тифлис ва соли 1977 дар шаҳри Рига сазовор гардиданд. Ин дастовардҳои синамогарони тоҷик, хунармандон, драматургон ва дар маҷмӯъ санъати синамои тоҷик ифтихори миллӣ, худшиносии миллии моро дар арсаи умумииттифоқӣ ва байналхалқӣ барафрохт ва далели нумӯву барозандагии ин соҳаи хунармандиву фарҳангии миллати тоҷик буд.

Дар яке аз ин филмномаҳо «Бачагони Помир», ки соҳиби шӯҳрату овозаи баланд ва мукофоту ҷоизаҳои

байналхалқӣ гардид, нақши асосиро қаҳрамони мо — Носир Ҳасанови 26-сола бозида буд.

Аммо «Бачагони Помир» қадамҳои нахустини ӯ дар соҳаи синамо набуд. Ӯ ханӯз дар солҳои таҳсилаш дар ГИТИС ба синамо ҷалб шуда буд. Коргардонҳои синамои марказии Иттифок барои иҷрои нақшҳои хурд донишҷӯёни лаёқатманд ва умедбахшро бо тавсияи устодони Донишгоҳ ба филмҳои худ ҷалб мекарданд. Аз як ҷиҳат, агар ҷойҳои дуҷумдараҷаи асар бо ин гуна нақшҳо пардоз меҳӯрд, аз ҷиҳати дигар сайқали маҳорат ва малакаи донишҷӯён буд. Ин таҷрибаҳо калиде буданд барои кушодани дар ба сахнаи театр, синамо, ба сахнаи бузурги ҳунар.

Носир Ҳасановро дар солҳои таҳсил дар ГИТИС ба филми «Баҳори нотақрор» («Неповторимая весна») тақлиф карданд. Ӯ дар ин филмнома, ки дар студияи синамоии «Мосфилм» таҳия мегардид, нақши «геолог»-ро бозид. Қадамҳои нахустини Носир Ҳасанов дар синамо бисёр мӯътамад ва умедбахш буд, ки баъд аз фурсати начандон тӯлонӣ, ӯро ба филми гурҷӣ «Гузари мо» даъват карданд. Носир Ҳасанов дар ин филм нақши начандон калон, вале хеле муҳими «дуздбача»-ро бозид. Ҳамин тариқ, аз курсии донишҷӯӣ Носир Ҳасанов ба арсаи паҳновари синамо ворид гардид. Агар ин вуруд ба ҳунари бузург аз як ҷиҳат дар гавҳару асолати ҳунарии ҳуди ӯ зоҳир меёфт, аз ҷониби дигар сахми бузурги устодонаш О.И.Пыжова, М.П.Чистяков ва Б.В.Бибиқов низ буд, ки дар ботини ӯ хилқату сиришти ҳунариро дарёфтанд ва ба ӯ умед бастанд. Аз ин рӯ, онҳо ҳамеша дар роҳи ташаккули шахсияти ҳунарии Носир Ҳасанов таълиму тарбият ва маслиҳатҳои устодонаи хешро дарег намедошанд. Яъне Носир Ҳасанов ҳамеша дар мадди аввали назари эшон буд, чи дар сахнаи театр, чи дар майдони синамо.

Аз ин лиҳоз, Носир Ҳасанов чун дигар ҳамсолони хунармандаш аз даргоҳи донишгоҳ бо хунару маҳорат ва дониши касбии пурра ва мукамал ба ҷаҳони рангини синамо ворид гардид.

Студияҳои машҳури ҷумҳуриҳои Иттиҳод, ки бо ГИТИС робитаҳои мустақкам доштанд, аз ҷавонони лаёқатманд ва бокифоят низ иттилоӣ комил доштанд. Аз ин лиҳоз, коргардони шинохтаи ўзбек Комил Ёрматов барои иҷрои нақши «ҷосуси покистонӣ» Носир Ҳасановро ба филми хеш — «Тайёра набояд ба замин нишинад» («Самолёт не должен приземлиться» с.1961) таклиф мекунад. Ин аввалин қадами Носир Ҳасанов ба арсаи синамо, ҳамчун хунарманд, шахсияти хунари буд ва бояд бигўем, ки хеле боэътимод, ҷасурона ва хунармандона низ буд. Мувофиқи мазмуни асар филм дар рўҳияи ватанпарвариву ватанхоӣ, муҳофизати муқаддасоти он аз ҷумла, сарҳадди давлатӣ, муборизаи беамон ба муқобили вайронкунандагони сарҳад ва душманони давлат таҳия гардида буд.

Носир Ҳасанов, чунон ки гуфтем, нақши ҷосуси покистониро бозид, ки бо тайёра марзи давлатиро мешиканад ва ба фазои Иттиҳоди Шӯравӣ дохил мегардад. Ҳукумати Иттиҳоди Шӯравӣ, Қувваҳои мусаллаҳи Давлатӣ ва ҳамаи умури интизомии кишвар, мебоист тамоми чораҳоро биандешанд, то ки тайёраи ҷосус ба хоки Шӯроҳо фуруд наояд. Зеро ин ҳодиса, дар он даврон, барои кишвари абарқудрате чун Иттиҳоди Ҷамоҳири Шӯравӣ дар арсаи сиёсати байналхалқӣ, ки «чанги сарди» кишварҳои Ғарб ба муқобили Иттиҳоди Шӯравӣ дар ҳоли шиддату авҷи аъло буд, доғи нангин маҳсуб мегардид.

Зимнан, кишвари қудратманд — Иттиҳоди Шӯравӣ ҳамаи чораҳо ва тамоми воситаҳоро баҳри он истифода мебарад, ки тайёраи ҷосуси покистонӣ аз фазои орому

осоиштаи мамлакат баргараф гардад, зеро таъкидҳо, таъқибҳо, ишораҳои техникӣ барои тарк кардани фазои кишвар ба тайёраи ҷосус таъсир намекунад. Илочи ягона ва қарори ягона он буд, ки бо яроқи зидди фазоӣ тайёраро нобуд созанд. Мувофиқи сенария Носир Ҳасанов баъди ҳадафи тир қарор гирифтани тайёрааш мебоист худро бо парашут наҷот бидиҳад. Баъди ба замин омаданаш ӯро ҳабс кунанд. Сипас пурсучӯҳои расмӣ, кушодани сирри манбаъҳои роҳҳои ҷосусӣ ва даҳолати кишварҳои ташкилотҳои манфиатдор ва дигар масоили сиёсӣ ҳарбӣ филмро мукамал мегардонанд.

Аз ин рӯ филми мазкур аз ҷиҳати мӯхтаво ва мазмуну ғоя хеле баланд ва моҳирона ба навор гирифта шудааст. Ҳунармандон низ нақшҳои худро хеле олий офариданд. Вале вақте ки сухан дар бораи чигунагии офариниши нақшҳо меравад, ба тамошобин он заҳматҳои ҳунарманд пӯшида ва дар паси парда мемонад. Лаҳзаҳои душвор ва хавфнокӣ нақшҳоро дублёрон иҷро мекунанд.

Айни чунин ҳол ва чунин лаҳзаҳо дар нақши ҷосуси покистонӣ низ кам набуданд. Ва душвортарин лаҳза, ки онро мебоист дублёр бозӣ кунад, паридани қаҳрамон аз тайёра бо парашут буд.

Вақте ки замони ба навор гирифтани ин порча мерасад, коргардон К.Ёрматов дублёрро барои сабти навори мазкур омода мекунад. Носир Ҳасанов, ки бо тамоми вучудааш ворида иҷроӣ нақши ҷосус гардида буд, бо ҳамон шавқи офариниш ва бо як ғурури ҷавонӣ мегӯяд, ки «ман худам аз парашут мепаррам ва ба дублёр эҳтиёҷ надорам». Ин ҷасорат ба коргардон писанд меояд, вале ӯ Носир Ҳасановро хушдор медиҳад, ки ин кори сахл нест ва бе тайёрии пешакӣ хеле душвору хавфнок аст. Аммо Носир Ҳасанов ба ақидаи худ устувор мемонад ва иҷроӣ он корро ба ўҳдаи хеш мегарад. Аз

чониби коргардон К.Ёрматов раъйу хоҳиши Носир Ҳасанов тасдиқ мегардад. Вале он лаҳза, ки Носир Ҳасанов аз ҳавои шавқу ҳавас ба ҳолати хеш бозгашт, аз гапи гуфтааш пушаймон гардид. Охир, ӯ ягон маротиба аз парашут напаридааст ва чи гуна идора кардани онро намедонад. Ӯ медонист, ки ҳолатҳое рух медиҳанд, ки парашут дар ҳаво боз намешавад ва воқеаҳои муҳлик аз ин қабил бисёр рух додаанд. «Чӣ мешавад, агар парашут боз нагардад? Оё ман худро аз баландии 1200 метр ба замин партофта метавониста бошам? Ҷойи тугмачаеро, ки боиси бозшудани парашут аст, оё дар фазо меёфта бошам?» Ин ва дигар суолҳо Носир Ҳасановро ба изтироб оварданд. Аммо пушаймонӣ суд надорад. Ӯ боз бо ҳамон ғуруру часорати ҷавонӣ нахост, ки дар назди ҳамкасбону ҳамкорон аз гапи гуфтааш бозгардад.

Мутахассисон ба Носир Ҳасанов ба тарзи дуруст истифода бурдани қисматҳои асосӣ, идора кардани ин дастгоҳ дар фазо ва тарзи дурусти фуруд омадан ба заминро маслиҳат доданд. Тайёра парвоз кард ва ба баландии дарқорӣ расид. Ҳамроҳи Носир Ҳасанов як нафар мутахассис низ буд. «Агар шарикам якум аз тайёра бипарад, дар ҳоли кушода нашудани парашутам, худамро бо як илоҷ ба болои парашути ӯ мегирам»-меандешид Носир Ҳасанов. Оқибат, онҳо ин раъйро пазируфтанд.

«Уқобҳо» пайи ҳам аз лона париданд. Мувофиқи қоида, баъди парвоз то адади 10 шумурда, тугмачаро пахш кардан дарқор буд. Носир Ҳасанов ин 10 ададро бо суръати нур баршумурд ва шитобзада тугмачаро пахш кард. Аммо парашут кушода нашуд. Ӯ бо ҳамон суръати нур аз осмон ба замин мерафт. Дар ин ҳолат дигар ҷойи тарсу ваҳму ҳаяҷон набуд. Ва низ бо суръати нур илоҷи воқеаро чустан зарур буд. Ӯ ба

пахлӯяш нигаристу тугмачаро дид, аммо дасташ дар болои гиреҳи тасмаи камараш шах шуда буд. Ӯ тез дарк кард, ки тугмачаро бо гиреҳи тасма иваз кардааст. Бо як чолокӣ ӯ тугмачаро пахш кард ва парашут бол кушод. Бо он шиддати фавқулодда, ки аз арш ба фарш фуруд меоӣ, ногаҳон дар нимароҳ чизе туро бо ҳамон шиддат боз медорад ва аз ин бархӯрди ногаҳонии ду қувва, ду ҳолати муҳолиф чигунагии вазъиятро тасаввур ҳам кардан душвор аст, онро бояд таҷриба кард. Носир Ҳасанов аз тарс фарёд кард. Вале чун ба замин нигарист, он манзараи бихиштиро аз баландии 1200 метр дид ва ҳамаи хавотириву ҳаросу заҳматҳои кашидаш аз баландии 1200 метр ба боло париданд. Ӯ аз зебоии тасвирнашавандаи замин лаззат мебурд ва чунон фирефтаи манзараҳои хуррам гардид, ки аз ҷойи муқаррар гардида чанд фарсах дуртар фуруд омад.

— Носирҷон, мутахассисон ба ин парвозат баҳои хуб доданд. Маълум мешавад, ки ту бо ин навӣ варзиш ошно ҳастӣ, — гуфт К.Ёрматов. Носир Ҳасанов, ки дар ҳаёташ бори аввал, бе ҳеҷ гуна тайёри, аз сари ғурур ин амалро содир карда буд, тардиди андешаи эшонро зарур нашуморид, зеро лаҳзаи муҳим ва душвортарини филм иҷро ва ба навор гирифта шуда буд.

Баъди он, соли 1961, коргардони шинохтаи он даврон В.Я.Мотыл Носир Ҳасановро ба филми «Бачаҳои Помир», ба нақши асосӣ-муаллим Сафаралибек даъват кард.

Ин филмнома аз рӯи асари Шоири Халқии Тоҷикистон М.Миршакар «Ленин дар Помир» таҳия гардида буд. Носир Ҳасанов ба нақши асосӣ-Сафаралибек аз байни 5-6 нафар довталаб баргузида шуд.

«Бачаҳои Помир» барои он, ки воқеӣ ва табиӣ барояд, дар Помир таҳия гардида буд.

Умуман, образи Ленин дар ҳамаи навъҳои адабиёт ва санъат чараёни таърихии фаъолияти инсонпарваронаи дохиро дар тақдири халқ нишон меод.

Чун даврон даврони ленинӣ ва давлат давлати Шӯравӣ буд, мувофиқи сиёсат, эътиқод ва боварӣ ба ояндаи дурахшон, ба коммунизм, ба баробариву бародариву инсонгароӣ ҳамаи адибону хунармандон ба мавзӯи «Ленин» рӯ оварда буданд ва афқору армону афъоли хешро дар осори мазкур инъикос мекарданд.

Достони манзуми «Ленин дар Помир»-и М.Миршакар, ки асоси филмномаи «Бачаҳои Помир» аст, ин гуна мавзӯро фарогир буд.

Мувофиқи филмнома муаллим Сафаралибек бачагони мактабхонро, ки дар қуллаҳои осмонбӯси Помир дар мондаанд, бояд начот бидихад. Ў медонад, ки талабагон дар кучоянд ва чи гуна хавфнок будани он мавзӯро низ ба хубӣ дарк мекунад. Сафаралибек аргамчин дар сари китф ва асое ба даст бачагонро бо пайроҳаи тангу хавфноки кӯҳӣ пайгирӣ мекунад. Ў аз осмонҳо илтиҷо мекунад, бачагонро то он шахи яхбаста, ки боиси ҳалоки садҳо мусофирон гардидааст, дарёбад.

Роҳи борик ва фарози кӯҳӣ, ки ҳар як қадам ба боло як бори гарон аст, бо хавотирӣ аз чони бачагон барои Сафаралибек гаронбортар, сангинтар аз сахраҳои сарди кӯҳистон мегардид. Ў дар зери обу арақ, бо дами якка тика-тика сангфарши пайраҳаро мепаймуд. Одатан, ҳар каси бо ин пайроҳаи кӯҳӣ сафаркунанда, аз бими чони хеш ҳар як қадамашро дидаву санчида ба замин мегузорад. Аммо Сафаралибек он лаҳза аз хеш хабар надошт ва ҳар як қадамаш на дидаву санчида, балки шиботзада ба замин мефаромад. Андешаву афъолаш танҳо ба он муваҷҷеҳ буд, ки бачагонро то шахи яхбастаи соярӯ дарёбад ва бозпас орад.

Танҳо ҳамин лаҳзаро офаридан, воқеан ҳам офаридан маҳорату ҳунари устодонаро аз ҳунарманд тақозо мекунад. Зеро ранҷу машаққати баромадан ба кӯҳ, идораи худ дар пайроҳаи кӯҳӣ чун як нафар кӯхистонӣ, ки кори муқаррарии ўст ва ба замми он фикру андешаи он, ки бачагон ба ягон фоҷиа гирифта нашаванд, кори сахл нест.

Дар ин ҳолат ҳунарманд мебояд қувваву маҳорати ҷисмонии ҳешро бо қувваву маҳорати рӯҳониаш омезиш диҳад ва онро тавбам, чунон ҳунармандона, воқеӣ ва табиӣ биофарад, ки тамошобин худро дар чӯши ҳодиса пиндорад. Ба назари мо офариниши нақш аз ҳамин иборат аст.

Дар аксари чунин лаҳзаҳо ҳунармандони синаморо дублёрҳо иваз карда, ҳолатҳои шикасту рехти ҷисмониро иҷро мекунанд. Дар ҳоли ғавқ Носир Ҳасанов ба кӯмаки дублёрҳо ниёз надошт. Ў дар дигар филмномаҳо низ чун дар «Бачагони Помир» монеаҳои ҷисмониро худ убур мекард ва ҳамеша ин кор бо пирӯзӣ анҷом меёфт.

Мавзее, ки лаҳзаи зикргардида ба навор бардошта шуда буд, Бартанг ном дорад. Ин дара, ки номи зебо дорад, ҷоест аҷоиб. Одатан мардуми шарифи Помир меҳмононро ҳатман ба ин водӣ, ба тамошо меоранд. Ва байни мардум чунин мақоле ҳам ҳаст, ки «касе Бартангро надидааст, Помирро надида бошад».

Кӯҳҳои Бартанг сар ба фалак кашидаанд. Зебоии ин дара на аз он аст, ки сабзу хуррам аст, балки аз он аст, ки шахсангҳои яклухт ва бузурги дар камоли ростӣ ва баландӣ бо тангии дара чунон мувофиқ омадаанд, ки гӯё дар ниҳояти ҷарии азим риштаи рӯди софу зулол аз тазйику фишори шахҳои ситабр ба паҳно мӯякунон мегурезад. Зебоии Бартанг воқеан дар тангии тасаввур намеғунҷад. Афсонаест, ки ҳар кас ба таври худ мебофад ва мехонад. Пайроҳаи борике, ки миёни шахҳоро

мехарошад, низ афсонавист. Ва аз тариқи он аз деҳе ба деҳе роҳ паймудан низ кори сахл барои мусофирон нест. Гӯё байти аввали девони Бедил ҳамин ҷо гуфта шудааст:

*Ба авҷи кибриё, к-аз паҳлӯи аҷз аст роҳ он ҷо,
Сари мӯе гар ин ҷо ҳам шавӣ, бишкан кулоҳ он ҷо.*

хамон шахи яхбастаи соярӯ, ки Сафаралибек хавфу ҳаросашро дошт, то бачагон ба он ҷо нарасанд, аз давраҳои қадим, ба тариқи ҳашар, ҳар сол мардуми дара пайроҳаи маснӯъ мебуриданд. Ва барои налагҷидан бо чӯбу санг онро устувор мекарданд. Ва аз он пайроҳа то расидани мавсими сармо гузаштан мешуд. Аммо бо вучуди ҳамин гуна маҳкамкорӣ ва эҳтиёт, дар ин мавзеъи 80-100 метраи яхпӯш ҷойҳое буданд, ки боиси ҳалок гаштани инсонҳо гардидаанд.

Бачаҳо маҳз дар ҳамон мавзеъи махуф дар байни ду шахпораи яхбаста дар мемонанд. Ва дигар на ба пеш ҳаракат карда метавонанду на ба қафо бозгаштан. Сафаралибекро дилаш аз оғоз гувоҳӣ дода буд, ки ходисаи сангине ўро дар роҳ аст. Чун ба он ҷой мерасад, бачаҳоро чун чӯчаҳои уқоб дар ҳисори шахҳои осмонбӯс, чун Зол дар қуноми Симури дармеёбад. Ўро акнун чун Сом тадбире боястӣ то онҳоро аз ҷанги куллаҳои яхбастаи одамхор начот бидиҳад.

Фақат нақл кардани ин ҳодиса шахсро ба андешаи он водор мекунад, ки иҷрои нақшо ҳатман бояд дублери таҷрибадор сомон бидиҳад. Аммо дар ҳоли мазкур Носир Ҳасанов чун дар дигар филмномаҳои бозидааш ин порчаи филмнома низ ба зиммаи худ мегирад. Ў хочат ба ёрирасонҳо намебарад. Дар ин маврид низ, чун дар мавридҳои пешин ҳисси дарки ходиса, ворид шудан ба воқеа ва заҳмати иҷрои нақши душвор боло мегирад,

то дар анҷом симои офаридааш хунармандона, воқеӣ ва табиӣ ба мардум пешниҳод гардад.

Сафаралибек аз рӯи сенарияи филмнома бояд бо соқаи дарахти хушкшуда ва аргамчини камараш ду шахпораро, ки байнашон ҷарии беинтиҳост бипайвандад. Ва бачагон ба болои дарахт бо ёрии аргамчин бояд аз ҷои дармондашон бароянд ва халосӣ ёбанд. Аммо аз он пайраҳаи яхбаста гузашта, то ҷои бачагон расидан ҳам як чусту чолокии кӯҳнавардиро тақозо мекард. Носир Ҳасанов чунон ба нақши офаридааш ворид гардид, ки аз хавфу хавотирии бачаҳо бими ҷони хешро намеандешид. Ў ба сӯи боло, ба бачагон назар дӯхта, онҳоро таскин медод ва мӯътамад месохт, ки ҳоло начоташон медиҳад. Сафаралибек дар зери обу арақ ва сангинии мавзёи убури агарчанде нафасгир мешуд, боз тобу тавон меёфт то ба сӯи бачагон бо чехраи кушод, бо шакарханд ва суханони таскинбахш мурочиат бикунад, онҳоро ором нигоҳ дорад то ҳаракати бечое накунад, ки боиси фочиа гардад. Носир Ҳасанов дар нақши Сафаралибек чунон ҳал гардида буд, ки дигар ёде аз коргардону наворбардор ва умуман аз филмнома надошт. Ў ғами бачагонро мехӯрд, ӯ муаллими онҳо буд, ӯ падар буд, ӯ дар зоти хеш, дар сиришташ бачагонро дӯст медошт, ӯ чунин раҳмдилу ғамхор офарида шудааст.

Тамоми таваҷҷӯҳи Сафаралибек, ки ба боло буд, дар зери пояш чи ҳодиса рух медиҳад намедонист, балки аҳамият намедод. Ҳамин лаҳза пояш ба чизе бархӯрд ва Сафаралибек худро дар рӯи ях лағжон ба сӯи ҷарии беинтиҳо дид. Тақрибан 10-12 метр Носир Ҳасанов дар рӯи ях ба самти поён ҳаракат кард. Ногаҳон пояш боз ба чизи сахту тез бархӯрд ва ўро аз ҳаракати бемаврид ба ҷарӣ боз дошт. Носир Ҳасанов дарёфт, ки ин санг аст. Ў худро гум накарда, оҳиста пойҳояшро устувор ба рӯи санг ниҳод ва бо як маҳорати кӯҳнавардӣ хешро ба

чои сабти навор гирифт. Ва барои ба анҷом расонидани порчаи филмнома корашро идома дод. Чунон ки баъд ба ӯ маълум гардид, бачагон аз ин «қаҳрамони» Носир Ҳасанов илҳом гирифта, ҳар кадом иҷрои нақши хешро чун ӯ часур, чолок ва аз сидқи дил сомон додаанд.

Носир Ҳасанов баъди иҷрои нақш ба майдончаи наворгири омад ва аз коргардон В.Мотыл пурсид, ки оё ҳамаи он лаҳзаҳоро сабт кардаанд ё на?

— Носирҷон, — гуфт В. Мотыл, — мо ҳамаашро сабт кардем, вале ту чи тавр ҳастӣ, танат осеб наёфтааст? Середин, ки тавассути наворбардор ҳамаашро аз наздик мебинад, қариб аз тарс поча дароз карда буд. Ман аз осмонҳо миннатдорам, ки ту ба некӣ аз ин бало раҳо ёфтӣ.

Вале дар филми «Бачаҳои Помир», ки соли 1963 ба дипломи дараҷаи якуми Кинофестивали байналхалқӣ дар Венетсия ва соли 1964 ба мукофоти Патрис Лумумба дар Кинофестивали байналхалқии кишварҳои Осиё ва Африқо дар шаҳри Чакарта сазовор гардид, ин порчаи афтодани Носир Ҳасанов набуд. Аз рӯи сиёсати он даврон муаллими шӯравӣ намебоист биафтад, ӯ ҳамеша дастболост ва бе ҳеч садду монеа ба мақсад мерасад. Вале ба ақидаи ҳам коргардон, ҳам Носир Ҳасанов ва ҳамаи таҳиягарони «Бачаҳои Помир» маҳз ҳамон лаҳза, ки аз филмнома афтодааст, табиӣ, воқеӣ ва ҳунармандтар буд. Ин порчаи навор дар нусхаи асли филмнома дар бойгонии «Тоҷикфилм» маҳфуз аст.

Б.Середин, ки яке аз наворбардорони беҳтарин ва шинохтатарини киноматографияи тоҷик буд, дар Кинофестивали байналхалқии Чакарта барои сабти филми «Бачаҳои Помир» сазовори мукофоти олӣ – «Беҳтарин наворбардор» гардид.

Ҳамин тариқ асари «Бачаҳои Помир» яке аз аввалин филмномаҳои бачагона буд, ки сазовори ҷоизаву

унвонҳои баланди байналхалқӣ гардида буд ва яке аз аввалин филмҳои бачагонаи студияи «Тоҷикфилм» буд, ки дар тарбияи насли наврас, инкишофи тафаккур ва завқи эстетикӣ кӯдакон хизмат кард ва ҳамчунин барои шаклгирии синамоӣ кӯдак асос гузоштааст. Ва албатта, дар ин роҳ хизматҳои Носир Ҳасанов, ҳамчун хунарманд, ҳамчун офарандаи нақши асосӣ-симоӣ муаллим Сафаралибек аз аҳамият кам нест ва аз назарҳо дур набояд бошад.

Зинҳор бо ин чанд номгӯи асарҳои синамоӣ, ки дар фавқ зикр гардид, фаъолияти Носир Ҳасанов дар филмномаҳои ватаниву хоричӣ ҳамчун хунарманди синамо қатъ намегардад. Ӯ пайваста қувваи худро дар соҳаи синамо меозмояд ва хунаро маҳорати хешро дар ин ҷода сайқал медиҳад. Баъд аз овозаву шӯҳрати баланди «Бачаҳои Помир», ки на танҳо ифтихори коргардони тоҷик В.Мотыл, наворбардор Б.Середин, Н.Ҳасанов ва ҳамаи таҳиягарони ин филмнома, балки дастоварди синамоӣ тоҷик ва ҳоса «Тоҷикфилм» буд, коргардони шинохтаи кишвар Б.Кимёгаров Носир Ҳасановро ба филми «Ҳасани аробакаш», соли 1964 даъват кард. Борис Кимёгаров дар филми машҳури хеш «Ҳасани аробакаш», ки аз рӯи асари Мирзо Турсунзода «Ҳасани аробакаш» таҳия шудааст, ба ӯҳдаи Носир Ҳасанов як нақши лаҳзавӣ (эпизодӣ), нақши Сафарро вогузошт.

Дар достони «Ҳасани аробакаш», ки муҳимтарин рӯйдодҳои ҳаёти он даврони халқи тоҷик инъикос ёфтаанд, ба шакли филм даровардани ин асар дар он солҳо аҳамияти иҷтимоиву сиёсӣ дошт. Зеро намоиши он аз телевизиону кинотеатрҳо боиси тарғибу ташфиқи миллионҳо нафар сокинони кишвар дар рӯҳияи сиёсати давлат гардида буд.

Ҳасан аз қабилӣ моликиятдорони хурде буд, ки бо меҳнати софдилона ин соҳаи фаъолияти хешро раванқ

медод ва ҳеч гоҳ моликияти хешро аз даст доданӣ набуд. Аммо замону даврон ва чамбияте, ки дар он Ҳасан зиндагонӣ мекард, ба фаъолияти асрҳо сайқалёфтаи «ҳасанҳо» садду монеаҳои сиёсӣ мегузошт. Дар чамбияти Шӯроӣ тамоми моликияти давлат моликияти чамбиятист. Ва ҳамаи аъзои чамбияти Шӯроӣ ба он моликият ҳуқуқ доранд.

Мирзо Турсунзода дар асари хеш ва хоса дар образи Ҳасан даврони гузариш аз сохти пешини чамбиятӣ ба сохти нави чамбиятӣ, чамбияти Шӯроҳоро, ки ғояи асосиаш баробариву бародарист, моликияташ умумихалқист ва тарзи меҳнаташ коллективист, бо мӯҳтавои ғанӣ ва пардозҳои рангин, бо назокати шоирона ба риштаи таҳлилу тасвир кашидааст.

Ин асар дар он солҳо аҳамияти бузурги иҷтимоӣ дошт, зеро он даврон дар Иттиҳоди Шӯравӣ хоса дар Тоҷикистони мо замони мустақкам кардани Ҳокимияти Шӯравӣ хеле бо авҷ чараён дошт. Ҳокимияти Шӯравӣ тамоми тавону қудрати ақлониву ҷисмонии хешро баҳри он равона карда буд, ки сохти нави чамбиятӣ, сиёсати давлатӣ дар кишвар мустақкам гардида, ба пуррагӣ чараён гирад ва муносибатҳои боқимондаи феодалӣ (дар Осӣи Миёна) аз бунёд барканда бошанд. Муборизаи шадиди Ҳукумати Шӯравӣ баҳри он буд, ки моликияти хусусӣ ба моликияти чамбиятӣ, сохти пешин ба сохти чамбиятии нав, меҳнати яккадастӣ ба меҳнати дастчамбӣ (коллективӣ) мубаддал гардад. Ин ғояҳо ва ин гуна сиёсати даврон дар асар бисёр бориз ва фаҳмо зикр ёфтаанд. Ва низ дар асари мазкур харобиҳову вайронаҳое, ки аз замони пешин (феодалӣ) боқӣ монда буданд, чи гуна бо суръати тез, бо меҳнати софдилонии аҳли чамбият-меҳнати дастчамбӣ ба роҳҳову обанборҳову каналҳо, биноҳову қасрҳо, корхонаву муассисаҳо табдил ёфта, Тоҷикистони ҷавони Шӯравӣ

кишвари ободу зебо мегардад, низ моҳирона инъикос гардидаанд.

Чунон ки гуфтем, Ҳасан аз қабиле он шахсон аст, ки дорои моликияти хусусист. Барои ӯ меҳнати дастчамъӣ ва ройгон бахшидани моликияташ ба ҷамъият тамоман нофаҳмо ва бегона аст. Ӯ ин ҳолати гузариш ва табадуллотиро бисёр сангин ва бо нофаҳмиҳо аз сар мегузаронад. Ҳасан дар оғоз таҳаввулоти ҷамъиятиро дарк намекунад, аммо бо андак фурсат аз вақт, бо таъсири раванди ҷамъиятӣ ӯ майл ба он ҷараёни гузариш мекунад. Ҳасан худро дар оғоз тамоман шахси матрук аз ҷомеа дармеёбад. Моликияти шахсии ӯ, аспу аробааш, ки нақлиёти асосӣ ва зарурии он айём маҳсуб мешуд, низ ба касе даркор набуд. Ин ҳолати навмедӣ ва кандашавӣ аз ҷамъият дер давом накард. Ҳасан, ки тору пудааш бо меҳнати ҳалолу софдилона бофта шуда буд, хешро ба инзиво набурд. Ӯ ба ҷашми сару ба ҷашми ақл мебинад, ки ҷамъият чи гуна тағйир ва тараққӣ мекунад. Ӯ мушоҳида мекунад, ки мардум чи гуна бо шавку шӯр меҳнат мекунанд ва ба ояндаи дурахшон бовариву умед доранд. Чи гуна роҳҳо сохта мешаванд, иншоотҳо бунёд мегарданд, биноҳо қад мекашанд, рӯдҳо аз тангно ба водиҳои хушқлаб мегурезанду боғу бўстонҳо, мазраъҳои сабзу хуррами зироат механданд. Ҳасан эҳсос мекунад, дарк мекунад, ки дар пеши назари ӯ Душанбеи азиз аз чанд деҳи кӯчак ба шаҳри азим, ба маркази як миллат, ба маркази илму маърифат табдил гаштааст. Ва дигар истисмори як синф синфи дигарро вучуд надорад. Мардум дастчамъона баҳри ободиву озодии хеш, кишвару миллати хеш меҳнат мекунанд. Ӯ дарк мекунад, ки моликияти шахсиаш моликияти танҳо ӯ нест, аз ҷамъият аст ва бояд барои ҷамъият хизмат кунад.

Ҳасан, дар оғоз бо душворӣ, вале сипас, ба тадриҷ бо дарки ҳодиса сохти нави иҷтимоиро пазиروي мекунад.

Ў бо аспу аробааш барои бунёди канали калони Ҳисор, ки яке аз иншоотҳои асосӣ махсуб мешуд, ба кор меравад. Ва саҳми ҳешро дар бунёди канали мазкур ва ободу хуррам гардонидани заминҳои ташналаби водии Ҳисор мегузорад.

Чунон ки гуфтем, Носир Ҳасанов дар филмномаи «Ҳасани аробакаш» нақши лаҳзавии Сафарро офаридааст.

Симои Сафар дар асар гоҳ-гоҳ намоён мешавад. Ҳасан ҳамеша бо Сафар сӯхбатҳои кӯтоҳ-кӯтоҳ анҷом медиҳад, аз аҳволаш мепурсад ва дасти кӯмак низ дароз мекунад, зеро ӯ медонад ва мебинад, ки Сафар бемор аст, қобилияти қорӣ надорад. Воқеан, дар филмнома образи Сафар чун як шахси гирифтори бемории сил тасвир гардидааст. Ҳасан бо ҳама хислати қиддӣ ва қисми бузургу ситабр доштааш, инсонии раҳмдил аст. Ў дар ниҳод шахси меҳрубон ва хайрхоҳ мебошад. Аз ин рӯ бо Сафар муомилаи дуруст ва неки инсонӣ мекунад.

Носир Ҳасанов дар айни чушу хурӯши қавонӣ, бо қисми бардаму солим нақши бемори сил-Сафарро чунон моҳирона офарид, ки таҳиягарони филмнома аз оғози қор муътақиди ҳунараш гардиданд.

Аслан дар асар симои бемори сил Сафар ном дорад, аммо дар филми «Ҳасани аробакаш» ин нақш бо номи Носир зуҳур мекунад. Ин амал зинҳор дигаргуниҳои қоргардон Б.Кимёгаров нест. Артисти забародасти синамо Бебо Ватаев, ки нақши Ҳасанро офаридааст, дар саҳнаи наворғирӣ вақти иҷрои лаҳзае, ки дар он Носир Ҳасанов нақши Сафарро мебозад, ба қониби Сафари бемор ҳамеша бо номи Носир мурочиат мекард. Яъне номи ҳуди ҳунареша Носир Ҳасановро меғирфт, на симои меофаридаашро. Ва ин иллат боиси тақрор ба тақрор наворбардории лаҳзаҳои кӯтоҳ-кӯтоҳи филмнома гардидааст. Ва сабаби онро ҳунареманди

забардаст Бебо Ватаев ба Мирзо Турсунзода ва коргардони тоҷик Б.Кимёгаров чунин ибраз мебошад, ки Носирҷонро хеле эҳтиром мекунад бо ӯ дӯст аст ва дар қадом нақшу симое, ки бошад наметавонад ба ӯ бо номи дигар муҷриба кунад. Ҳамин тариқ муаллифи асар Мирзо Турсунзода ва коргардони шаҳир Б.Кимёгаров барои табиӣ баромадани филмнома бо тамоми ҷузъиёту пардозҳои нози ҳунармандонро мебардоранд ва номи Сафар ба Носир мубаддал мегардад. Ва чунон ки баъдтар аён гардид, аз табиӣ додани номи симоҳои асар арҷи он кам нашуд, балки дар арсаи умумииттифоқӣ афзуд ва боиси ифтихори санъаткорон ва санъати миллии синамои тоҷик гардид.

Ин ҳодиса соли 1969 дар Кинофестивали умумииттифоқӣ, дар шаҳри Ленинград (Санкт-Петербург) сурат гирифт. «Ҳасани аробакаш» сазовори мукофоти олии ин кинофестивал гардид, «беҳтарин нақши лаҳзавӣ» насиби Носир Ҳасанов шуд.

Коргардони забардаст ва бисёр машҳури Иттифоқи Шӯравӣ Михаил Ром, ки бо Борис Кимёгаров дӯстони наздик буданд, ба Б.Кимёгаров мегӯяд:

— Боря, ту дар филмномаат, ки бисёр олии баромадааст, як кори нописанд низ кардаӣ!

— Миша, ту чӣ мегӯӣ?

— Бале, Боря, албатта нақши беморро беҳтар ва табиӣ аз ҳуди бемор қаси дигар офарида наметавонад. Ту он бечораро аз қадом беморхона пайдо кардаӣ ва чӣ гуна дилашро дарёфта ӯро ба ин қор ҷалб кардаӣ? Оё вазъи ӯ дар сахнаи наворгири бад нашуд? Албатта лаҳза дар филмнома беҳтарин аст, вале ин қорат, Боря, хуб нест.

— Миша, — гуфт Б.Кимёгаров, — ин нақшо на бемори воқеӣ, балки ҳунарманди ҷавони Театри дра-

мавии ба номи Лохутии шаҳри Душанбе Носир Ҳасанов офаридааст!

— Рост мегӯӣ? Ӯ ин чост? Ба назди мо бихонаш. Б. Кимёгаров Носир Ҳасановро, ки бо ҳамсабақонаш аз шаҳри Маскаву Ленинград сӯҳбатҳои гарму хуш дошт ба назди М.Ром даъват кард.

— Ту таҳсилкардаи кадом донишгоҳ хастӣ? — пурсид аз Носир М.Ром.

— Ман, устод, ГИТИС-ро хатм кардам, дар коргоҳи устодонам О.И.Пыжова, М.П.Чистяков ва Б.В. Бибиков хунари актёриро омӯхтаам.

— Ҳа, ту аз устодони бузург таълим гирифтаӣ, — гуфт М.Ром ва ба Носир Ҳасанов дар ҷодаи санъати актёрӣ тавфиқ хост.

Филмномаи «Ҳасани аробақаш» соли 1964 дар шаҳри Исфара ба навор бардошта шуда буд. Ҳамон сол коргардони ҷавон ва хеле лаёқатманди тоҷик Марат Орифов дар минтақаи Бадахшон нахустин филмномаи худ «Нисо»-ро ба навор мегирифт. Ӯ низ барои Носир Ҳасанов нақшро интихоб карда буд ва хунармандро ба ин филмнома даъват кард.

Ҳамин тариқ Носир Ҳасанов дар як сол, дар як вақт дар ду филмнома нақш офаридааст.

Марат Орифов филмномаи худ «Нисо»-ро аз рӯи романи машхури нависанда Павел Лукнитский, ки зиёда аз 25 мамлақати ҷаҳон онро тарҷума ва ҷоп кардааст, ба навор гирифтааст. Ин филм ба 50-солагии Ҳокимияти Шӯравӣ бахшида шудааст.

Тавачҷӯҳи Марат Орифов ба асари П.Лукнитский бесабаб нест, зеро мӯхтавои он ҳар як фарди кишварро бо боли ёдҳо ба ганҷинаи таърихи даврони гузариш аз сохти пешин ба сохти иҷтимоии нав, даврони озодии комили инсон, ҳаёти нав, ки ба инсонҳое чун Нисо, Бахтиёр, Қарошер нуру хурраи овард, мебарад.

Асари «Нисо» ин таърихи на чандон дури кӯҳистони Тоҷикистон аст, ки бо дамидани субҳи инқилоб ба ҳар як водиву дараҳои танги касногузар ва офтобнорас оҳиста-оҳиста шафақи умед, зарраҳои орзу ва офтоби бахту саодат, зиндагии озоду навин, ки ҳампойи замон аст, тулӯ кард.

Аммо ин озодиву озодагӣ, хуррамиву иқбол осон ба даст наомадааст. Ҳар як зарра зиёи тоза бо ғаму андӯх, фоҷиву хун, бо талошу мубориза баробар буд. Ин дирафши сурхи армонҳои сапедро коргарони оддии халқи бародари рус ба сар афрохта, то кӯҳҳои осмонбӯси Помир овардаанд, ки дар симои Шо-Пир (шофёр Медведев) таҷассуми равшани худро ёфтааст.

Он дирафши сурхи армонҳои сапедро аз дасти бародарони рус, ки чун машъали фурузон ба тангнои торики феодалии Помир оварда буданд, маҳз ҳамон табақаи ситаму ҷабрдида, ки асрҳои аср бо қомати навон, арақи ҷабин ва обилаҳои хуншори дасту по барои қути лоямут хизмати ашрофону арбобонро мекарданд, боз болотар бароштанд. Ва тулӯи офтоби бахту саодати кӯҳистон маҳз бо шарофати он бенавоёну ҷабрдидагон аст. Онҳо буданд, ки бародарони русро истиқбол карданд ва онҳо буданд, ки ғояҳои инсонпарваронаи Ленини бузургро пазируфта, дар зиндагӣ, дар баландтарин қуллаҳои ҷаҳон бо баҳои қону хуни хеш чун хуршед фурузон карданд.

Ин мавзӯву мазмуни пурмӯхтаво, ончунон ки дар асари П.Лукнитский бо як ҳунари абадиву нависандагӣ тасвир гаштааст, дар филми Марат Орифов бо ҳамон назокату ҳунари коргардон ва ҳунармандон акснамоӣ шудааст.

Вале дар ҳар ду асар ҳам ҷаззобияту таъсирбахшӣ, баландии ғояи инсонпарвариву инсонгароӣ новобаста аз тааллуқоти диниву мазҳабӣ ва миллӣ дар мавриди

ишқи поку беолоиш ва зулол чун обу оинаи духтари покизаву зебои кӯхистонӣ Нисо ба Шо-Пир (мардуми кӯхистон калимаи ноошнои «шофёр»-ро чунин талаффуз мекарданд)-и рус хеле нозук, латиф ва шоирона дар саҳфаи тасвир кашида шудааст. «Нисо» нахустин маҳсули кори коргардонии Марта Орифов буд, ки писанди санъатшиносону тамошобинони нуктасанҷу нозукбин гардид. Ин филмнома бо услуби бадеияти хоси худ дар санъати синамои он даврони тоҷик асари нав буд, ба асарҳои дигари истехсоли «Тоҷикфилм» умумияте надошт.

Чалби ҳунармандон низ аз ҷониби Марат Орифов ба филми «Нисо» хеле борикбинона, бо завқи хоса ва огоҳона сурат гирифтааст. Ва бешакку шубҳа, бо чунон ансамбли ҳунармандони шинохта ва боистеъдод чорае набуд чун он, ки филми «Нисо» ба баҳои баланди санъатшиносон ноил гардида, мақбули миллионҳо тамошобинон шавад, ки ҳамчунин ҳам шуд. Нақши Нисоро Галя Пулодова иҷро кардааст, ки ҳангоми ба наворгирии филм толибаи мактаби миёна буд ва дар синфи 11 таҳсил мекард. Нақши Шо-Пир (Медведев)-ро ҳунарманди боистеъдоди синамои шӯравӣ Юрий Назаров офаридааст.

Носир Ҳасанов дар ин филмнома симои Қарошерро бозидааст, ки шахси ҳалим, ором, бомулоҳизаву боандеша аст. Ӯ ҳамеша ёвар аст, ҳамеша маслиҳатдеҳ аст ва ҳеҷ гоҳ бе рою тадбир қадам ба пеш намегузорад.

Боре аз Носир Ҳасанов пурсидам: «Ҳамаи нақшҳое, ки дар синамо офаридаед, барояшон чун фарзанд азизанд ва беҳтарину бадтарин ва ё миёна нестанд. Ва ҳар симо як хислату хӯи инсонист. Аммо кадоме аз он нақшҳо ба табиати шумо наздик аст? Дар кадоме аз ин нақшҳо Шумо комилан ва ё қисман симои худатонро, нақши

худатонро хислати худатонро ба тамошобин намоиш додаед?»

Ў бе андешаву таҳаммул гуфт: «Қарошер. Барои ман симои Қарошер чунон писанд омад, балки хислату табиати ӯ, ҷаҳони ботинии ӯ бо ҷаҳони ботинии ман, бо хислату табиати ман чунон наздик, чунон монанд ва тавъам омадааст, ки ман барои офаридани симои Қарошер, аз ростӣ, заҳмати зиёд нақашадам, он инсонро сустҷӯ нақардам. Ман ба зиддиятҳо, воқеаву ҳодисаҳои асар ба тарзи худ баҳо меодам, ба тарзи худ меандешидам ва бо забони худ сухан мегуфтам. Тамоми гуфтору пиндору кирдори Қарошер гуфтору кирдору пиндори ман буд, ҳатто ҳаракати чашму даҳону дасту по ҳам».

Дар нақшҳои дигари асосии «Нисо» М.Ҳочиқулов, М.Тоҳирӣ, К.Холов, С.Богашвили, М.Аминова хеле устодона бозиданд. Ва ин гуна интиҳоби истеъдодҳо, якдигарфаҳмии коргардону хунармандон кӯмак мекарданд, ки нақшҳо хуб иҷро шаванд ва умуман филм ба дараҷаи олӣ ба навор бардошта шавад.

Чунонки дар оғоз гуфтем, Носир Ҳасанов дар як вақт дар ду филм банд буд ва маҳалли таҳияи онҳо низ дар минтақаҳои гуногуни кишвар сурат мегирифт. «Нисо»-ро М.Орифов дар Помир ба навор бардошт, аммо Б.Кимёгаров «Ҳасани аробақаш»-ро дар шаҳри Исфара сабт мекард. Ва Носир Ҳасанов маҷбур буд, ки дар муддати хеле кӯтоҳ аз Помир бо чархбол ба Душанбе ояд ва аз Душанбе ҳамон рӯз ба шаҳри Ленинобод (Хучанди ҳозира) парвоз кунад ва аз фурудгоҳи Хучанд, ки ӯро мошини хизмати Б.Кимёгаров мунтарзир буд, ба шаҳри Исфара роҳсипор шавад ва айни ин ҳолат баръакас сурат мегирифт. Носир Ҳасанов дар фосилаи вақте, ки аз як тайёра ба тайёраи дигар менишаст, фурсате меёфт ба ҳонааш телефон кунад, то ҳамсари

мушфикаш Шоирабону бо духтарчаи дӯструякаш Сурайё ба фурудгоҳ оянду дидорбинӣ кунанд. Нигоҳи гарму меҳрубони ҳамсараш Шоирабону, агарчи чандлаҳзаина буд, хастагии роҳи душвор, заҳмату меҳнати кор ва пазмониву интизории беихтиёрашро об мекард, мегудохт ва ӯ барозандагии ҷисму рӯҳ ва эҳсоси латифашро дар худ медид. Фурсат андак буд, суҳан бисёр. Ва агарчи Носир Ҳасанов дар ин фурсати кӯтоҳ наметавонист ҳамаи он суҳанҳо, саволу ҷавобҳо, дархосту хоҳишҳояшро, ки дар вақти зиёди дуриву пазмонӣ ҷамъ шуда буданд муҳокима кунад, барояш ҳамон нигоҳи гарму меҳрубон, ки чун осмон софу зулол ва чун фирӯза барояш қиммату азиз кифоя буд, то дар зехнаш раҳ ба раҳ посухҳо ёбад. Ва на тайёраҳои осмоншикоф ёро аз манзил ба манзил мебурданд, балки пару боли бӯсаҳои латифу фарзандонаи духтарчааш Сурайё, ки панҷаҳои сапеду нозукашро дар гардани падар чун куфлаки занҷираи гардани худ ҳалқа мебаст ва ба гӯшаш бо овози ширин тӯҳфаҳои раҳовард меҳост. Носир Ҳасанов низ дар ин вақти хеле кӯтоҳ ғами дил намегуфт, ӯ меҳост ҳарчи бештар аз дидани наздиктарин шахсони худ баҳрааманд гардад ва шояд медонист, ки шайх Саъдӣ дар ин маврид гуфтааст:

*Дигараш чу боз бинӣ, ғами дил мағӯй, Саъдӣ,
Ки шаби висол кӯтоҳу суҳан дароз бошад.*

Бад-ин минвол зиёда аз як сол сипарӣ гашт, то ҳар ду филмнома кори худро анҷом доданд ва Носир Ҳасанов аз ин гуна ду бомӣ ва духавоӣи фароғати бол ёбад.

Ҳар ду асар, ҳам «Ҳасани аробакаш»-и Б. Кимёгаров ва ҳам «Нисо»-и М.Орифов дар ҷаҳони пуртӯғени синамои тоҷик ба баҳои баланди мутахассисон ва

пазироиву маҳбубияти тамошобин ноил гардиданд, балки дар анчуманҳои умумииттифоқиву байналхалқӣ сазовори унвонҳои ҷойҳои намоён гаштанд.

Аммо бо анҷоми ин ду асар фаъолияти ҳунари дар соҳаи синамои Носир Ҳасанов ба анҷом нарасид. Коргардонҳо ҳамеша дар ҷустуҷӯи ӯ буданд ва пайваста ба корҳои тозаӣ ҳеш даъваташ мекарданд.

Дар навбати худ, Носир Ҳасанов низ, аз ҳеч як даъват сар намебечид ва аз ҳеч як нақш эҳзор намекард. Барои ӯ ҳамчун ҳунарманд тафовуте набуд, ки нақши ба зиммааш гузошта шуда асосӣ аст ё дуюму сеюмдараҷа ва ё лаҳзавӣ, нақши мусбат аст ё манфӣ, хурд аст ё калон ва ҳоказо... Новобаста аз чигунагии нақш, ӯ ҳунари асил ва меъёри санҷиши ҳунарро дар он медид, ки симоҳои характери, ҷоциавӣ ва мазҳакавие, ки ба ӯҳдааш мегузоштанд на танҳо иҷро шаванд ва ё бозида шаванд, балки он тавр ки дар иҷтимоъ, дар зиндагии рӯзмарраи ману шумо ҳаст, ҳунармандона воқеӣ офарида шаванд.

Дар филмномаи «Ҷӯра-саркор», ки коргардони шинохтаи тоҷик Маргарита Қосимова онро таҳия кардааст, Носир Ҳасанов нақши механизатор Баҳодурро офаридааст. Ҷӯра-саркор деҳқони асил аст. Ӯ шахси ботачриба, баобруӣ, соҳаи кишоварзиро чун панҷ панҷаи худ медонад. Ҳоҷагаш натанҳо дар ноҳияву вилоят, балки дар ҷумҳури аз ҷиҳати пешрафту тараққиёти ҳосилнокиву иҷроӣ плон яке аз ҷойҳои намоёнро ишғол мекунад. Аммо худи Ҷӯра-саркор бо вучуди он ки шахси покдилу поккор, меҳнатдӯсту шафиқ аст, бар қору гуфтори худ устувору яктарафа аст ва ҳеч гоҳ аз гуфтааш намегардад. Ё ӯ метарсад, ки гапи гуфтааш агар иҷро нагардад дар байни мардум шармсор мешавад, ё мартабаву дараҷааш намегузорад, ки суханаш хок хӯрад.

Баҳодур низ агар чанде ҷавон аст, вале дар кори худ, дар соҳаи механизаторӣ яке аз беҳтаринҳо дар колхоз мебошад. Агар Ҷӯра-саркор мисоли деҳқононест, ки касбашон аз насл ба насл ба мерос мегузарад, Баҳодур аз қабилӣ насли замони нав ва ҷавононест, ки ихтисоси худро дар омӯзишгоҳҳову донишкадаҳо хуб омӯхтаанд. Баҳодур ҳоло оиладор нест, аммо нисбатан Гулрӯ, ки духтари Ҷӯра-саркор аст, он рӯзи деринтзори бахту саодат ва висолу мудродро бесаброна мепояд.

Баҳодур бо ҳама бафаросативу боодобиаш ҷавон аст. Хунаш дар ҷӯш аст. Ӯ мебинад, ки айёми чидани пахта бо комбайн фаро расидааст, аммо бригадир Ҷӯра-саркор ба он эътибор намедихад. Ҳатто парво ҳам намекунад, ки ҳосил метавонад талаф ёбад.

Баҳодур дилаш ба арақи ҷабин ва меҳнати сангине, ки деҳқон дар сари ҳар як ниҳоли пахта сарф кардааст, месӯзад. Ӯ ба назди Ҷӯра-саркор меояд ва иҷозати бо мошин чидани пахтаро мецоҳад. Ҷӯра-саркор таклифи механизатори ҷавонро рад карда, чидани дастии пахтаро пешниҳод мекунад. Ҳамин тарик, байни бригадири колхоз Ҷӯра-саркор ва механизатори ҷавон Баҳодур баҳси чиддӣ сурат мегирад.

Дар ин мочаро, аз рӯи одоби шарқӣна, ҳам аз ҷиҳати синну сол, ҳам аз ҷиҳати таҷрибаи корӣ ва ҳам аз ҷиҳати мансабу мартаба Баҳодур наметавонад бо Ҷӯра-саркор баробар бошад. Ӯ дар ҳоли асабониву гармии эҳсос дастафшону зерӣ лаб чизе гӯён бо шитоб аз назди бригадир баромада ба комбайни худ мешинад ва бо суръати баланд мошинро ба сӯи замини пахта меронад.

Баҳодур дигар на ба тундии хислати Ҷӯра-саркор, на ба шебу фарози роҳ ва на ба суръати баланди мошин, ки боиси хатари ҷонаш буда метавонист, аҳамият намедод. Дар зехни ӯ танҳо як андеша бо гармии эҳсоси

чавонаш шӯр мехӯрд, ки ин ҳам бошад, чидани пахта буд.

Дар ҳамин ҳоли гармравиву гармандешӣ, дар сари замини пахта ногаҳон, ғайри чашмдошт комбайни Баҳодур бо ҳамон суръати тезе, ки меомад, ба замин фуру меравад. Мувофиқи сценарияи асар ин гуна садамаи ногаҳонӣ дар нақша гирифта нашуда буд. Ҳайрати ногаҳонии ҳамкорон пас аз лаҳзаҳои дарки воқеа ба ҷӯши хандаву ҳазлу шӯҳӣ мубаддал мегардад. Носир Ҳасанов низ аз комбайни садамахӯрдааш баромада ба ҳазлу шӯҳӣ ва хандаҳои ҳамкасбон, деҳқонон ва тамошобинон ҳамроҳ мешавад.

Маълум мешавад, ки дар ҳоли пурра ворид шудан ба образи Баҳодур, Носир Ҳасанов воқеан дар ҳоли изтиробу чаҳлу бетоқатӣ комбайнро ба болои анборхонаи назди шипанги колхоз, ки дар сари замини пахта воқеъ буд меронад. Ва он таҳхонае, ки болояш бо ҷӯбҳои на он қадар мустаҳкам пӯшида шуда буд, бо комбайни Носир Ҳасанов ба замин фуру меравад.

Ин ҳодиса далели он аст, ки ҳунарманд Носир Ҳасанов нақши ба зиммааш гузоштаро на танҳо нағз мебозад, ё хуб иҷро мекунад, балки бо ҳисму ҷонаш воридаи образ гашта онро меофарад. Ва дар ҳамин маврид ҳам, Носир Ҳасанов ба дублёрҳо ниёз намебарад. Ӯ дар аксари филмномаҳое, ки он ҷо нақш офаридааст, ҳама гуна монеаҳои душвори ҳисмониро ба зиммааш мегирифт. Дар филми «Вохӯрӣ дар назди масҷиди кӯҳна», ки нақши милисаро иҷро мекард, ӯро аз рӯи сценарияи асар бо асп таъқиб мекунанд. Ӯ низ савори асп аз таъқибгарон фирор мекунад ва ин ҳодиса дар соҳили рӯдхонаи кӯҳӣ рух медиҳад. Барои он, ки аз ҷинояткорон наҷот ёбад, ӯ бояд аз дарёча убур кунад ва дар он сӯи соҳил паноҳ ёбад. Ӯ маҳаллоро, ки дар он воқеа рух медиҳад, хуб медонад. Дар ҷои ду шахсанги ду

тарафи соҳил, ки дарёро танг мекунанд, ӯ бояд аз он ҷо бо асп бичаҳад. Дар ҳамон вақти чаҳидан душманон ӯро мепарронанд. Ва ӯ бо асп ба об меафтад.

Ин ходиса дар мавриди нақл кардан ва ё дар навор дидан хеле шавқовар ва аҷоиб аст, аммо он ҳаловате, ки бо иҷрои ин лаҳза ба тамошобин эҳдо мешавад, заҳмати сангин, ҳунар ва маҳорати касбиरो тақозо мекунад. Баъд аз он, ки қаҳрамони филм бо асп ба об меафтад, ҳасади ӯро дар об чанд дақиқа ба навор мебардоранд.

Ин лаҳза дар дарёчаи шӯху зебои Зидӣ ба навор бардошта шуда буд. Ва ҳамон лаҳзаи сабти ҳасад дар обро 9 маротиба ба навор гирифтанд. Касе, ки аз оби тармаву чашмаҳои сарду зулоли ба ин дарё резанда нӯшида бошад, тасаввур карда метавонад, ки 9 маротиба дар даруни ин гуна оби сард сабти навор кардани ҳунарманд чӣ азоби олий аст.

Сабаби нақшо ба пуррагӣ (ҳам офаридани симои асар ва ҳам иҷрои душвортарин лаҳзаву ҳолатҳои ҷисмонӣ, монанди паридан аз парашут, кӯҳнавардӣ, аспдавониву мошинронӣ, шиноварӣ ва фалону ҳоказо) иҷро кардани Носир Ҳасанов он аст, ки ӯ дар зоти хеш фотех аст. Ва дар зиндагӣ ҳамеша ба дараҷае агар расида бошад, танҳо бо талошу кӯшишҳои худ расидааст. Ӯ аз хурдӣ ба навъҳои гуногуни варзиш шуғл варзидааст.

Ба замми ҳамаи ин дар ГИТИС дарси махсуси «Ҳаракати сахнаӣ» таълим дода мешуд, ки муаллими ин фанни барои ҳар як ҳунарманд зарур варзишгари шинохта ва муаллими варзида, чемпиони қаҳон Намеровский буд. Носир Ҳасанов ин фанро хеле дӯст медошт. Ӯ бо шавқу ҳаваси хоса бо тамоми чиддият ба дарсҳои Намеровский омодагӣ мегирифт ва яке аз беҳтарин шогирдонаш маҳсуб мешуд. Ҳамин иродаи қавӣ, дарки масъулият, талош ва меҳри касби дӯстдошта ӯро ба қулҳои баланди ҳунар бурданд. Ӯ имрӯз

маҳбуби тамоми халқи тоҷик аст. Мардум чехраашро мешиносанд, хунарашро меписанданд, гӯё ӯ аъзои ҳар як хонадон аст.

Устод Носир Ҳасанов дар сӯҳбате чунин гуфт:

«Дар як сафари хунарии Театри Лоҳутӣ ба ноҳияҳои вилояти Хатлон, маро дар як хоҷагии бисёр машхур ва пешқадами ин минтақа хеле гарму ҷӯшон пешвоз гирифтанд. Албатта, дар ҳама гӯшаҳову канори хоки Ватан хунармандони театрро хуб истиқбол мекунам, вале ин қарат ё ба назари ман чунин намуд ва ё воқеан пазироӣ дар сатҳи олии буд.

Баъдазвоҳӯрӣ бо мардум, баъдазнамоишинамоишномаҳову гуфтугӯҳои мустақим бо аҳли заҳматкаши хоҷагӣ, раиси он маро ба хонаи хеш ба меҳмонӣ даъват кард. Ман ростӣ, дар оғоз нахостам, ки аз ҳамкасбонам, ҳамсафаронам, аз устодону шогирдонам, ки ҳама аҳли як театр ҳастем ҷудо шавам ва ба ӯ миннатдорӣ хешро иброз кардам ва аз ӯ узр пурсидам, ки наметавонам аз ҷамъи ҳамсафарон ҷудо шавам.

Вале ӯ бо пофишорӣ ва яқравӣ маро даъват мекард ва дар ниҳоят гуфт: «Шумо фарзанди мо ҳастед! Ин аз асрори хонадони ман аст ва танҳо дар сурате ин роз ошкор мегардад, ки Шумо ба хонаи мо қадам ранҷа кунед». Ман ҳолро ба дӯстон фаҳмондам ва барои ифшоии роз ба меҳмонӣ, ба хонаи раиси он хоҷагӣ рафтем.

Он марди начиб, ки синнаш қариб ду баробар аз ман калон буд, чунон ба ин ҷониб бо меҳрубонӣ ва илтифот муроҷиат ва муносибат мекард, ки агар ман волидайн намедоштам, яқин эшонро волидайнӣ хеш мепиндоштам. Мо ба меҳмонхонаи барҳаво ва оростаи мизбон ворид гардидем. Ӯ хони нон густурд ва барои гармии сӯҳбат телевизоро даргиронид. Бовар кунед, бе ягон нақшу нигори воқеа, дар барномаи телевизионӣ як намоишномае, ки бо иштироки ман буд, пахш мегардид.

Меҳмон бо як шавку завқи кӯдакона, бо табассум ба ҳамсараш мурочиат кард: — Занак, зуд бишитоб, писарат дар телевизор баромад дорад!

Ман ҳайратзада намоишро нигоҳ мекардам, балки он намоиш ва ҳунармандонро аз ёд ҳам медонистам. Аммо кадоме аз ҳамкасбони дар намоиш нақш офарида зодаи ин хоҷагӣ ва фарзанди ин хонадон аст, барои ман воқеан ҳам рози сарбаста буд.

Соҳибхоназан гӯшаи сатри сафедашро ба дандон гирифта, шитобон ворида меҳмонхона гардид. Ҷ ҳатто ба меҳмоне, ки дар пешгоҳи хонааш қачпахлӯ мезад, диққат накард ва бо як эҳсоси баланд чашм ба телевизор дӯхта, бо як лаҳни нозуку меҳрубонии модарона ба писараш, ки дар намоиш нақш мебозид мурочиат мекард. Раис бо табассуми ширин ва ҳисси қаноатмандӣ аз хурсандии ҳамсараш пиёлаи чойи кабудро ба ӯ дароз карда гуфт: — Занак, чоя гир, ки аз шодӣ ҳалқат хушк шуд.

Ҷ ба тарафи шавҳараш гашту пиёлаи чойро бо одоб гирифт ва чашмаш ба мани дар пешгоҳи хона қачпахлӯзада афтод. Ҷ як лаҳза ба телевизор нигоҳ карду боз ба ман мутаваҷҷеҳ шуд. Ман эҳсос кардам, ки зан як лаҳза ба чашмонаш бовар намекард. Ҷ боз ба тарафи шавҳараш нигарист. Раис бо табассуми малех ва ишорати чашму абрӯ ба сӯи ман гуфт: — Писарат аз шаҳр ба зиёрати ту омадааст, хез дега алоб мон.

Он меҳру шафқат, навозишҳои модаронаи соҳибхоназан нисбат ба ман дар чашмонам ашки ҳайрат, ашки иродату ихлос, ашки фарзандӣ ангехт. Сипас ман огоҳ шудам, ки он оилаи начиб аз қазо бефарзанданд ва ба ман, ба ҳунарам ғоибона, аз телевизион тавассути барномаҳову намоишномаҳо эътимод бастаанд ва ба фарзандӣ қабул кардаанд...»

Ин воқеа гувоҳи он аст, ки Носир Ҳасанов дар ҳақиқат маҳбуби халқ аст. Ӯ тавонистааст бо заҳмату кӯшишҳои пайваста, бо ҳунару маҳорати асил ба дили халқ роҳ ёбад, писанди мардум гардад.

Ин гуна ҷустуҷӯхову пажӯҳиши ҳунари, иродаи қавӣ ва меҳру муҳаббат ба ҳунар буд, ки соли 1974 Ҳукумати ҷумҳурӣ барои хизматҳои шоёнаш дар соҳаи санъат ба ӯ унвони баланди Ҳунарманди Хизматнишондодаи Тоҷикистон ва соли 1989 унвони олии санъат Ҳунарманди Халқии Тоҷикистонро сазовор донистааст.

Нахустин қадамҳои Носир Ҳасанов дар студияҳои телевизион ва радио аз оғози солҳои 60-ум шурӯъ шудааст. Коргардони барномаҳои радио Ҳалима Насибулина, ки тамоми ҳаёту фаъолияташ дар ин даргоҳ гузаштааст, Носир Ҳасановро ба студия даъват мекунад ва онҳо дар якҷоягӣ барномаи шавқовар ва таълимиву тарбиявӣ барои наврасон «Субҳи пионерӣ»-ро омода месозанд. Барномаи мазкур аз нахустин шуморааш тавачҷӯҳи кӯдакон ва наврасонро ба худ ҷалб мекунад. Носир Ҳасанов аз оғози солҳои 60-ум то солҳои 80-ум таи 20 сол пайваста «Субҳи пионерӣ»-ро ба истилоҳ «ба эфир» мебаровард. Тавассути овози ӯ шунавандагон бо навигариҳои ҷаҳони наврас, осори беҳтарини манзуму мансур, радиоинсенировкаву барномаҳои театри оғоҳ мешуданд. «Субҳи пионерӣ» яке аз беҳтарин барномаҳои радиои барои наврасон буд.

Қисмати зиёди кормандони радио, телевизион, театр тавассути он барнома ба ҷодаи санъат ва ба даргоҳи садову симо қадам гузоштанд. «Субҳи пионерӣ» ҳам дар тарғиби санъату ҳунар, ҳам дар ташвиқи сиёсати даврон ва ҳам дар ҷалби ҷавонони лаёқатманд ба соҳаи санъат, ба соҳаи телевизиону радио саҳми бузурги ҳешро гузоштааст. Маҳз тавассути ин барнома имрӯз

мутахассисони беҳтарини садову симо, хунармандони шоистаи театри тоҷик, санъаткорон ва дигар кормандони соҳаи фарҳанги ҷумҳурӣ дар ривочу равнақи соҳаи ҳеш самимона ва содиқона фаъолият мекунанд.

Носир Ҳасанов, ҳамчунин то ба ҳол дар бисёре аз барномаҳои хунариву фарҳангӣ ва маърифатии радио ва телевизион ширкати Ҷамоати Ҷамолати дорад. Ӯ бо хунару маҳорати ҳеш, бо таҷрибаи бою тӯлониаш дар бештар аз 2000 барномаҳои телевизиониву радиои аз қабилӣ, асарҳои драматӣ, минетура, инсценировка, радионovelлаҳо хунарнамоӣ кардааст. Симои Носир Ҳасановро маҳз тавассути телевизион ва садоҷиро тавассути радиои ҷумҳурӣ мардуми тоҷик мешиносанд ва маҳз тавассути ин ду дастгоҳи азими тарғиботӣ ӯ меҳмони доимии мардуми кишвар аст.

Носир Ҳасанов на танҳо иштирокчӣ, балки яке аз бунёдгузори барномаҳои аст, ки тӯли солҳои зиёд ҳамрозу дамсози мардум буданд ва масъалаҳои печидаву муҳими иҷтимоиро матраҳ месохтанд. Ба як маънӣ он барномаҳо ба дарди мардум меҳӯранд.

Масъалаҳои бисёри иҷтимоӣ буданд, ки ошкоро гуфтани онҳо боиси ошӯбу тақобу мансабдорони замони Шӯравӣ мегардид ва ба сиёсати он даврон дуруст намеомад. Ифшои ин гуна мушкилиҳо ба тарзе мебоист сурат бигирад, ки боиси ранҷиши хоҳири зиммдорони давр намешуд.

Шодравон Маҳкам Ҳочиқулов бо Носир Ҳасанов тарзу усули ифшои розро дарёфтанд. Телевизион ва радио, ки бузургтарин дастгоҳи тарғибу ташвиқотӣ аст, ба эшон кӯмак расонид.

Дар радио барномаи «Сӯҳбати дӯстон» ташкил гардид, ки Маҳкам Ҳочиқулов ва Носир Ҳасанов онро бо тарзи устодона дилписанд, хунармандона барандагӣ мекарданд. Воқеан, сӯҳбатҳои Маҳкам Ҳочиқулов ва

Носир Ҳасанов ба ҳар як фарди ҷомеа дӯстона буданд, зеро эшон масъалаҳои ҳалталаби ҳаёти рӯзмарраи ҷомеа, доғи рӯз, дарди мардумро ба миён мегузоштанд ва сабабгорони он мушкилоту проблемаҳоро зери тозиёнаи танқид қарор медоданд. Ба шарофати он барнома баъзе шахсони соҳибмансаб аз вазифаи худ сабукдӯш шуданд, масоили ҳалталаби рӯз роҳи ҳалли худро ёфтанд. Бояд гуфт, ки ба ибтиқори Маҳкам Ҳочиқулов ва Носир Ҳасанов шоири маъруфи тоҷик, шодравон Аминҷон Шукӯҳӣ кӯмаку дастгирии зиёд кардааст.

Баъд аз ташкил кардани «Сӯҳбати дӯстон» дар радио, фаъолияти муштараки Носир Ҳасанов ва Маҳкам Ҳочиқулов дар телевизиони тоҷик вусъати бештаре меёбад.

Ҳунармандони театри драмавии ба номи А.Лохутӣ Носир Ҳасанов ва Маҳкам Ҳочиқулов дар телевизион барномаи фароғатӣ-мазҳакавӣ ва танқидии «Чойхонаи дилқушо»-ро офариданд. Бо нахустин барномаи хеш «Чойхонаи дилқушо» тавонист тавачҷӯҳӣ миллионҳо тамошобинони оинаи нилгунро ба худ ҷалб кунад.

Зеро ҳар як фарди ҷомеа метавонист бо тамошои сахнаҳои мазҳакавӣ, ки ҳунармандони театри ба номи Лохутӣ иҷро мекарданд, фароғати бол ёбад. Ва тарзи махсуси ҳазлу шӯҳҳои барандагон Маҳкам Ҳочиқулов ва Носир Ҳасанов хеле оли иҷро мегардид, ки он шеваи гуфтор ҳам ба тамошобин писанд буд ва ҳам ба ҳазлу танқид созгор. Ҳам «Сӯҳбати дӯстон» ва ҳам «Чойхонаи дилқушо» барномаҳои мушкил ва масъули телевизиону радио буданд, ки на ҳама кас, хоса ҳунарманд метавонист онҳоро баррандагӣ кунад ва таҳия созад. Танқиди афроди мушаххас, сарварони ташкилоту вазоратҳо, идораву ташкилотҳо, шахсони касбу кори гуногун бар дӯши таҳиягарон ҷавобгарии зиёдеро мегузошт, далелу бурҳонҳои мӯътамад, сухани ошқорову ҳақиқати

вокеиро тақозо мекард. Ва ин ҷавобгарӣ бар дӯши Маҳкам Ҳочиқулов ва Носир Ҳасанов буд ва онҳо аз ӯҳдааш ба хубӣ мебаромаданд. Далелаш он аст, ки барномаҳои «Сӯҳбати дӯстон» ва «Чойхонаи дилкушо» то аввалҳои солҳои 90-уми асри гузашта пайваста ба навор мебаромаданду дар шабакаи барномаҳои радиои паҳш мегардиданд.

Барномаҳои мазкур баъди фаъти нобахангоми шодравон Маҳкам Ҳочиқулов чанд муддат қатъ гардида буданд. Хушбахтона, бо ташаббуси Носир Ҳасанов ва дигар кормандони телевизион ва радио ва дастгирии раиси ин кумита У.Раҷабов ин барномаҳо аз сари нав ба эфир баромаданд. Танҳо номи «Сӯҳбати дӯстон» ба «Нешханд» табдил дода шудааст ва бехтарин хунармандони театри ба номи А.Лохутӣ ба онҳо ҷалб карда шудаанд.

Носир Ҳасанов на танҳо дар соҳаи театр, синамо, радио ва телевизион балки дар баҳши дубляж-баргардони филмҳо ба забони тоҷикӣ низ саҳмгузор аст. Ӯро дар студияи дубляжи «Тоҷикфилм» ҳамкасбон аз рӯи эҳтиром ва хизматҳояш дар ин соҳа «шоҳи дубляж» мегӯянд. Ин бесабаб нест, чунки Носир Ҳасанов 1176 филмро ба забони тоҷикӣ баргардон кардааст, яъне дар дубляжи онҳо ширкат варзидааст.

Ҳанӯз солҳои таҳсил дар мактаби миёнаи рақами 7-и шаҳри Душанбе, ки яке аз бехтарин мактабҳои шаҳр маҳсуб меёфт, Носир Ҳасанов ба дубляжи филмноҳо ҷалб гардида буд. Студияи дубляжи «Тоҷикфилм» барои овоздиҳии филмҳои кӯдакона, нақши кӯдакон дар филмҳои ҷиддӣ, овозу ғалогӯли бачагон дар филмноҳо талабагони лаёқатманди мактаби 7-ро даъват мекард, ки Носир Ҳасанов дар шумори онон буд. Ва чунон, ки баъдтар худи ӯ ба ёд меорад: «Хунарманди маъруфи театр Зоир Дӯстматов баъди овоздиҳии филм ба шонаам

мезад ва мегуфт: «нағз, нағз, кӯшиш кун, артист мешӣ ту ҳам!» Носир Ҳасанов аввалин устоди худ дар баҳши дубляж нахустин ва беҳтарин коргардони дубляжи тоҷик — Қутбиддин Олимовро меҳисобад ва ҳамеша ба некӣ аз эшон ёд меорад:

*Ҳеч кас аз пеши худ чизе нашуд,
Ҳеч оҳан ханҷари тезе нашуд.
Ҳеч Мавлоно нашуд муллои Рум,
То муриди Шамси Табрзӣ нашуд.*

Носир Ҳасанов, агар имрӯз ба қуллаҳои баланди ҳунармандӣ расидааст, маҳз ба шарофати ғамхориҳои падаронаи устодонаш ва кӯшишу талошҳои тоқатфарсо ва меҳру муҳаббаташ ба сахна, ба ҳунар мебошад. Имрӯз Носир Ҳасанов унвонҳои баланди давлатиро дорост, шогирдони зиёдеро ба воя расонидааст, аммо беҳтарин ва волотарин унвон барои ҳунарманд ин меҳру муҳаббати халқ аст, ки хушбахтона ӯ ин муҳаббатро дорост.

Носир Ҳасанов воқеан, бе ҳеч гуна шакку шубҳа Ҳунарманди Мардумии Тоҷикистон аст.

ШАҲДРЕЗ

Агар перумони шахсияти ҳунарӣ, маҳорати ӯ, хизматҳояш дар соҳаи санъати миллӣ, ҳулуқ атвораш, фаъолияти ҷамъиятиаш шогирдон, ҳамкасбон, мунаққидону донишмандон сухан мегӯянд, бешак далели он аст, ки ин шахс умри худро барабас нагузаронидааст. Хушбахтӣ ва давлати шахси ҳунарманд низ дар он аст, ки арҷи ӯро шиносанд, ҳунарашро пазиранд ва аз он баҳра бардоранд. Дар тӯли ҳаёт ва фаъолияти пурсамар,

пуршебу фароз, аммо ширинаш аз хусуси ҳунари Носир Ҳасанов дар мақолаву очеркҳо, барномаҳои телевизиониву радиой, бобҳои китобҳо сухан рафтааст. Носир Ҳасанов дар соҳаи театри тоҷик воқеан устод аст. Ӯ тамоми фаъолиятро самимона ба театр, ба ҳунар ва ба тамошобин бахшидааст. Ва бо ҳамин самимият имрӯз ҳунармандони ҷавонро тарбият мекунад. Шогирдони ӯ Абдулҳафиз Қодирӣ, Амонуллоҳ Қодирӣ, А. Гуломов, М.Мамадалиев ва бисёри дигарон ҳоло дар сахнаи театр дар бараши нақшҳо меофаранд ва худ низ ба дараҷаи камолот расидаанд.

Носир Ҳасановро дар Театри ба номи Лоҳутӣ бо эҳтиром ва бо ифтихор хурду калон Носир-ака мегӯянд. Ва ҳар як ҳунарманд ва корманди Театри ба номи Лоҳутӣ медонад, ки дар моварои ин ном таърихи ҳунарии як насл, ганҷинаи таҷрибаву малакаи ҳунари, даврони фатҳу зафарҳои ҳунари ва мактабу маҳорати ҳунари мастур аст. Имрӯз ҳар як ҳунарманди ҷавон талош бар он дорад, ки қатрае аз ин баҳр ошомад, муште аз ин хирво бистонад:

*Вақти он шуд, ки зи хуришд зиёе бирасад,
Сӯи зангии шаб аз Рум лиқое бирасад.
Ин ҳама косаи заррин зи бари хони фалак,
Баҳри он аст, ки як рӯз салое бирасад.*

Мавлавӣ

ИНСОНИ НАҶИБ ВА ҲУНАРМАНДИ АСИЛ

Бахти мо – хатмкунандагони «студияи Тоҷикистон»-ии Донишгоҳи Давлатии санъати театрии ба номи Луначарскийи шаҳри Маскав буд, ки дар чунин

даргоҳи ҳунари баланд таълим гирифтём. Устодони мумтози ҳунари театрӣ О.И. Пыжова, В.В. Бибиқов ва М.П.Чистяқов, ки студияи моро роҳбарӣ доштанд, дар баробари омӯзонидани асрори ҳунар, дар вучуди ҳар як шогирд хасоили нақӯи инсониро ривоч меоданд, дунёи маънавии моро ташаккул меоданд, таваҷҷӯҳ ва ишқи моро ба фарҳанги миллӣ ва ҷаҳонӣ бармеангехтанд.

Ба назари ман, он касе, ки байни мо бештар аз ҳама аз ин таълимоту раҳнамунӣ баҳра бардоштааст ва дар тӯли ҳаёт ва фаъолияти ҳунарии худ то ба имрӯз аз он ганҷинаи ҳунар ба мардум эҳдо мекунад, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Носир Ҳасанов аст.

Тамоми ҳаёти ҳунарии ӯ мисли китоби мусаввири пур аз нақшҳои ҷолиб ва нотақрори офаридаи ӯст, ки гувоҳи талошу заҳматҳояш аст. Ӯ дорои ҳислатҳои нақӯи инсонист ва ҳамеша ёвару мададгори ёрон аст. Ба як маънӣ ҳунари худододи ӯ бо ҳислати нақӯаш тавъаманд.

Истеъдод атои худовандист. Вале шахсе, ки аз он ғарра мешавад ва аз болои истеъдоди худ талошу заҳмат намекашад, он ганҷи шойгонро ройгон аз даст медиҳад. Маҳз талоши ҳунар, талоши донишу маҳорату малака Носир Ҳасановро ба қуллаи мурод расонид. Ӯ ҳамеша пурзаҳмат аст ва он барояш нишот меоварад. Носир Ҳасанов дорои ҳислатҳои нақӯи инсонист. Ӯ агарчи дар ин ва ё он қори саҳнавӣ ҷалб набошад, вале ҳамеша ёвару мададгор ва маслиҳатдеҳи ёрон ва шогирдон аст. Ӯ метавонад ҳамроҳи ходимон ҷиҳози намоишро ба саҳна барорад, либоси ҳунармандонро дуруст бикунад. Ҳамин гуна ҳислатҳои шахсии ӯ дар офариниши образҳояш таҷассум меёбанд.

Ба ман ҳамеша он ҳунармандон писанданд, ки ҳислатҳои нақӯяшон бо истеъдоду ҳунар ва вазифаву эҳсоси шаҳрвандӣ тавъаманд. Ва Носир Ҳасанов маҳз аз зумраи онҳост. Хотирам ҳаст, баъди хатми ГИТИС моро

ба Театри мусиқӣ-драммавии Хучанд фиристоданд. Ба чуз кори сахна, мо боз бо тамошобинон дар муассисаҳои таълимӣ вохӯриҳо мегузaronидем. Ҳатто Носир Ҳасанов дар омӯзишгоҳи тиббӣ ба таълими рақс пардохт, агарчи ман аз он даст кашидам. Ва аҷаб ин ки баъди андак фурсат шогирдони ӯ натанҳо рақсро омӯхтанд, балки дар концертҳо иштирок мекарданд.

О.И. Пыжова дар китоби худ «Икром» навишта буд, ки «шарики сахна-давлати ҳунарманд аст».

Ҳато намекунам, агар бигӯям, ки чунин шарики сахна барои ҳунармандони театр Носир Ҳасанов аст

*Т. Абушукурова, профессор,
Ҳунарманди Хизматнишондодаи Тоҷикистон*

БА НОСИРИ ҲАСАН

Одамони нуроние ҳастанд, ки онҳоро ҳама мешиносанд, эҳтиром мекунанд, аз дидору гуфторашон баҳра бармегиранд. Ин гуна қасон нуру зиё, ситораҳои санъати тоҷиканд. Онҳо бо халқ аз сахнаи театр, синамо, телевизиону радио сӯҳбат мекунанд, аҳли ҷомияро ба олами маънӣ даъват мекунанд.

Ҳунарманди Халқии Тоҷикистон Носир Ҳасан аз зумраи ҳамин ҳунармандон аст. Беш аз чихилу панҷ сол аст, ки мардум аз ин чашмаи сармаду зулоли ҳунар баҳра мегиранд. Носири Ҳасан актёри асил аст! Чист актёрӣ? Кист актёр? Актёр ин бозингари асил аст дар симои Носири Ҳасан. Дар арсаи ҳунар барои ӯ сарҳад вучуд надорад.

Ӯ дар ҳама жанрҳои сахнавӣ – мазҳака, фочиа, драма ба барору комёбӣ мушарраф мегардад. Ӯ дар ҳама пайроҳаҳои зиндагӣ ва дар ҳама табақаҳои ҷомеа худро санҷидааст. Ҳоло ман ӯро ба як хуми пурбору сарпӯш

шабоҳат медиҳам, ки замони кушодани сарпӯшаш расидааст, то мардум, ҷомеа аз он ғизои маънавӣ ва фарҳангӣ бигиранд.

Ба назари ман хунарманд офтоби тобон аст, ки зарраҳои дурахшонаш зиндагибахшанд. Хунарманд парвонаеро мемонад, ки дар ишқи нур ҷон ба гарав аст. Хунарманд оина аст, оинаи замон ва одамон аст. Носири Ҳасан оинаи замони худ, насли худ ва хунари худ аст.

Ман бори аввал бо Носири Ҳасан соли 1957 дар шаҳри Маскав, дар Донишқадаи олии театрии ба номи Луначарский вохӯрдм. Зиёда аз чил сол аст, ки бо ӯ дар марзи хунар ва зиндагӣ кишт мекунем, ҳосил мебардорем ва маҳсули меҳнати ҳешро ба мардум, ба ҷомеа мебахшем. Бо Носирҷон дар сахнаи театр, телевизион, радио, синамо нақш офаридан, ҳамфикр будан як ҷаҳони нотакрор ва фалсафӣ аст. Бо ӯ дар ҳама маврид ва дар ҳар ҳол дилпурӣ. Ӯ дурӯғ намеғӯяд, ғайбат намекунад, намефурӯшад.

Дар намоишномаи «Рустам ва Сӯҳроб» ман нақши Таҳминаро мебозидам. Ҳар бор, пеш аз он, ки ба сахна бароям, ман ба образи «масҳарабоз», ки онро Носири Ҳасан меофарид, диққат меодам. «Масҳарабоз»-и ӯ танҳо шахси дилхушкун ва ҳарзагӯ набуд. Носири Ҳасан тавонист дар либоси танзу ҳазл бо масҳара ба фоҷиаи ҷомеа, ба дарди замон, ба беадолатии иҷтимоӣ бихандад. Ӯ дар қисмати масҳарабоз нақши фоҷиавиро офарид. Дар намоишномаи «Зистан меҳоҳад»-и М.Ҳақимова ӯ нақши «духтур»-ро офарид, ки барои наҷот додани писари ман даворо дар ҷисми худаш месанҷад, то ба бемор осебе нарасад.

Мо бо Носири Ҳасан дар намоишномаҳои «Бева-тан», «Садо аз тобут», дostonҳои безаволи Фирдавсӣ, асарҳои оламшумули Шекспир, Шиллер, осори адибони муосири тоҷик Ғ.Абдулло, Ҷ.Икромӣ, С.Улуғзода,

Р.Чалил, М.Турсунзода, Самад Ғанӣ, М.Бахтӣ, С. Сафаров ва дигарон нақшо офаридем ва ҳамеша аз ҳамдигар меомӯхтем.

Пайванди ботинии ман бо Носири Ҳасан шояд аз он бошад, ки ману Маҳмудҷону Носирҷон ва дигар ҳамсабақонамон аз нахустин қадамҳо ба ҷодаи санъати театри, аз сахнаи донишгоҳи театри Маскав то кунун ҳамфикру ҳамроҳ ҳастем.

*Шукри сунъат холиқи санъатгари рангофарин,
Оҷизи ҳайрони сунъи ту шуда санъатгарон.
Моҳу хуршеду чамеъи ахтарон аз сунъи ту,
Чун чароге карда рӯшан ин замину ин замон.*

*Маряма Исо
Ҳунарманди Халқии Тоҷикистон*

УСТОДИ ҲУНАР

Аз ҳамон рӯзе, ки мо як гурӯҳ духтарону писарон ба Донишкадаи олии санъати театрии ба номи А.В. Луначарский шаҳри Маскав дохил шудем, Носири Ҳасан нисбати ҳамаи мо дар ҳама ҷабҳа ба қуллӣ фарқ мекард; ҳам дар муомила, ҳам дар рафтору гуфтор, хулқу одоб, тарзи либоспӯшӣ ва шона кардани мӯи сар.

Дониши муқаммал дошт ва ба замми хуб донишҷӯи забони модарӣ, забонҳои русиву туркиро низ медонист. Зеро дар пойтахти Тоҷикистон-шаҳри зебои Душанбе таваллуд шуда, ба воя расида буд.

Ҳангоми сафар аз Ватан, дар дохили қатора, мо ҳама чизҳои нофаҳморо аз Носирҷон мепурсидем ва ҳамеша ҷавобҳои қаноатбахш мегирифтем. Хулоса, дар ин сафар, ӯ моро роҳбалад буд ва мо ӯро писандидему дӯст доштем.

Ҳангоми таҳсил мо ҳамчунин мушоҳида кардем, ки Носири Ҳасан нисбат ба дарсҳо масъулияти баланд дораду зехни нозуку зуд дарк кардани ҳама гуна марому мақсадҳо. Алалхусус, ҳар кадоми мо мехостем, ки дар дарси маҳорату ҳунар бо Носир ҳамкорӣ кунем, чунки ӯ қобилияти ба машқҳо ҷалб кардан дошт, нозуқиҳои мусиқиро хуб дарк мекард ва сурудҳои форам месароид.

Шахсан ман ҳама вақт ба ҳунарвари Носири Ҳасан тавачҷӯи хоса доштаму дорам. Ҳар як нақши нави офаридаи ӯ бинандаро ба ваҷд меорад. Масалан симои Ҷотини беморро, ки ӯ дар асари Робиндранат Тагор «Шабӣ видоъ» меофарид, ман мегирйидам ва ҳар гоҳе нақши Криспенро аз мазҳакаи драматурги фаронсавӣ Оноре Лесаҷ «Криспен рақибӣ хоҷаи худ» меофарид, ман аз хандаи бисёр низ ашки шодӣ мерехтам, ҳарчанд худам низ дар он намоиш иштирок доштам.

Инак чихилу се сол мешавад, ки мо дар сахнаи театр фаъолият дорем ва ҳунари худододи ин устоди сахна сол то сол дар инкишоф аст. Дар асарҳои бисёре ман ба ҳайси коргардон бо ин ҳунарманди воломақом ҳамкорӣ кардам ва боре нашудааст, ки аз силсилаофаридаҳои ӯ эътирозе карда бошам. Баръакс, ифтихор дорам, ки миллатам чунин соҳибкасби бузург дорад.

Тӯрахон Аҳмадхонов

Арбоби Шоистаи Санъати Тоҷикистон

СУХАНЕ ЧАНД АЗ БОБИ ҲУНАР ВА ХИСЛАТҲОИ НОСИР-АКА

Дар асл Носир-акаи мо ҳамчун ҳунарпеша беҳамто ва ҳамчун инсон тимсоли замоне ҳастанд, ки худ умр ба сар мебаранд, кор мекунанд ва иншооллоҳ ҳоло

боз ҳаводорони санъати хешро бо нақшҳои дилфиреб мафтун мегардонанд.

Дар боби нақшҳои, ки Носир Ҳасанов офаридаанд ва намоишҳои, ки он кас ширкат кардаанд, бисёр гуфтаанд ва театршиносро лозим аст, ки барои ин гуна хунарманд китобҳо нависанд, зеро Носир - ака услуби хоси нақшофарӣ доранд, ки он дар худ як мактаbero таҷассум менамояд.

Барқосо ворид шудан ба нақш, дар як он фаҳмидан, дарк намудани фикри коргардон ва амалӣ кардани он ва боз хуб амалӣ кардан корест, ки танҳо Носир - ака аз ӯҳдаи он мебарояд. Зеро он дар ҳақиқат маҳорату фаҳмиши хосаро талаб мекунад.

Ман замоне коргари сахна будам, барои Носир-ака майдони бозӣ месохтам ва ҳангоми ороиши сахна дар паси парда истода чи тавр ба иҷрои нақш тайёршавии он касро меидам.

Сипас, ман ҳам рӯи сахна омадаму бо Носир Ҳасанов нақшофарӣ кардем ва худо хоҳад, мекунем. Дартар, Носир - ака дар намоишҳои навиштаи ман нақшҳои офариданд ва мактаби эшон дар ин ҷода ба ман хеле кӯмак кардааст.

Бо гузашти вақт ман чун коргардон бо ин хунарпешаи воқеан мардумӣ, бо ин родмарди сахна кор кардаам ва умедвори давомдиҳии ин ҳамкорӣ ҳастам.

Дар тӯли солиёни зиёд на танҳо тарзи нақшсозии Носир Ҳасановро омӯхтам, балки то дараҷае дарки хислатҳои инсонии ин шахсияти сахнаро кардам.

Дар ҳақиқат боиси таассуф аст, ки дар боби шуур ва хислатҳои ҳамидаи Носир - акаи меҳрубони мо хеле ва хеле кам гуфта шудааст ва касе ҳам нанавиштааст, ки Носир Ҳасанов ҳангоми нақшофарӣ делфинеро мемонад, ки ба қаъри баҳри асар ғутовар мегардад, ғам меӯраду ба қаҳр меояд, механдаду мегиряд, вале ҳамаро чун он

Бузургмоҳӣ ҳамчун бозӣ қабул мекунад дигаронро гоҳе талқин ва гоҳе маҷбур месозад, ки аз паси ӯ раванд ва ба дараҷаи нақшофарии эшон боло шаванд.

Ҳангоми коркарди «Афсонаҳои мӯйсафед»-и банда, ки устод нақши Аброрро таҳия мекарданд, ҳамроҳи ман ба деҳа, ба зодгоҳи камина рафтанд ва бо Аброри ҳақиқӣ вохӯрданд ва ин вохӯрӣ сабабгори дӯстие гардид, ки тӯли солҳои дароз идома дошт. Ҳангоми реҳлати амакам Аброр (рӯҳашон шод бод) Носир - акаи сари тобут меистоданд ва мегуфтанд: «Аброр гузашт, вале Аброре ҳам ин ҷо ҳаст...»

Оре, натарсида нигаристан ба душворӣ, беҳарос нигаристан ба носомониҳои рӯзгор хоси Носир - акаи мост ва он кас ҳамин хислатҳои ҳамидаи худро ба ҷавонон меомӯзонад ва худ низ аз омӯхтан аз ҷавонон ор намекунад.

*Нурулло Абдулло –
ҳунарпеша ва дромнавис.*

НОСИР ҲАСАНОВ

Ин ном барои ман басо азиз аст. Ҳанӯз аз солҳои 60-уми асри гузашта бо Носир Ҳасанов шинос ҳастам ва ҳамкорӣ дорам. Шояд ин ҳамкориҳо боис шуда, ки банда аз пайи ӯ рафта ба ҷодаи ҳунар по гузоштаам.

Аз синфи панҷум дар барномаи «Субҳи пионерӣ» - и радио иштирок мекардам ва дар он барнома устод низ доим ширкат меварзиданду ба мо ҳамчун устоди ҳунар роҳбаладӣ мекарданд.

Чи дар намоишномаҳои театри, чи дар филмномаҳо барномаҳои телевизионию радиои ҳар як сухани устод, амалу рафтори табиӣ эшон як мактаби ҳунарии басо баланде буд.

Ман бо ифтихори баланд гуфта метавонам, ки $\bar{u}$ дар ин чода яке аз устодони ман ва бисёр ҷавонон хастанд.

Вақте ки устод дар тарҷумаи яке аз филмҳо ба иштирокчиён муроҷиат намуда, нисбати банда «ин писар хунарманд шуда метавонад» гуфтанд, ман чунон ба вачд омадам, ки ба ҳамсолонам ин баҳои баланди устодро гуфтам. Мактаби хунарии рус, ки мо ҳама таълимгирифтаи он ҳастем, дар симои устод Носир Ҳасанов-яке аз хунармандон ва устодони барҷастаи ин мактаб - барои мо хеле азиз аст. Устод бо табиигароие, ки дар сахна доранд, беҳтарин намояндаи ин мактаби хунари ҳастанд. Ва ин хунарро ба мо таълим медиҳанд, дар сахна нишон медиҳанд.

*Давлати Убайдуллоҳ,
Саркоргардони Театри ба номи Лохутӣ*

ХУНАРМАНДИИ ЗАРИФОНА

Ҳар хунарманди ҷавон барои офаридани симои марди куҳансол имкониятҳои фарвоне дорад. Аз кафи по то мӯи сарашро пирона ораста, дар як дам нақши мӯйсафеди барҷомондари ба рӯи сахна меорад. Аз дигар ҷониб, муҳити бозингари сахна низ ба манфиати ӯст.

Аммо дар синну соли калон симои писарбачаи шонздаҳсоларо офаридан қариб, ки ҳеҷ имконияте надорад. Ин тавр ҳадду монеаҳои танҳо Носирҷонако тавонистанд дар намоишномаи «Корвони бахт»-и М.Миршакар, ҳини иҷрои нақши Саша-командири Артиши Сурх, моҳирона баргараф созанд.

Сашаи Носирҷонако бо ҷаззобияту самимияти хосааш мавриди муҳокимаи эҷодкорони асил қарор гирифт.

Ин чо ва ҳар чо бо мароми таҳиягару муаллифи асар тавъам омадани симопардозии Носирҷонакоро як навъ хунармандии зарифона мешуморам, ки аз фаросату нерӯи ҳамешабахори Носирҷонако маншаъ гирифтааст.

Баъдан фурӯтаниву хоксории Носир-ака айни ибратомӯзии пиру барнои театр бояд қарор дошта бошад. Муболиға намешавад, агар гӯям, ки Носирако дар як шабонарӯз бисту чор соат бе хастагӣ ба кори эҷодӣ машғуланд ва боз фурсат ёфта корҳои ҷамъиятиро ба сомон мерасонанд.

Дар мавридҳои тақдирсоз пуштибону раҳнамои ҷавонони эҷодкор буданашон низ мавриди ҳасанот ва иззату эҳтироми синну соли муборакашон гардид.

*Шералӣ Абдулқайс,
Хунарманди Шоистаи Тоҷикистон*

МАРДИ ХУДО

*Марди худо сер бувад бе кабоб,
Марди худо маст бувад бе шароб.*

Носир Ҳасанов аз ҳамин гуна мардони худост. Банда бо ин марди хунарманд, инсонии ҳалиму меҳрубон ва устои сахнаии тоҷик муддати сӣ сол аст, ки робитаи дӯстӣ ва ҳамкорӣ дорам. Ин дӯстӣ ва ҳамкорӣ барои ман хушбахтист, ки ба ҳар хунарманд насиб намегардад, зеро дар ин муддат банда бисёр чизҳоро аз ӯ омӯхтам.

Носирҷон Ҳасанов дар роҳи эҷодӣ ва сахнаии хунар нотакрор аст. Ӯ сабки хоси худро дорад ва дар кушодану равшан офаридани ҳар нақш диди тоза дорад. Ба ҷавонону ҳамкасбони худ ибратомӯз аст ва дасти кӯмакашро дарёғ намедорад.

Дар намоишномаҳо, ки бо ин марди бузург нақш офаридам, бароям лаҳзаҳои хушбахтаринанд. Ба ҳар

фарди эҷодкор орзу мекардам, ки меҳнати ҳалол ва дӯстдории касби худро аз ӯ биомӯзад. Ҳурмату эҳтироми ӯ дар байни мардуми эҷодкор ва мухлисони бешумораш аз Ҳунарманди мардумӣ будани ӯ гувоҳӣ медиҳад.

*Қиёмиддин Чақалов,
Ҳунарманди шоистаи Тоҷикистон*

МАҲБУБИ ХАЛҚ

Моҳи декабри соли 1969 дар Театри ба номи Лоҳутӣ нахустнамоиши асари М.Миршакар «Корвони бахт» баргузор гардид, ки нақши Сашаро дар он ҳунарманди ҷавону чолок Носир Ҳасанов офарид.

Нақши офаридаи Носир Ҳасановро арбобони санъати Тоҷикистон ва тамошобинон як дастоварди хуби ҳунарманди ҷавон ва ҳам театри тоҷик ҳисобиданд. Воқеан, Носир Ҳасанов дар офаридани нақши Саша тавонист бо боварии комил ба ҳунари худ тамошобинро тасхир кунад.

Самимият, меҳр ба меҳнати ҳалол, заковату фаросат, заҳмату машқҳои пайваста, иродати беинтиҳо ба касби худ аз хислатҳои начиби Носир Ҳасанов ҳастанд, ки ӯро ба қуллаи мурод ва камолот бурдаанд.

Дар намоишномаи «Нидои ишқ»-и Ғ.Абдулло Носир Ҳасанов нақши Муслиҳиддинро бозид. Ӯ хеле ҳунармандона тавонист худхоӣ, таассуби мазҳабӣ, кодир будан ба ҳар гуна палидиҳои Муслиҳиддинро рӯи сахна орад.

Бобчинский Носир Ҳасанов дар «Ревизори»-и Гогол аз зумраи он ашхосест, ки бе ғаммозӣ ва суҳанчинӣ рӯзаш намегузарад. Ӯ лаганбардор, ришвахору дунҳиммат аст, ки аз ҳама пастфитратихо рӯй намегардонад. Ин ҳама нақшҳо далели онанд, ки Носир Ҳасанов ба

чаҳони ботинии симоҳои офаридааш ворид мегардад ва онро воқеӣ, он тавр, ки дар ҳаёт ҳаст ва мо бо ин гуна ашхос рӯ ба рӯ мешавем, ба тамошобин нишон медиҳад.

Дар асари Грибоедов «Дод аз дасти ақл» Носир Ҳасанов нақши Загоретскийро офарид. Ин нақш дар эҷодиёти ӯ як саҳифаи навро боз кард.

Носир Ҳасанов нақши он зумраи инсонҳоро офарид, ки ихтилоф дар зоҳиру ботин доранд. Ва ман шоҳиди он ҳастам, ки чи гуна ӯ бахш ба бахш, сухан ба сухан, ҳаракат ба ҳаракат бо такмили нозуктарин пардозҳои хунарӣ моҳирона, вале бо як заҳмати сангини заргарӣ, майдакорона онро офарид ва ҳосили ин ҷустуҷӯҳову заҳматҳо мо инсонеро, сиришти инсонеро дар саҳна дидем, ки дар зоҳир агарчи хубу беайбу маданӣ намояд, дар ботин палиди маҳз аст.

Беҳиммативу беиродатии «Любаев»-и Носир Ҳасанов аз «Мачлиси партком»-и А.Гелман низ далели он аст, ки хунарманд қобилияти фавқулоддаи қорӣ ва ҷустуҷӯву кашфҳои тозаи сиришти инсониро дорост.

Хирадмандӣ, талоши тафоҳуми назарҳо, дӯстиву меҳрубонӣ, ёрмандии Носир Ҳасанов — ин ҳама на танҳо хунари баланди ӯст, балки тарзи зиндагонии ӯ низ ҳаст. Ӯ воқеан Ҳунарманди мардумист ва мардум ӯро дӯст медорад.

*Хушназар Майбалтев,
коргардон*

ТУРО БИНЕМ МО РҶИ ДУ ҲАФТОД

Ба дӯсти гиромиқадром Носири Ҳасан тақдим бод.

Хунар ангезаи эъқоз бошад,
Хунарварро самар анбоз бошад.

Ту, эй нақшофарин, мӯчизакорӣ,
Ба саҳна дар хунар ҳамто надорӣ.

Гаҳе шоҳиву гаҳ шайху қаландар,
Гаҳе сарлашқари дар ҳарб сафдар.

Чу ошиқ гоҳ бо чашми тар астӣ,
Гаҳе саргаштатар аз ахтар астӣ.

Хунарҳои туро набвад ҳисобе,
Намеёбад касе бар ин ҷавобе.

Ту шод аз касби худ, мо аз ту дилшод,
Ту ро бинем мо рӯи ду ҳафтад!

*Абдуллоҳ Қодирии Мумтоз
16 майи 2003 сол*

ИХЛОС

Аввали солҳои 60-уми асри гузашта, ки ман он вақт талабаи мактаб будам ва дар деҳи мо ҳанӯз касе телевизор надохту дар баъзе хонаҳо радиои батареягӣ буд (дар хонаи мо низ), садои хунармандони касби ро шунида ҳаловат мебудам. Он солҳо гуфторҳо, раидопесаву радиоинсенировкаҳо бо иштироки хунармандон хеле зиёд шунавонида мешуд ва мо хунармандонро тавассути ҳамон гуфторҳои радиои мешинохтем.

Ана ҳамон солҳо ман бо номи яке аз ҳунармандони хушсалиқа Носир Ҳасанов шинос шудам ва аз садон хушаш баҳра бардоштам. Шояд меҳри театр ҳамон солҳо дар дили ман маскан гирифта бошад. Баъдтар пас аз хатми мактаби миёна ба шаҳри Душанбе омадам ва дар Театри ба номи Лоҳутӣ ба ҳайси коргари сахна ба кор шурӯъ кардам. Ман акнун бо ҳунармандони ин театр ҳамкор будаму аз ҳунарнамоияшон лаззат мебурдам. Носир Ҳасанов яке аз онҳо буд. Ман дар симои ӯ як ҳамкори меҳрубону дилсӯз, як рафики мушфик, як бародари ҷониро дарёфтам. Мегӯянд, ки «устод он аст, ки туро сабақ додааст». Носир Ҳасанов ба ман дар донишкада (ман ҳам хатмкардаи донишкадаам) дарс нагуфтааст, аммо он чиро, ки медонаду метавонад, ба камоли майл дар театр ба дигарон ёд медиҳад.

Ёд дорам хангоми кор болои намоиши «Корвони бахт»-и М.Миршакар Носир Ҳасанов чи қадар заҳмат кашид. Нақши Саша, ки иҷрояшро ба он кас супорида буданд, як писарбачаи ҷимӯ бепарастор, вале бо андешаҳои пухта аст, ба кори инқилоб содиқ аст. Ба Ленин дарди дил мегӯяд. Ин нақш дар иҷрои Носири Ҳасан ҷунун табиӣ, боварибахш ва самимӣ баромад, ки мо ҳамкасбон ба ӯ қоиладардем. То ба имрӯз тамошобинон ӯро Саша ном мебаранд.

Баъзан сирри онро аз Носири Ҳасан суол мекунам, ки чӣ гуна дар 60-солагӣ нақши бачаи 15-соларо меофарад? Дар ҷавоб мегӯяд: — Ту ҳам дар 53-солагӣ нақши Ҷасорати 17-соларо аз намоиши «Хатро ман навишта будам» офаридӣ-ку? — Охир ман шогирдӣ шумоям, — мегӯям. Ман то ба ҳанӯз надидаам ва ё нашунидаам, ки касе ба ӯ бо суоле ё хоҳише муроҷиат карда ҷавоби «не» гирифта бошад.

*Муҳаммади Мирзоалӣ —
ҳунарпеша*

ШОҲИ САҲНА

(ба устод Носир Ҳасанов)

Гаҳе шоҳ аст, гаҳ дарвеш,
Гаҳе афсар, гаҳе аскар,
Гаҳе деҳқон, гаҳе косиб,
Гаҳе ошиқ, гаҳе довар.

Агар алломаеро ӯ
Кашад дар санъати тасвир,
Ба солорию тамкинаш
Ҳама дилҳо кунад тасхир.

Чу дар фочиа бинияш,
Шавӣ гирён, шавӣ маҳзун,
Агар дар мазҳака бинӣ,
Шавӣ хандон, шавӣ мафтун.

Хунармандест нотакрор,
Ба ин сон санъати нодир,
Ҳазорон нақшҳо дорад
Шаҳи саҳна — Ҳасан Носир

Ба рӯи саҳна садранг аст,
Вале дар зиндагӣ якрӯст,
Азизи дидаву дилҳост,
Ба чон доремаш ӯро дӯст.

*Мирзо Файзалӣ,
28 майи соли 2003*

НОСИР-АКА ҲАСАНОВ — ХУНАРМАНДИ НАЦИБУ НОТАКРОР

Ўро на танҳо ман, балки аксарияти хунармандони тоҷик Носир-ака меноманд. Ин эҳтирому эътибор нисбати ин хунарманди хеле ва хеле волову асил ва шахси содиқ ба ҳамкасбону ёру дӯстон аст.

Ман бо Носир-ака аз соли 1964 шиноси наздик ҳастем ва аҳди бародарӣ дорем. Ҳамон солҳо ман дар оркестри Театри Академии Лохутӣ рубобнавоз будам, Носир-ака аллақай дар байни тамошобин обрӯву эътибори баланд пайдо карда буданд. Ман дар ҳамон давра ҳамаи нақшҳои Носир-акаро бо ҳаяҷон тамошо мекардам ва то кунун хунарашро дӯст медорам.

Ў дар саҳна гоҳ гӯлу нодон, гоҳ бечораву хоксор, гоҳ окилу доно, гоҳ масхарабозу хандаовар, гоҳ файласуфу мунаққиди зиндагист. Хулоса ҳар вақте ки Носир-ака дар рӯи саҳна пайдо мешаванд, аз он сабаб, ки эшон нақшхоро хеле қозибу дилчасп ва самимӣ иҷро мекунанд, ҳеч як тамошобин бепарво шуда наметавонад.

Барои Носир-ака нақш хурдӣ ё бузургӣ, осониву мушкилӣ надорад. Ин хунарманди асил ҳамаи нақшҳои иҷрокардаашро бо маҳорати баланди хунари иҷро карда, тамошобинро ба худ ҷалб мегардонад.

Ман қариб ҳамаи нақшҳои ин хунарманди забардастро тамошо кардам. Хусусан дар намоишномаи «Арӯси панҷсӯма»-и Урдубодӣ, ки мусиқавӣ буд, зиёда аз садҳо маротиба мусиқӣ навохтаам ва тамоми саҳнаҳои ин намоишномаро аз ёд карда будам. Дар намоишнома нақши ду бародар, ки яке кар асту, дигаре гунг, чунон хандаовар буд, ки тамошобин пайдо шудани онҳоро ҳар лаҳза интизор мешуд. Нақши карро хунарманди хеле соҳибзавқ Хунарманди шоистаи Тоҷикистон шодравон Саидахмадов ва нақши бародари ӯ гунгро Носир-ака

ичро мекарданд. Ҳар вақте ки ин ду симо дар сахна пайдо мешуданд, тамошобин аз хурсандӣ қариб ба по меҳест. Хусусан ҳарфҳои н... н... н... не...е! ё ш... ш... ш... ше...е! – ро Носир-ака чунон бо як нозукӣ, бо як ҳаяҷони баланд талаффуз мекарданд, ки тамошобин ҳамроҳи он кас дар талаффузи ин калимаҳо азоб мекашид ва меҳост барои талаффузаш ба он кас ёрӣ диҳад ва ҳамроҳи он кас такрор мекард.

Бо Носир-ака дар бисёр намоишномаҳои телевизион ва барномаҳои радио ҳамкорӣ кардаам, он касро эҳтиром мекунам ва дӯст медорам. Чунки Носир-ака на танҳо дар театр, сахна, балки дар зиндагӣ низ ҷолиби диққати ҳамагон ва дар тамоми маҳфилҳо гули сари сабаданд.

Носир-ака бо ҳамаи пиру ҷавон, хурду калон забон меёбанд, ба онҳо маслиҳат медиҳанд ва ба ҳама ғамхору дилсӯзанд. Дар тамоми маърақаҳо тӯю маросимҳо, дар ғаму хурсандиҳои дӯстону ҳамкасбон шариканд.

Сабабгори ба Маскав ба хондан рафта, хунарманд шудани ман низ Носир-ака буданд, зеро ман дӯстдори хунари он кас будам ва он кас ба ман маслиҳатҳои муфид медоданд.

*Хунарманди Халқии Тоҷикистон
Ҳоҷӣ Амонullo Қодирӣ.*

МУҲИТИ ҲУНАРӢ

Муҳити оилавии мо фарҳангӣ, хунарӣ буд. Ман аз хурдӣ дар ҳалқаи меҳрубонии падару модар, аз фазои одобу омӯзиш нафас мекашидам. Аз қаробат пайдо кардани Носир Ҳасанов бо хонаводаамон муҳити фарҳангии оилаамон рангинтар гардид. Ва бе шак, дар интиҳоби касби хунармандӣ, агар сабаб падару модар

ва муҳити оилавӣ бошад, дигар таъсири маънавии Носир Ҳасанов ба камина яқин аст. Ҷомеа ҳамеша ба фарҳангу ҳунар ниёз дорад ва миллат аз фарҳангиёну ҳунармандонаш меболад.

Носир Ҳасанов ханӯз дар солҳои 60-уми асри гузашта баъди хатми ГИТИС, бо офаридани нақшҳои ҷолиб дар синамову театр аз худ чун шахсияти ҳунари дарак дод ва шӯҳрат пайдо кард, ки на ҳама ҳунарманд дар синни 25-26 солагӣ метавонад ба чунин дастоварди эҷодӣ ноил гардад.

Носир Ҳасанов ҳунарманди заҳматталаб ва меҳнатдӯст аст, ба ҳар дастоварде, ки соҳиб шудааст, асари меҳнату заҳмати пайвастаи ӯст. Маҳз ҳамин пурзаҳмату пурмеҳнати ӯ моро водор мекунад бигӯем, ки Носир Ҳасанов ҷонфидои ҳунар, санъат ва театр аст.

Зафар Ҷаводов

САҲНАИ ЁД ба Носир Ҳасанов

Нишастам соате зери чиноре.
Ки сар то пой дар ҳукми ҳазон буд,
Чу борон баргҳои он ҳамерехт,
Кучо барге, ту гӯӣ ашки он буд.

Маро ин сахна бар сахни дигар бурд,
Ба сахни ёди пири нотавоне.
Ҷавонеро бидида ашк мерехт,
Ба ёд оварда даврони ҷавонӣ.

Ба оху дарди ҷонсӯзе ҳамегуфт:
«Ҷавониҳои ман беранг бигзашт.
Ҷавониам, ки буд маҳви ҳавасҳо,
Миёни хоку нори ҷанг бигзашт.

Дареґо, ҷанг аз дори дили ман
Умеду орзуямро бадар кард.
Ба нори ноумедиҳо фикандам,
Чу нахли хирасӯзам бесамар кард.

Наменолам зи дарди захми тире,
Ки бар тан дорам аз даври ҷавонӣ,
Мани бечораи дар худ шикаста
Ҳаменолам зи дарди бенишонӣ».

Салимшо Ҳалимшо

РҶҶҲАТИ НАҚШҲО ДАР ТЕАТР

1. Симонов: «Чавоне аз шаҳри мо», нақши Аркадий Бурмин, басаҳнагузоранда проф. Б.В. Бибиқов

2. Оноре Лесај: «Криспен рақибии хоҷаи худ», нақши Криспен, басаҳнагузоранда проф. М.П. Чистяқов

3. Робиндранат Тагор: «Шабии видоъ», нақши Чотин, басаҳнагузоранда проф. М.П. Чистяқов

4. «Нурхон», нақши Маҳмад, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунармандии халқии Тоҷикистон Эрнабоев

5. «Фарҳод ва Ширин» нақши Ширӯя, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунармандии халқии Тоҷикистон Эрнабоев

6. «Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам», нақши Собир, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунармандии халқии Тоҷикистон Эрнабоев

7. Ф. Ансорӣ: «Иҷоранишин», нақши Участковой, басаҳнагузоранда Ҳунармандии халқии СССР Ҳ.Ғадоев

8. Ш. Қиёмов: «Шӯълаи офтоб», нақши Музаффар, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунармандии халқии Тоҷикистон Ш. Қиёмов

9. Я. Райнис: «Заврақи шиқ», нақши Гатин, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунармандии халқии Тоҷикистон Ш. Қиёмов

10. Ғ. Абдулло: «Ҳуррият», нақши Карим басаҳнагузоранда режиссёр, Ф.И. Александрин

11. Урдибодӣ: «Арӯси панҷсӯма», нақши Шафеқон, басаҳнагузоранда Ҳунармандии халқии СССР А. Бурҳонов

12. Ч. Икромӣ: «Дилҳои сӯзон», нақши Бобо Шодӣ, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Раҳматуллоев

13. С. Улугзода: «Рӯдакӣ», дар аввал нақши Орифӣ, сипас дар нақши Маҷ, басаҳнагузоранда Ҳунарманди халқии СССР А. Бурҳонов

14. Ғ. Абдулло: «Рустам ва Сӯҳроб», нақши Масҳарабоз, басаҳнагузоранда режиссёр, Ф. И. Александрин.

15. М. Миршакар: «Корвони бахт», нақши Саида, басаҳнагузоранда, режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

16. Ғ. Абдулло: «Сарбозони Инқилоб», нақши Файзулло Ҳўчаев, гузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Раҳматуллоев

17. Мустай Карим: «Шаби гарифтани моҳ», нақши Оқйигит, гузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Раҳматуллоев

18. М. Ҳакимова: «Зистан меҳоҳад», нақши духтур, гузоранда режиссёр, В. Аҳадов

19. Ш. Қиёмов: «Бежан ва Манижа» (аз рӯи Шоҳномаи А. Фирдавсӣ) нақши Шоҳ Кайхисрав, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ш. Қиёмов

20. Н.В. Гогол: «Муфаттиш» (Ревизор), нақши Бобчинский, басаҳнагузоранда, режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

21. М. Назаров: «Орзу» нақши Далер, басаҳнагузоранда, режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

22. Ф. Ансорӣ: «Ҳукми Модар», нақши Раҳматҷон, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Раҳматуллоев

23. У. Шекспир: «Шоҳ Лир» нақши Освальд, басаҳнагузоранда режиссёр, Ходими хизматнишондодаи санъати Тоҷикистон Т. Аҳмадхонов

24. А. Қаҳҳор: «Садо аз тобут», нақши бадмаст, басаҳнагузоранда, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Абдураззоқов

25. С. Сафаров: «Беватан», нақши писар, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

26. С. Сафаров: «Ҳақиқати талх», нақши сарагоном, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

27. Урдибодӣ: «Бунафша», нақши Арслон, басаҳнагузоранда режиссёр, Ф. И. Александрин

28. Ф. Ансорӣ: «Ҳаёт ва Ишқ», нақши Хуришед, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Раҳматуллоев

29. А. Гелиан: «Машиварат», нақши Любиев, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

30. Ғ. Абдулло: «Фарёди ишқ», Нақши Муслиҳиддин, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

31. Корнель: «Сид», нақши Граф Арнас, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

32. Грибоедов: «Дод аз дасти ақл», нақши Загорецкий, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

33. Ҷумъа Қудус: «Ғуруби Аҷам», нақши Пири Мӯъбадон, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

34. Н. Табаров: «Дар Чорсу», нақши раиси колхоз, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Абдураззоқов

35. Ф. Ниёзӣ: «Кӯпрук», нақши лейтенант, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Абдураззоқов

36. Ш. Қиёмов: «Зебуннисо», нақши Шоқирхон, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ш. Қиёмов

37. Т. Аҳмадхонов: «Баҳроми Чӯбина» (аз рӯи Шоҳномаи А. Фирдавӣ) нақши Сова Шоҳ, басаҳнагузоранда режиссёр, Ходими хизматнишондодаи санъати Тоҷикистон Т. Аҳмадхонов

38. Ф. Муҳаммадиев: «Вопасин арӯси Амралмӯъминин», нақши Дарбони як, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Ҳ. Абдураззоқов

39. Н. Абдуллоев: «Афсонаҳои мӯйсафед», нақши Аброр, басаҳнагузоранда Ҳунарманди халқии Тоҷикистон А. Муҳаммадҷонов ва Ҳунарманди хизматнишондодаи Тоҷикистон Н. Абдуллоев

40. Ф. Ансорӣ: «Хатро ман навишта будам», нақши Саид, чӯраи Шоқирзода, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

41. Н. Абдуллоев: «Кучо равон аст», нақши амалдор, басаҳнагузоранда режиссёр, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Х. Майбалиев

42. Н. Табаров: «Ваҳиҷӯри Ориёнӣ» (Пайёми Зардушт), нақши Карпон, басаҳнагузоранда, режиссёр Д. Убайдуллоев

43. Б. Абдурахмонов: «Искандар ва Спитамен», нақши Мӯъбади Мӯъбадон басаҳнагузоранда, Ҳунарманди халқии Тоҷикистон Б. Миралибеков

44. Мольер: «Дон Жуан», нақши падари Дон Жуан, басаҳнагузоранда Д. Убайдуллоев

45. Ҳоҷӣ Содиқ: «Интихоби домод», нақши парторг, басаҳнагузоранда Ҳунарманди халқии СССР Ҳ.Гадоев

46. М. Қосимов: «Нодира», нақши Саид, ба саҳнагузаранда Ф.И. Александрин.

47. М. Иброҳимов: «Бунафша», нақши Арслон, коргардон Ф.И. Александрин.

РҶҲАТИ НАҚШҶО ДАР СИНАМО

1. «Ҳасани аробакаш», коргардон Б Кимиёгаров, нақши Носир.

2. «Аҳмади Дониш», нақши шогирди Аҳмади Дониш, коргардон А. Раҳимов.

3. «Нисо», дар нақши Қарошер, коргардон М. Орифов.

4. «Бачагони Помир», дар нақши Сафаралибек, коргардон В.Я. Мотыль.

4. «Одами даркорӣ», дар нақши агроном, коргардон Н. Доменов.

РҶҲАТИ НАҚШҶО ДАР ТЕЛЕВИЗИОН

1. Новеллаи «Ҷосус», дар нақши Матрос.

2. Ғ. Абдулло «Айнӣ», нақши Айнӣ, коргардон М. Ғаниев.

3. Ҷ. Икромӣ «Духтари ноком», нақши дарвеш.

4. А. Погодин «Одами милтиқдор», дар нақши Шадрин, коргардон М. Ғаниев.

5. «Ҷомӣ ва Навоӣ», дар нақши Навоӣ.

6. Саҳна аз «Ҷойхонаи дилқушо».

7. Вохӯриҳои театри Лоҳутӣ бо Силсила Бону, соли 1988.

8. *Вохӯрӣ бо М. Турсунзода ва Р. Чалил дар театри ба номи А. С. Пушкин (ҳоло К. Хуҷандӣ).*

9. *Сафари ҳунарии театри Лоҳутӣ дар Маскав, соли 1973.*

10. *Н. Ҳасанов бо духтараш Сурайё, дар ш. Маскав, соли 1973.*

11. *Сафари ҳунарии театри Лоҳутӣ дар Ленинград (ҳоло Санкт-Петербург), соли 1979.*

12. *Сафари ҳунарии театри Лоҳутӣ дар ноҳияи Маскав ва воҳӯрӣ бо бобои Абдураззоқ.*

М У Н Д А Р И Ч А

Хонаи сунъ	3
Сиришти хунари	10
Саҳнаи сепардагии зиндагонӣ	16
Истеъдод дар асл муҳаббат ба касб аст.....	28
Фочиа.....	35
Мазҳака	56
Драма.....	88
Симои писандида	118
Шаҳрез.....	149
Рӯйхати нақшо	169

Ховари Абулхай

НОСИР ҲАСАНОВ

Мусаввир *А. Муҳаммадиев*

Муҳаррири
саҳифабандӣ *М. Саидова*

Муҳаррири
техникӣ *А. Мираҳмадов*

Тарроҳ *Ф. Раҳимов*

Ба матбаа 18.04.2005 супорида шуд. Ба чопаш
03.05.2005 имзо шуд. Коғази офсетӣ. Чопи офсетӣ.
Ҳуруфи адабӣ. Андозаи 84x108^{1/32}. Чузӣи чопии шартӣ
5,5. Адади нашр 400 нусха. Супориши №30/05.

Нашриёти «Адиб»-и Вазорати фарҳанги
Ҷумҳурии Тоҷикистон, 734025, ш. Душанбе,
хиёбони Рӯдакӣ, 37.

Дар матбааи нашриёти «*Эҷод*» чоп шудааст.
734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 36. Тел.: 21-95-43.
E-mail: ejod@tajik.net.